

tv-15 naš TOVARIS

Št. 15
18. aprila 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Pred proslavo 40-letnice ustanovitve
1. slovenske vlade

Štirideset let državnosti

Tistega velikega dne

»Z ustanovitvijo prve slovenske narodne vlade je bil končan boj za izgraditev ljudske oblasti in lastne državnosti, boj, ki so ga prvič v zgodovini vodile ljudske množice same in v svojo korist. Združitev Slovencev v enotno nacionalno in državno skupnost – bojni cilj, ki je bil zapisan na praporu vsenarodne ljudske vstaje v letu 1941 – je doživel z ustanovitvijo prve slovenske vlade v Ajdovščini pred domačo in mednarodno javnostjo svoj konkreten politični izraz.«

Tako je zgodovinski 5. maj 1945 označil dr. Marijan Breclj, podpredsednik prve slovenske vlade. Za predsednika prve slovenske vlade so na slovesni seji predsedstva SNOS v sedanji kinodvorani v Ajdovščini izvolili Borisa Kidriča, v vladi pa so bili še Zoran Polič, dr. Jože Pokorn, dr. Ferdo Kozak, dr. Aleš Bebler, Franc Leskošek-Luka, dr. Lado Vavpetič, Janez Hribar, Tone Fajfar, Vida Tomšič, dr. Marjan Ahčin, dr. Miha Kambiž in Franc Snoj.

V ajdovski občini se skrbno pripravljajo na proslavo 40-letnice tega zgodovinskega dogodka, ki je bil izjemnega pomena tudi za vso Primorsko. Ustanovitev prve slovenske vlade v osvobodjeni Ajdovščini je bila takrat hkrati tudi potrditev sklepov Avnoja o priključitvi Primorske k Sloveniji in Jugoslaviji.

Osrednja proslava bo 5. maja, ko ajdovska občina praznuje tudi svoj občinski praznik. Slovesnosti se bodo začele s skupno sejo izvršnega sveta skupščine SRS in skupščine občine Aj-

dovščina. Slovesne seje se bodo udeležili tudi nekdanji člani prve slovenske vlade in predstavniki vseh občin, ki so pobratene z Ajdovščino. Na slovesnosti bodo podelili tudi domicil goriškemu vojnemu področju. Najzaslužnejši občani in delovni kolektivi bodo prejeli tradicionalna občinska petomajska priznanja. Slavje se bo potem nadaljevalo na Titovem trgu v Ajdovščini, ki bo okrašen tako kot 5. maja 1945 pred 40 leti.

Seveda pa bo v Ajdovščini in drugih krajih v občini konec aprila in v začetku maja še vrsta drugih prireditev. V Pilonovi galeriji v Ajdovščini bodo pripravili razstavo dokumentov in fotografij o 5. maju 1945. V dvorani na Policah bo razstava dosežkov ajdovskega gospodarstva in obrti. Na ogled bodo tudi prenovljeni prostori ajdovske tekstilne tovarne Tekstina. V dvorcu Zemono bodo predstavili monografijo o krajih v Vipavski dolini tja do Goriških Brd. Pripravil jo je prof. dr. Avguštin Lah. Uvodnik v monografiji bo posvečen 40-letnici osvoboditve in 40-letnici ustanovitve prve slovenske vlade.

Na vseh osnovnih šolah v ajdovski občini zdaj poteka raziskovalna naloga o zgodovinskem pomenu 5. maja 1945. V tej akciji sodelujejo mladi zgodovinarji, likovniki in literati. Tako naj bi tudi mladi prispevali svoj delež k praznovanju tega dogodka, ko je Slovenija dobila svojo prvo ljudsko vladovladovini.

Branko Soban

Štiri desetletja od preboja sremske fronte Dobili bomo tudi vse prihodnje bitke

Na velikem zboru v Šidu – več kot deset tisoč borcev in okrog stoštirideset tisoč ljudi iz vse države.

V Šidu, sremskem mestecu v bližini tromeje SR Srbije, SR Hrvaške in SR BiH, je bila 13. aprila velika proslava ob 40-letnici preboja sremske fronte. Znova so se v enotnem zboru znašli soborci Srbi, Črnogorci, Slovenci, Makedonci, Hrvati ter pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti, da bi obudili spomin na dni pred štiridesetimi leti, ko so v junaških bojih zlomili zadnji obroč utrjenega sovražnika in na stečaj odprli vrata velikemu preboju svobode.

V hudi bojih 59 brigad jugoslovanske armade so dali borci skupaj z zavezniki veličasten prispevek silam protihitlerjevske koalicije in pospešili zlom fašističnih enot v srednji Evropi. To je zmogla le Titova armada, ki je bila visoko bojno motivirana za to, da v narodnoosvobodilnem boju ustvari novo Jugoslavijo, zbrateno in enakopravno skupnost narodov in narodnosti.

V tej epopeji junaštva, ki je trajala šest mesecev, je v dnevih in nočeh neprekinjenih bojev izgubilo življenja trideset tisoč borcev, desetine tisočev pa je bilo ranjenih in za boj onespособljenih. Prav zaradi teh znanih in neznanih junakov, ki so padali na sremski fronti, kot da branijo svojo Šumadijo, Dolenjsko, Povardarje ali Podkozarje – kajti domovina je povsod, kjer so njeni branitelji – je bil začetek proslave že 12. aprila, na sam dan preboja, ko je v šidskem spominskem parku generalpolkovnik Milan Daljević položil temeljni kamen prihodnjega spomenika svobode. Naslednji dan so na splošnem ljudskem zboru v Šidu, v navzočnosti najvišjih predstavnikov federacije govorili: general armade Nikola Ljubičić, član predsedstva SFRJ, Silvija Žugić-Rijavec, predsednica predsedstva ZSMSJ, in Nikola Kmezić, predsednik jugoslovanskega odbora za zaznamovanje 40-letnice preboja sremske fronte.

General Ljubičić je v govoru poudaril, da imamo številne razloge, da spomnimo tudi druge, da je bila naša pot do svobode težka in krvava, pri čemer smo častno izpolnili svoj dolg in obveznost do domovine in do zaveznikov: »V narodnoosvobodilnem boju je izgubilo življenje milijon sedemsto tisoč Jugoslovancev – torej vsak deseti. Zgodovina je zapisala, da sta sorazmerno večje izgube človeških življenj imeli le še Sovjetska zveza in Poljska. Brez strehe nad glavo je ostalo tri in pol milijone Jugoslovancev. Našega prispevka k zlomu fašizma in naših žrtev ter trpljenja ne poučujemo le zato, ker je to moralni in patriotski dolg

zgodovini. To tudi ne delamo le zato, ker včasih in tudi danes, štiri desetletja po zmagi nad fašizmom, obstajajo tu in tam poskusi, da bi se zmanjšal pomen našega NOB in naš prispevek k skupni zmagi zaveznikov. Zgodovine in dejstev ni mogoče prekriti. Predvsem želimo na te žrtve spomniti mlade generacije, vse tiste, ki danes rastejo; da bi se zavedali, kolikšna je cena svobode, neodvisnosti in mirnega razvoja, da bi se zavedali, da enoten in za boj pripravljen narod lahko vedno ubrani svobodo, neodvisnost in pot razvoja... Naša osvoboditev je naše delo!

Koloni zmagovalcev in poraženih

Ko je spomnil na sedanje težave, je general Ljubičić spregovoril o poteh razvoja v naslednji etapi, pri čemer je poudaril: »V tem jubilejnem letu, v letu cele vrste pomembnih sprememb in priprav na najpomembnejši zbor jugoslovanskih komunistov se moramo ponovno spomniti, da je pogoj za vse naše uspehe in pogoj naše prihodnosti Titov program, čigar simbiozo ustvarja geslo: bratstvo in enotnost. S tem programom smo šli v vojno in v revolucijo in tako smo zmagali! S tem programom smo gradili državo, uvajali samoupravljanje, gradili neuvrčenost in neuvr-

čeno zunanjo politiko. Zato smo uspeli. S tem programom bomo dobili tudi vse prihodnje bitke!«

S šidskega zbora so udeleženci proslave poslali brzojavki predsedstvu SFRJ in centralnemu komiteju ZKJ ter v njiju odločno podprli naša stabilizacijska prizadevanja in pripravljenost delovnih ljudi za številne delovne napore, da bi hitreje in uspešneje stopali po poti napredka.

Silvija Žugić-Rijavec, ki je spregovorila o vključevanju mladine v procese dela, je med drugim poudarila: »Brez večjega vključevanja mladih v reševanje splošnih družbe-

nih problemov le-teh ne bo mogoče rešiti. Toliko, kolikor je mlada generacija subjekt v družbenopolitičnih in samoupravnih odnosih, bo vplivala tudi na spremembe svojega položaja v družbi in v skupne družbene procese. To vključevanje mladih, kakor je govoril tudi tovarš Tito, ne sme biti pojmovano kot zamenjava, zlasti pa ne kot konfrontacija generacij. Kajti bistvena stvar, za katero se bojujemo ne glede na generacijsko pripadnost, je zgodovinski interes delavskega razreda ter narodnostna in socialna svoboda...«

Radmila Radojković

Na dnevnem redu: iskanje virov za pokritje tečajnih razlik

Kako veslati zoper podivjano reko

Tečajne razlike so bile dolgo časa skrivnostna mōra, saj smo o njih po eni strani slišali, da so velike, po drugi, da so večje, po tretji pa, da je stvar napihnjena. Zdaj je že očitno, da gre za resen problem, ki je stalno na dnevnem redu pristojnih finančnih in drugih organizacij in teles.

Pri teh negativnih tečajnih razlikah je pozitivno, da smo spoznali, pa čeprav pozno, in zato boleče, da ima gospodarstvo tri podsisteme, in ne le enega: blagovni, finančni in devizni trg, ravnovesje na njih pa se postavlja s cenami, obrestmi in tečajnimi razlikami. Pa še ena pomembna ugotovitev, ki je sicer znana že iz učbenikov: ti trije trgi medsebojno vplivajo drug na drugega. Na primer: Narodna banka brezobrestno pobere poslovnim bankam denar za sredstva rezerv in daje kredite za ceno obresti. Seveda so posledica višje obresti za kredite v bankah, zato so tudi apetiti po naložbah manjši, bolj ugodno pa je zaradi višje obrestne mere varčevanje. S tem, ko se bolj varčuje in manj troši, je tudi manjše povpraševanje. Ker je ponudba ista, se cene znižujejo. To pa vpliva na preusmeritev prodaje na tuje tržišče, kar zmanjša povpraševanje po devizah na domačem trgu in tako naprej. Seveda je tak primer možen le v gospodarstvu, v katerem veljajo ekonomske zakonitosti, če pa te dušimo z administrativnimi posegi, seveda tega logičnega zaporedja ni, in zgodi se, da ob povečani obrestni meri naraščajo tudi cene in tečajne razlike, čeprav bi se morale zmanjševati.

Tečajne razlike tujih posojil so knjižene v gospodarstvu in le delno jih imamo namen reševati z zakonom. Predlog sistemske ureditve tega vprašanja ki je v obravnavi, je dvorezen – na primer ali bo lahko veljal zakon tudi prihodnje leto, saj se pogoji gospodarjenja stalno spreminjajo, ali je sploh dobro to vprašanje reševati sistemsko in ne posamično – v primeru z zakonom urejene solidarnosti bi postala tuja posojila namreč še bolj vabljiva za tiste, ki vedo, da jih ne bodo mogli vrniti, ne nazadnje pa so vprašljivi viri, iz katerih bi dobili sredstva za pokritje negativnih tečajnih razlik.

Predlaganih virov je več. Prvič je prispevek republik in pokrajin – to pomeni nove davke. Drugič je iz zveznega proračuna – pravijo, da v tem primeru temeljnega prometnega davka ne bi bilo treba povečati, iz česar logično sledi vprašanje, zakaj ga potem že niso znižali, če jim sredstva ostajajo. Tretji je na račun izvoznih stimulacij – kar pomeni še manjši interes za prodajo na tujem tržišču, četrti Predvideva uvedbo posebne nove takse na uvoženo blago, vendar se za zdaj še ne ve katero, kar pomeni (tako kot to velja za prve štiri vire) višjo inflacijo. Gre torej za reševanje posledic inflacije z ukrepi, ki inflacijo zvišujejo.

Kljub temu je potrebno ponoviti, da bi s tem rešili le del negativnih tečajnih razlik. Glavni problem so namreč

tečajne razlike, ki so rezultat domače, notranje zadolžitve: ozdi in občani imajo na bankah približno za 11 milijard dolarjev deviznih sredstev. Kakor se to že smešno sliši, so se banke devizno zadolžile doma, težava pa je večja, ker niso operirale z devizami na tujem trgu, ampak dajale dinarske kredite. Če je nekdo pred nekaj leti na primer vložil dolar, ki je veljal recimo 20 dinarjev, se je njegova hranilna vloga v dinarski protivrednosti večala brez vloženega dela na račun rasti dolarja, s tem pa tudi znesek za obresti. Na drugi strani je banka ta dolar prodala, dala posojilo in na dvajset dinarjev, kolikor je takrat dolar veljal, dobila približno 2 dinarja obresti. Če zdaj izračunamo, koliko je banka n račun tega dolarja dobila in koliko ima odliva, ugotovimo, da manjka približno 200 dinarjev. Do tu je vse jasno, veliko težavnejše pa je, če ne govorimo le o enem dolarju, ampak o enajstih milijardah, in ko se zastavi vprašanje, kdo bo ta primanjkljaj poravnal, kdo bo plačal ceno nerealnih posojil, ki so zaradi inflacije prinesli in nekaterim še prinašajo ogromne dobičke, dohodek, ki ne izvira iz dela. Precej delovnih organizacij takih posojil ni najemalo, bodo pa morale plačevati isto ceno zmore, oziroma če vse seštejemo, niti krive niti dolžne še več. Tukaj pa najbrž problema ni konec, saj bi se morali vprašati predvsem, kdo je vodil tako politiko, ki je omogočala, da so delovne organizacije lahko najemale omenjene kredite. In roko na srce, prav neumne bi bile, če takšne prilike ne bi zagrabile, saj so imele za to zakonite pravice. Ne gre za to, da bi se šli javna bičanja in linčanja, ampak, da začnemo malo veslati po reki, ki nas zdaj nosi z vodilom: »Bo že.« Taka podivjana reka zahteva potem nove administrativne posege, ki še bolj rušijo gospodarjenje na ekonomskih zakonitostih, ki jih moramo uvajati z znanjem in razumom, ne pa z avanturizmom.

Vito Avguštin

Perspektive poosimskega obdobja za Slovence

Znano in neznano

Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu je nedavno tega, ob tretji obletnici smrti vidnega manjšinskega znanstvenika in enega najpomembnejših predstavnikov slovenske narodnostne skupnosti v Italiji dr. Karla Šiškovica, izdal izbor njegovih najpomembnejših besedil, razprav, člankov, ki se vsi tako ali drugače dotikajo manjšinske problematike. Zbornik del dr. Karla Šiškovica, ki nosi naslov Znano in neznano o slovenskem vprašanju v Italiji, je dokaz, kako pomembna je bila vloga dr. Šiškovica v boju slovenske manjšine za njene pravice, v boju za zaščitni manjšinski zakon. Prav dr. Šiškovič je s svojimi razpravami in celotnim znanstvenim delom postavil jasne teoretične temelje manjšinski politiki. Hkrati pa je bil eden najbolj prizadevnih in doslednih borcev za manjšinske pravice Slovencev v Italiji. Vrh tega gre dr. Šiškoviču zasluga, da je dal pobudo in bil med glavnimi ustanovitelji ustanove, ki sodi med dragocene pridobitve slovenske manjšine: Slovenski raziskovalni inštitut s sedežem v Trstu, ki ima svoji podružnici tudi v Gorici in Cedadu. Dr. Šiškovič sam je bil celih deset let, vse do svoje smrti, ravnatelj te pomembne ustanove.

Zdi se nam prav, da v tej zvezi prikažemo vsaj v izvlečku vsebino premišljanja dr. Karla Šiškovica o perspektivi boja Slovencev v poosimskem obdobju. Po njegovih besedah so bili osimski sporazumi brez dvoma zgodovinski preobrat v povojnih odnosih med Jugoslavijo in Italijo. Hkrati pa je opozoril na možnost odporov določenih sil v Italiji proti osimskim sporazumom in še posebej proti ureditvi manjšinskega vprašanja v duhu

teh sporazumov. Takole končuje eno izmed najbolj obsežnih razprav o prizadevanjih Slovencev v Italiji v povojnem obdobju za doseg narodnostnih pravic: »V poosimskem obdobju se je enotna akcija Slovencev razrastla. Poleg novih zakonskih osnutkov in dokumentov je treba zaznati veliko aktivnost enotne delegacije, ki je bila pri ministrskem predsedniku Andreottiju in pri njegovem nasledniku Cossigi. Sad prvega pogovora z Andreottijem je bila ustanovitev posebne komisije za slovenska vprašanja pri predsedstvu vlade, ki je delovala 3 leta. Ni pa dala nikakršnih enotnih sklepov, ker so se pokazale prevelike razlike v pojmovanju globalnosti med italijanskimi in slovenskimi člani komisije. Slovenski članj komisije (v njej je bil od vsega začetka tudi dr. Karel Šiškovič, op. D. K.) so zahtevali zakonodajni ukrep, ki ne bi delal teritorialnih diskriminacij, ki bi urejeval v enako pravnem duhu vprašanje jezika, šole, kulture, ozemlja, etničnih značilnosti, gospodarstva, socialnih vprašanj, imen in priimkov, pravnih zagotovil, priznanja jugoslovanskih diplom, povrnitve škode posameznikom in skupnosti. Italijanska stran pa je v svojih interpretacijah skušala vsiliti razlikovanje med tržaškimi in goriškimi Slovenci na eni in Slovenci v videmski pokrajini na drugi strani, med Slovenci, ki na Tržaškem in Goriškem živijo v mestu ali na podeželju, enakopravnost kulture s tem, da se ne bi ustvarili tako imenovani privilegiji »na škodo Italijanov«. Glede šolstva se je italijanska stran izrekla proti njegovi avtonomiji, glede gospodarskih in prostorskih problemov ni hotela priznati poseb-

nosti ozemlja, na katerem živijo Slovenci, in posebnih gospodarskih potreb Slovencev...«

V sklepnem delu razprave dr. Šiškovič ugotavlja:

»Kdor je spremljal historiat slovenskih prizadevanj po drugi svetovni vojni za doseg narodnostnih pravic, je lahko sklepal, da so bili napor Slovencev veliki, da se nismo v nobenem obdobju srečali s pasivnostjo Slovencev in da so bili njihovi nastopi vedno zelo konstruktivni, argumentirani in prepričljivi. Skoraj od vsega začetka, predvsem pa od mirovne pogodbe naprej so Slovenci imeli pred seboj jasno vizijo o določitvi, ki bi morala urejati njihovo življenje v Italiji. Nikoli se niso pustili zanesti edinole od protestnih gibanj, vedno so predlagali konkretne in sprejemljive rešitve. Pri teh svojih prizadevanjih niso našli odziva na drugi strani, tako da se človek sprašuje, kje tičijo vzroki takšne gluhosti pri italijanskih osrednjih in krajevnih oblasteh in pri nekaterih vodilnih političnih silah. Verjetno gre v tem primeru za gluhost politične narave in za ostanke miselnosti o drugorazredni naravi slovenskega prebivalstva, o italijanizirajočem poslanstvu na tleh, kjer se križata slovenski in italijanski narod, za krepko podzavestno in zavestno nacionalistično miselnost, ki se noče enakopravno, strpno in demokratično soočati z drugim narodom, prav posebno, če je stara miselnost imela ta narod za manjvrednega.

Vsekakor pa moramo skleniti, da so Slovenci vseh idejnih in političnih smeri v Italiji, poleg delavskih strank, storili do zgodovine svoje. Druga stran pa bo morala odgovorjati ne neizpolnjeno dolžnost.«

Te besede in tako sodbo o stanju Slovencev v Italiji in njihovem boju je dr. Karel Šiškovič izrekel pred nekaj več kot tremi leti v referatu na znanstvenem posvetovanju v Ljubljani. Vsa stvarnost slovenske manjšine v sedanjem trenutku je potrdilo analize ocen, ki jih je navedel dr. Šiškovič.

Drago Košmrlj

Televizijski pretvornik na južnem Koroškem je moral utihniti

Demokracija z dvema obrazoma

Postavitve TV pretvornika v Žitari vasi na Plaznici v Podjuni se vleče že vrsto let in pomeni za Slovence v zamejski Koroški zelo bolečo rano. Prebivalci na območju Pece namreč ne morejo gledati ljubljanskega TV sporeda niti drugega avstrijskega programa. V prvem primeru ne morejo slišati slovenske besede in drugih obvestil ali gledati kakšne druge televizijske oddaje, v drugem pa so zapostavljeni, ker ga enostavno ne dobijo in so njihovi televizijski zasloni glede tega temni.

Osrednji slovenski organizaciji, Zveza slovenskih organizacij in Narodni svet, sta zaradi tega na pristojno mesta v Avstriji pa tudi k nam poslali že nešeto vlog in zahtev. Pa nič. Leta 1977 sta urad zveznega kanclerja opozorili, naj bi znotraj avstrijskega radia in televizije upoštevali tudi slovenski je-

zik. Tudi tokrat brez uspeha. Nato sta organizaciji v oktobru 1981 zahtevali pri avstrijskih pristojnih organih, naj uporabljajo v radiu slovenski jezik celodnevno in na televiziji tedensko ter da Slovenci na Koroškem potrebujejo TV pretvornik za sprejem ljubljanskih TV signalov. Zopet sta naleteli na gluha ušesa. Pristojni so se pri tem obnašali tako, kakor da takšna zahteva sploh ni pomembna ali pa da je in potrebno reševati, in je tudi niso.

Zdaj je bilo potrpljenja konec, zlasti še zato, ker so, nekako v tem času, seveda ob izdatni podpori avstrijske televizije (ORF), ugodili akciji italijanske manjšine v Južni Tirolski. Za njih so postavili več takih ali podobnih TV pretvornikov in s tem naj bi končali v lanskem letu. Poslej lahko tudi tisti v najbolj hribovitih pre-

delih gledajo oba televizijska programa; iz Italije in drugega avstrijskega ter vidijo celo švicarsko in zahodnonemško televizijo.

Prizadeti Slovenci, še kako razočarani nad vsem tem, so se tega lotili sami. S pomočjo prosvetnega društva Trta v Žitari vasi v Podjuni in nekaterih najbolj požrtvovalnih posameznikov so zbrali denar in na Plaznici na javen način po več mesecih postavili TV pretvornik. Tako je lahko določen čas od 500 do 600 gospodinjstev (od Rebrce, Galicije in Dobrle vasi) sprejemalo signale ljubljanske televizije.

Ko so za to zvedeli – o postavitvi je poročal Slovenski vestnik na Koroškem, glasilo obeh osrednjih organizacij – so se nekateri avstrijski politični krogi v to zagнали z neverjetno silovitostjo. Prek tamkajšnjih sredstev javnega obveščanja so s

polresnicami ali celo lažmi neobveščeni javnosti prikazovali, da gre za ilegalno delovanje in podtalno izpodkopavanje, naperjeno proti avstrijski državni varnosti. Sam Leopold Wagner, deželni glavar, je na prvi tiskovni konferenci napadel Franca Kukovico, občinskega odbornika, ki je bil glavni pobudnik postavitve TV pretvornika, češ da je to, kar je storil, izdaja in bi bil v Jugoslaviji že zdavnaj v zaporu. In da to dejanje pomeni kršitev avstrijskih zakonov. Štefan Knafl, predsednik avstrijske ljudske stranke (ÖVP), pa je celo zahteval, da ga je treba razrešiti. Franc Kukovica se je že takrat hudo zameril nekaterim političnim krogom, ko je kot ravnatelj šole v Žitari vasi dal postaviti dvojezične krajevne napise. Takim in podobnim napadom ter zahtevam so se seveda pridružili

še drugi, zlasti predstavniki koroškega heimatdiensta in svobodnjaške stranke. Ob taki gonji so seveda avstrijske oblasti ukrepale. Ob pravem času pa seveda ne.

TV pretvornik je moral utihniti. Predstavniki prizadetih Slovencev so se februarja letos v Borovljah dogovarjali s Ferdom Lacinom, ministrom za promet. Le-ta jim je takrat obljubil, da jih pošta (instalacije radijskih in televizijskih sprejemnikov in relejnih postaj sodi v njeno pristojnost), ki je skoraj po enem mesecu njenega delovanja »ilegalni« TV pretvornik odkrila, ne bo ovirala. Hkrati jim je zagotovil, da bo čimprej predlagal Fredu Sinowatzu, zveznemu kanclerju, naj čimprej skliče pogovor z zastopniki Slovencev o celotni medijski oskrbi slovenski manjšini na Koroškem.

Ali je dana obljuba že uresničena, je težko reči. Kar se je zgodilo s TV pretvornikom, je, milo rečeno, skorajda nedoumljivo. Namreč, da bi ga bili legalizirali in bi pristojni avstrijski organi upoštevali, da upora-

ba slovenske besede v radiu in televiziji prav tako sodi v sklop obveznosti, ki bi jih Avstrija po 7. členu državne pogodbe morala v celoti izpolnjevati. Ali je mogoče, da se kaj takega dogaja v tako veliko opevani avstrijski demokraciji, in to po tridesetih letih podpisa omenjene pogodbe.

Iz skupne izjave, ki sta jo v tej zvezi podali osrednji koroški organizaciji, je mogoče povzeti, da bosta vtrajala, da se tudi na področju obveščanja zagotovijo enakopravne manjšinske pravice, pobudnikom te akcije pa zagotavljale vso moralno in politično podporo. Povsod po Avstriji je zagotovljeno nemoteno sprejemanje vseh programov avstrijske televizije in še raznih drugih, le v južni Koroški ne. Njeni prebivalci so zaradi tega diskriminirani. Zadrge še zlasti velja za Slovence, ker niso deležni TV oddaj v materinem jeziku.

Ali ima avstrijska demokracija res dva obraza z dvojnimi merili? Kaže, da je res tako. In zakaj?

Drago Miklavc

Vretje na afriškem jugu

Nedavni dogodki v Južni Afriki, ki so se dogajali po naključju ali ne hkrati s spominom na dogodke v Sharpwilu (pred 25 leti je namreč tamkajšnja bela policija med mirnimi demonstracijami pobila 72 in ranila 184 črnih prebivalcev), so na novo opozorili, da se vretje črnske večine proti beli manjšini neustavljivo nadaljuje.

Če izvzamemo tragično dogajanje v Sharpwilu marca 1960 in nemire v Sowetu leta 1976, lahko zapišemo, da je bela Južna Afrika minulih 16 let preživela dokaj mirno. Le v minulih sedmih mesecih so izbruhle tri obsežnejše demonstracije. Prva iz tega obdobja je bila septembra lani, ko je v črnih četrtih v okolici Johannesburga završalo zaradi visokih stanarin, ki so jih vsilili voditelji lokalnih organov oblasti. Nato je bil februarja letos protest ilegalno naseljenih prebivalcev v bližini Capetowna, in sicer je bil uporen proti prisilnemu izseljevanju. Tretji in najnovejši izbruh pa je pred dobrimi štirinajstimi dnevi terjal 19 žrtev, ko je skupina nezadovoljnih črncev hotela v belo predmestje Lange. Razjarjeni temnopolti prebivalci so tokrat udarili tudi po tistih članih, ki so kljub temni polti našli mesto v lokalnih organih oblasti oziroma so se odzvali prebrisane mu vabilu rasističnega predsednika Pietra Bothe, ki si na vso moč prizadeva najti »odgovorne« in umirjene črnske voditelje, ki bi sodelovali z režimom.

Čeprav v minulem dobrem letu in pol v spopadih skoraj ni padel belec, pa najnovejši dogodki napovedujejo, da se upor črnske večine vse bolj približuje sicer izoliranim belim četrtim in neizogibno pritiska na samo južnoafriško politiko. Vse številnejše črnsko prebivalstvo, nezadostno število šol in pomanjkanje delovnih

mest za »črne« so očitno oslabili nadzor in zakon o izdajanju prepustnic proti dostopu temnopoltega prebivalstva v »bele« četrti. Danes že več kot 5 milijonov temnopoltega prebivalstva ilegalno živi v bednih in prenapolnjenih predmestjih »belih gospodarjev«. Triletna suša je spodbudila priliv omenjenega prebivalstva, hkrati pa je minulo šestmesečno obdobje naglega gospodarskega nazadovanja ob visoki in za južnoafriške razmere rastoči inflaciji, ki je bila v februarju 16-odstotna, povzročilo nadaljnjo povečanje brezposelnosti. Po neuradnih podatkih je danes brezposelnih več kot tri milijone črncev.

Številni prebivalci črnih četrti, ki so se iz province premaknili proti notranjosti, so hkrati z večdesetletno industrializacijo in vsemi vplivi »modernega« življenja dosegli takšno raven izobrazbe, ki prav nič ne zaostaja za tisto, s katero se ponša bela manjšina. Kot posledico takšnega razvoja so strnili svoje vrste, se vse bolj organizirali, tako da zdaj delujejo prek sindikatov, radikalnih študentskih združenj, političnih strank in skupin. Med najvplivnejši v Južnoafriški republiki velja omeniti gibanje Incata, v katerem prevladujejo Zulu črnici, nadalje popularni in zakonsko prepovedani Afriški nacionalni kongres in Združeno demokratsko fronto. Vse več je mladih, ki zavračajo pasivnost starejše generacije, se upirajo po

črnih predmestjih, nasprotujejo ločenemu izobraževanju Bantu črncev, policijskemu ustrahovanju popularnih in radikalnih profesorjev in druge.

V očeh mladih se kaže politika apartheida kot podaljšana roka kapitalizma. Zavračajo vsakršno miselnost, da bi opravljali manj vredna dela in tako pristali na dnu

takšne razmere enkrat le prevladale.

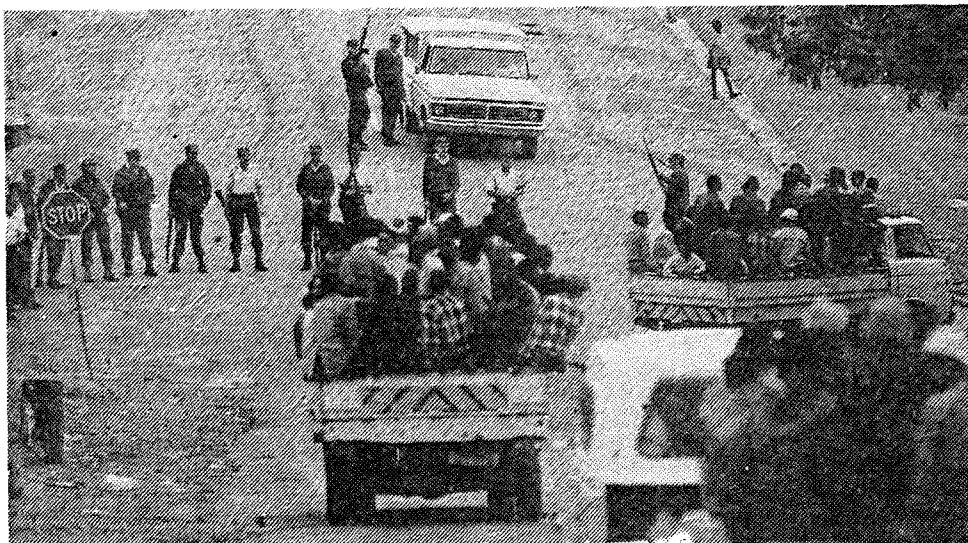
Že pred več kot dva tisoč leti je rimski pravnik in filozof Marc Tulij Cicero izrekel misel, da se ljudje sicer razlikujejo po znanju, vendar jih družijo njihova sposobnost v učenju. Dejal je tudi, da ni naroda, ki z zdravim razumom ne bi mogel napredovati. Generalna skupščina Združenih narodov je novembra leta 1963 sprejela deklaracijo svetovne organizacije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije in s tem potrdila načela iz ustanovne listine Združenih narodov in splošne deklaracije o človekovih pravicah, češ da so vsi ljudje enaki v svo-

svojih merilih in merilih vseh tistih, ki so ne samo desetletja temveč stoletja zagovarjali politiko rasnega razlikovanja, se vlada v Južnoafriški republiki še vedno šteje za najbolj izrazito reformistično vlado, ki so kdajkoli obstajale v Jar. Botha kljub temu ostaja razpet med radikalnimi črnimi zahtevami po spremembah sedanega sistema in belimi željami ali bolje trdovratnim vztrajanjem pri ohranitvi prevlade za vsako ceno. Pomočnik ameriškega državnega sekretarja za afriška vprašanja, pravijo mu afriški minister, Chester Crocker je v najnovejši izjavi opozoril, da utegnejo v

nujno potrebno spremeniti. Če bo Botha nadaljeval s politiko trde roke, bo samo spodbudil še večje nasilje in hkrati tudi mednarodno izolacijo JAR. Če bo popustil pred zahtevami večine, si bo nakopal na glavo jezo vladajoče manjšine in lastnikov kapitala. Če bo ohranil sedanje stanje, bi to pomenilo splošno stavko vseh »drugorazrednih prebivalcev« oziroma 23 milijonov tistih brez volilne pravice, ki praktično nimajo več kaj izgubiti. Med neuspešne poskuse lahko štejemo Bothov predlog o tako imenovanih forumih v južnoafriškem parlamentu, v katerih bi sodelovali »odgovorni in umirjeni« črnski voditelji. Prav tako se je potem, ko je režim izpustil legendarnega revolucionarja hermana Toivo, izjavila izpušitev voditelja Afriškega nacionalnega kongresa Nelsona Mandele, ki bi se v zameno moral odreči politični aktivnosti. Vlada ob vsem tem nadaljuje s procesi proti aktivistom Združene demokratske fronte, ki jo označujejo tudi kot Afriški nacionalni kongres v drugi preobleki.

Ob koncu ne gre prezreti ameriškega scenarija za odpravo kriznih razmer med JAR in njenimi sosedami (nadbodneje ga bomo predstavili v eni prihodnjih števil). Seveda ni težko uginiti, kakšni bodo prihodnji skupni koraki, če upoštevamo dolgoročne namene ameriške in južnoafriške strategije. Na kratko rečeno naj bi šlo za zelo specifičen regionalni sistem varnosti in sodelovanja, ki bi temeljil na politični, vojaški in gospodarski moči JAR oziroma Združenih narodov, se pravi na njihovi monopolni politični in vojaški vlogi.

Miha Lamprecht

V minulih trinajstih mesecih je v nemirih padlo več kot 240 ljudi, od tega en belec

družbene lestvice. Ob tem ne gre prezreti večinskega mnenja poslovnih, ki apartheid zavračajo zaradi strahu, da utegne kapitalizem v Južni Afriki v nasprotnem primeru doleteti enaka usoda kot apartheid, če bi seveda v možnem kravem prevratu radikalni del prevzeti oblast nad belo manjšino. Zgodovinsko in perspektivno gledano naj bi

jem dostojanstvu in pravicah. Južna Afrika je do danes ostala najhujši primer kršenja človekovih pravic in nekakšna tragična oaza, kjer teptajo vse pravice, ki so sicer včasih v tako nerazumnem ostalem svetu le priznane.

Najnovejše krize, ki pretresajo JAR, so najhujše doslej in pomenijo najresnejši izziv vladi Petra Bothe. Po

Južni Afriki nastopiti hude težave, če ne bo tvornih sprememb znotraj južnoafriškega režima kot zunaj njega. Seveda ima Reaganova administracija ob tem in podobnem premišljanju tudi in predvsem svoje račune, ki so tesno vezani na razmerje sil na afriškem jugu.

Najnovejše poteze južnoafriškega režima kažejo, da se tudi sam zaveda, da je nekaj

Predsednik Ronald Reagan prihaja v Evropo

Okoliščine so tako nanesle, da se mnogi v Evropi sprašujejo, le po kaj prihaja ameriški predsednik na staro celino! Sestega maja bo prišel na Kmabacherski festival, kjer bo govoril zahodnonemški mladini. To naj bi bil vrhunec njegovega bivanja v zahodni Evropi. Po nekaterih podatkih se bo zbralo 6000 mladih ljudi, ki jim je ameriški predsednik obljubil pol ure svojega časa za razpravo. Nato bo odpotoval v Španijo, v Strassbourg na zasedanje evropskega parlamenta in končno še na Portugalsko.

Vse je na začetku kazalo zelo lepo, dokler niso sporočili, da bo predsednik Reagan izbral bivanje v pfälškem Neustadtu za to, da bo obiskal neko ameriško letalsko (raketo) oporišče, nato pa še – nemško vojaško pokopališče pri Bitburgu v Eiflu. Kancler Helmut Kohl je bil zaradi tega počaščen, kajti doma je iz treh krajev, za vse druge v Evropi in tudi za mnoge v ZDA pa se je tisti trenutek čas ustavil! Še vedno stoji.

Ameriško časopisje je takoj zapisalo, da je na Bitburgu pokopanih okoli 1.000 nemških vojakov iz prve svetovne vojne, vendar pa tudi 1.800 pripadnikov Hitlerjeve nacistične vojske! Novinarji so še isti večer, ko so zvedeli za senzacijo v Eiflu, vprašali predstavnika Bele hiše, ali ni »vsaj nekoliko ironično«, če namerava ameriški predsednik Reagan počastiti spomin na tiste, ki so ubijali ameriške vojske in branili tretji rajh, ne zmeniti se za tiste, ki so bile žrtve tega tretjega rajha.

Vladni predstavnik je odgovoril, da... ni treba dregati v stare rane in tudi opozarjati na »občutek krivde« pri sedanjih ameriških zaveznikih ter da na 40-letnico zmage nad fašizmom ni treba gledat kot na dan zmage, temveč kot na dan – ko sta se začela mir in sodelovanje med narodi...

Tako kakor pred sporočilom ameriškega predsednika, da med turnejo po Evropi ne bo obiskal spominskih objektov v nekdanjem koncentracijskem taborišču Dachau na Bavarskem, je sporočilo, da bo počastil Hitlerjeve vojske, sprožilo ogrožene reak-

cije. Med drugim so se oglasili ameriški vojni veterani. Njihova »nacionalna legija« je objavila sporočilo, ki pravi, da »ne glede na motive tega obiska predsednik Reagan tvega, da bo z obiskom na nacističnem pokopališču odtujil od sebe milijone ameriških vojnih veteranov iz druge svetovne vojne«.

»Z obiskom na pokopališču v Bitburgu, ne pa na pokopališču, kjer so pokopni ameriški vojski in naši zavezniki, ki so padli med drugo svetovno vojno, kakor tudi s tem, da noče obiskati nobenega bivšega koncentracijskega taborišča na nemških tleh, Reagan noče počastiti spomina na tiste, ki so se bojevali za mir in svobodo, temveč tiste, ki so se bojevali za osvajanje in zastraševanje«, je izjavil predstavnik ameriške nacionalne legije Clarence Bacon.

»To je resnično oskrunjenje spomina«, je poročala agencija TASS, ko je posredovala iz Washingtona sklep predsednika Reagana, da bo obiskal tudi pokopališče Bitburg, kjer so pokopani hitlerjevski vojski. TASS je posredoval tudi kritiko, ki jo na račun Reaganove odločitve objavila številna sredstva obveščanja na zahodu. »Pobudo za to nenavadno demonstracijo je dal zahodnonemški kancler Kohl«, piše sovjetska agencija in pri tem sklicuje na neko ameriško TV družbo. Prenaša tudi novico dobro obveščenega Washington Posta, da bodo v Bitburgu namestili ameriške rakete-križarke.

Kmalu za uradno sovjetsko agencijo se je oglasilo tudi domače časopisje. Pravda je obsodila Reaganove odločitve in jo imenovala »njegovo darilo premaganemu tretjemu rajhu«. »Tega ni mogoče drugače oceniti«, piše vodilni sovjetski dnevnik, »kot igro in izigravanje spomina na milijone ljudi, ki so padli v fašistične roke ter Američanov in državljancev drugih držav protihitlerjevske koalicije«.

Preden so v ZDA lahko ponovili svoje opravičilo – nekaj je menda treba dati nemškim zaveznikom, kajti 12. maja bodo volitve v Kohlvi pokrajini Severni Ren-

Westfalija, so v Washingtonu spoznali, da so se vsaj zaleteli, če že ne kaj hujšega z izjavo, da bo predsednik počastil spomin nacističnih vojakov. Bela hiša je naglo sporočila, da sklep o obisku v Bitburgu še »preučujejo«, kar pomeni, da ga utegne predsednik celo še preklicati!

Takole razpoložen naj bi bil ameriški vojak, pripadnik »Straže na Renu«. Precenjeni dolar jim je omogočil skoraj baha-havo življenje, vendar se je med pripravami na obisk predsednika Reagana v ZR Nemčiji na začetku maja letos nabralo toliko ogorčenja, da se bo obraz marsikaterega ameriškega vojaka v Evropi v prihodnjih dneh bistveno zresnil.

Washington Post je v soboto objavil uvodnik, v katerem je rečeno, da »gre očitno za napako Bele hiše«. »Morda bi v nekem pogledu lahko celo razumeli željo zahodnonemške vlade, naj bi predsednik Reagan obiskal to pokopališče, nikakor pa ni mogoče razumeti stališča, po katerem bi predsednik željo celo izpolnil! Bela hiša je

zdaj sporočila,« je zapisal časopis, »da odločitev znova precenjujejo. To je vsekakor razumno«!

»Kdo v ameriški vladi bi se moral vsaj za trenutek zamisliti in se vprašati,« pravi komentar, »kakšen in čigav jubilej slavimo to spomlad? To ni komemoracija niti nacističnega gibanja niti armad, ki so se bojevale zanj. To je spominska slovesnost zmage, ki je bila izbojevana za zelo visoko ceno in ki je osvobodila vse Evropejce, vključno tudi Nemce.«

To stališče bi moralo biti tudi odgovor na stališča predsednika Reagana, izraženo v njegovi prejšnji izjavi, da ne namerava obiskati bivšega koncentracijskega taborišča Dachau pri Münchnu, da ne želi odpirati starih ran in znova pogrevati »občutka krivde« med današnjimi generacijami Nemcev, da je treba to obletnico slaviti ne kot 40 let po zmagi nad fašizmom, temveč kot 40 let miru in sodelovanja.

Sporočilo, da Reaganovo odločitev znova precenjujejo, ni ublažilo ogorčenja po svetu, na novo pa je osvetlilo ukrepe, ki so si jih zamislili Nemci, da bi zavarovali uglednega gosta, ki jim je res poskušal ugoditi v vsem, za kar so ga prosili. Predsednik bo prišel v Evropo 1. maja, od 2. do 4. maja bodo v njegovi družbi še državni in vladni voditelji iz Francije, Velike Britanije, Italije, Kanade in Japonske ter predsednik Evropske skupnosti (vsakoletni sestanek industrijsko najbolj razvitih na zahodu), 5 in 6. maja pa bo nadaljeval obisk v ZR Nemčiji. Od začetka maja bo po vsej ZR Nemčiji veljala »alarmna stopnja 1«. Od gospodarskega vrha leta 1978 in zborovanja NATO 1982 v ZR Nemčiji vedo, kaj pomeni ta stopnja. Mobiliziranih bo več kakor 10.000 policistov in graničarjev, ki bodo postavili nepredirni kordon okoli vladne in parlamentarne četrti. Ceste bodo zaprte, stražo bodo okrepili tanki in helikopteri.

Ker nemški varnostniki nočejo zaostajati za svojimi ameriški kolegi, bodo tam, koder se bo vozil predsednik Reagan, zavarili celo mreže na obcestnih kanalih in pokrove na jaskih vseh napeljav v banskem »podzemlju«. Strah, ki ga je nepremišljeno Reaganovo izzivanje še povečalo, že išče svoje žrtve.

fl

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGA

Anketa o odnosu mladih do vojaških in obrambnih poklicev

Znanstvena obdelava vzrokov

Eno najbolj kritičnih področij pri kadroviški politiki v Sloveniji je prav gotovo usmerjanje mladih v vojaške in obrambne poklice. Pogosto se sprašujemo, kakšni so vzroki, da se mladi Slovenci ne odločajo za poklic v JLA. Toda do zdaj ni bilo mogoče z gotovostjo opozoriti na kateregakoli izmed njih. Tudi dosedanje javnomnenjske ankete so se te problematike lotevale samo delno. Letošnja anketa, ki jo imajo v načrtu pri Obramboslovno-raziskovalnem centru v Ljubljani, pa naj bi dala popolnejšo sliko razmer na tem področju.

Strokovna sodelavka centra Angela Ivančič pravi, da naj bi raziskava opozorila na dejavnike, ki imajo najpomembnejši vpliv na oblikovanje odnosa mladih do vojaških in obrambnih poklicev ter spodbudno ali pa ne vplivajo na njihovo odločanje za te poklice. Glavni namen te ankete je torej raziskati, kateri razlogi vplivajo na slabši odziv mladih za vojaške poklice, ne pa, kot skušajo dokazati nekateri, kakšna je organizacija JLA.

Priprave na anketo potekajo že dobro leto. Avtorji so proučili vse dosedanje

gradivo na to temo in se pogovorili z ljudmi, ki se že dolgo let ukvarjajo z usmerjanjem mladih v vojaške in obrambne poklice. Lani poleti so na mladinski delovni akciji Bela krajina izvedli poskusno anketiranje. Preverili so vprašanja in ugotovili, katera najbolj sodijo v anketni vprašalnik.

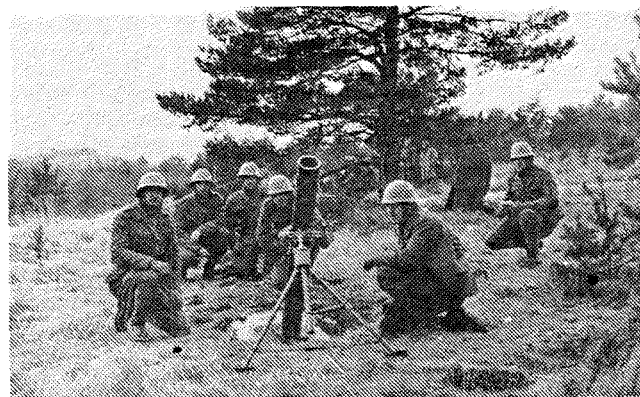
»Odločili smo se,« pravi Angela Ivančič, »za dva vprašalnika. Prvi, ki ima petinštirideset vprašanj, je namenjen učencem osmih razredov osnovnih šol. Drugi pa je namenjen učencem drugih in četrtih letnikov

srednjega usmerjenega izobraževanja, ima pa sedemdeset vprašanj. Kot posebni populaciji pa bomo pri srednješolskih obdelali gojence Kadetske šole za miličnike v Tacnu in Splošne srednje vojaške šole Franc Rozman-Stane v Ljubljani.«

Vprašanja v anketnem vprašalniku so razdeljena na pet področij in se nanašajo na zanimanje anketirancev, njihovo motivacijo za te poklice, njihovo obveščenost o vojaških in obrambnih poklicih, njihov odnos do JLA in vojaških poklicev in njihov sistem vrednot. Anketo bodo izpeljali oktobra, skupaj z anketo o poklicnih odločitvah osnovnošolcev, ki jo pripravlja Skupnost za zaposlovanje. Zajeli naj bi 2700 anketirancev. Anketirali bodo oddelke. Če je v vsakem oddelku 26 učencev, je to približno 106 oddelkov, ki jih bodo obdelali v štirinaj-

stih dneh.

Nekaj nejasnosti je pri anketiranju srednješolcev. Zato bodo po potrebi vključili tudi študente SLO in DS. Vsakega anketarja bodo temeljito pripravili na posebnem pripravljalnem seminarju. Prvi izsledki obdelanih podatkov bodo na voljo marca prihodnje leto.

Izsledki ankete, ki bodo znani prihodnje leto, naj bi pripomogli, da bi se več slovenskih fantov odločilo za vojaške in obrambne poklice.

ce v Sloveniji, narejena je bila reforma izobraževalnega sistema, zmanjšane so možnosti zaposlovanja v civilnih poklicih in drugo. Vse to pa brez dvoma omogoča spremembe v pripravljenosti mladih za aktivno opravljanje poklica vojaškega starešine.

Prav tako ni mogoče splošiti na celotno slovensko osnovnošolsko populacijo izsledkov raziskave, ki so jo leta 1981 opravili med učenci osmih razredov ljubljanskih osnovnih šol, saj so v slovenskem prostoru zelo velike regionalne razlike, ki se kažejo tudi pri izbiri poklicev.

Angela Ivančič je prepričana, da bodo anketni izsledki koristno uporabljeni pri načrtovanju in izvajanju ustreznih akcij za čimvečjo usmerjanje mladih v vojaške poklice in za kasnejše aktivno vključevanje v JLA. Teoretično pa naj bi raziskava prispevala k odkrivanju tistih dejavnikov in njihovih povezav, ki v največji meri vplivajo na neodločanje za aktivno službo v naših oboroženih silah.

Bojan Kuntarič

Zakaj so težave pri pouku obrambe in zaščite?

Strokovna izobrazba učiteljev ne ustreza

V naši republici že več let nismo zadovoljni z znanji, ki jih mladina v srednjem usmerjenem izobraževanju pridobi pri pouku obrambe in zaščite. Težave pa niso tam, kjer bi jih pričakovali, to je pri materialnih možnostih, ampak pri kadrih, ki izvajajo ta pouk.

Predmet obramba in zaščita so začeli izvajati v šolskem letu 1975/76. Pouk so začasno prevzeli učitelji prejšnje predvojaške vzgoje. To so bili predvsem upokojeni oficirji do čina kapetana prvega razreda, ki so bili usposobljeni predvsem za poučevanje vojaških spretosti, ne pa za predmet obramba in zaščita, ki je zasnovana bistveno širše. Po medrepubliškem dogovoru je bila za redno šolanje učiteljev za to področje in za

došolanje mlajših kadrov odprta pri FSPN katedra za SLO in DS. Večje število učiteljev srednjih šol, ki so imeli najmanj višjo šolo in šolo za rezervne oficirje, se je vključilo v študij ob delu. Od teh danes poučuje 10 učiteljev, ki so končali študij na drugi stopnji obramboslovne smeri. Strokovni svet SRS za vzgojo in izobraževanje je določil, da predmet obramba in zaščita lahko poučujejo učitelji, ki so diplomirani obrambo-

slovci, ki so se izšolali na vojaških akademijah, ali pa imajo visoko izobrazbo kate-rekoli smeri, določeno šolo za rezervne oficirje in končan program za izpopolnjevanje.

Na FSPN v Ljubljani je na rednem študiju in študiju ob delu doslej diplomiralo približno 70 obramboslovcev, kar je za celotne potrebe premalo. Za pouk v srednjih šolah v naši republici potrebujemo približno 180 učiteljev obrambe in zaščite. Zdaj ima samo 23 učiteljev končano smer SLO. To pomeni, da se pretežni del obramboslovcev zaposluje na drugih področjih. Ob teh poučuje še 18 absolventov.

Vojaško akademijo je končalo 39 učiteljev. Pretežni del so upokojeni oficirji, le nekaj mlajših je, ki so se demobilizirali. Visoko izobrazbo druge stroke ima 34 učiteljev, ki so končali tudi šolo rezervnih oficirjev. Ti so dolžni končati program za izpopolnjevanje na katedri za SLO in DS. Poleg tega je še 11 učiteljev z visoko izobrazbo, ki pa nimajo šole rezervnih oficirjev, vendar bi bilo smiselno, jim omogočiti, da postanejo kvalificirani učitelji obrambe in zaščite.

Na šolah je še 29 učiteljev z višjo in 41 s srednjo izobrazbo. Tudi med temi je del upokojenih oficirjev in

mlajših oficirjev, ki nimajo vojaške akademije. Večji del so zaposleni za določen čas ali po pogodbah o delu. V študij ob delu se jih je vključilo bolj malo.

Od trenutno 178 zaposlenih jih ima 107 pedagoško izobrazbo, 86 učiteljev pa ima tudi strokovni izpit. V delovnem razmerju za nedoločen čas je 100 učiteljev, 44 učiteljev, ki ne izpolnjujejo vseh pogojev, je v delovnem razmerju za določen čas, 33 pa jih dela po pogodbah o delu. Med temi prevladujejo upokojeni, drugi so v delovnem razmerju drugod in poučujejo le del obveznosti.

Fluktuacija teh učiteljev je sorazmerno velika, tako da so pogosti primeri, ko šola sredi leta ostane brez učitelja in mora iskati tudi zasilne kadrovske rešitve, da program lahko nadaljuje. Zadnja leta, ko se v srednjih šolah že zaposlujejo diplomirani obramboslovci, pa tudi absolventi, hitro odhaja generacija starejših učiteljev, med katerimi je največ pogodbenih delavcev z neustrezno izobrazbo.

Na razpisna prosta delov-

na mesta se prijavljajo tudi diplomirani obramboslovci, ki so se izšolali v drugih republikah, zdaj jih je 13, in tudi demobilizirani oficirji, ki so se odločili za pedagoški poklic. Problem pri tem kadru je, da večina pomanjkljivo govori slovensko. Šole bi morale v skladu s predpisi zahatevati obvladovanje slovenščine kot pogoj za opravljanje dela, vendar zaradi pomanjkanja kadra pri tem niso dosledne. Prav tako tudi ne skrbijo dovolj za izpopolnjevanje teh delavcev, kar ni brez posledic za kakovost dela, ima pa še druge negativne učinke.

Za pridobivanje ustreznih kadrov je bistvenega pomena sistematičen in organiziran študij ob delu za tiste učitelje, ki nimajo ustreznih izobrazb. Tega je premalo, šole pa so tudi vse preveč prepuščene svoji pobudi in se pogosto zadovoljujejo s predhodnimi rešitvami. Ne glede na to pa je šolanje ustreznega števila kadrov dolgotrajna naloga in hitri uspehi po tej poti niso mogoči.

Bojan Kuntarič

Pogovor s predsednikom MK ZRVS Maribor Jožetom Bercetom

Kaj in kako delajo rezervni vojaški starešine?

Na nedavni programski konferenci ZRVS mesta Maribor so v poročilu in razpravi opozorili na številne probleme, s katerimi se ukvarjajo mestna, občinske in krajevne organizacije ZRVS. O njih smo se pogovarjali s predsednikom MK ZRVS Maribor generalmajorjem Jožetom Bercetom.

Kako je v Mariboru organizirano preverjanje znanja rezervnih vojaških starešin?

»Tudi v preteklem obdobju smo pripravili preverjanje znanja po končanem letnem programu usposabljanja in izobraževanja. Uporabili smo različne oblike, tako da so bila bolj tekmovanja, ne pa klasična vprašanja in odgovori. Vsa preverjanja smo popestrili tudi s preverjanjem telesnih sposobnosti in drugimi oblikami družabnih dejavnosti. Tako so preverjanja zanimiva, pa tudi udeležba je nekoliko boljša. Vsekakor pa vztrajamo pri tem, naj preverjanje znanja ne bo obremenitev, pač pa sklepna dejavnost in tovariško srečanje v tekmovalnem duhu.«

Na konferenci ste govorili o slabem odzivu mladih na usposabljanje. Kakšni so razlogi?

»To je vsekakor eden največjih problemov, s kateri-

mi se srečuje naša organizacija. Gre za slab odziv mladih rezervnih vojaških starešin na usposabljanje, in ga izvajajo krajevne konferen- ce občinske ali mestna konferenca ZRVS. Tej vrsti usposabljanja se najbolj izogibajo rezervni starešine, ki so razporejeni v enote JLA in TO. Vzrokov je več, navedel bom le nekatere. V nekatereh krajevnih organizacijah ZRVS so slabo pripravili predavanja in seminarje. Tudi obveščanje o predavanjih in drugih dejavnostih ni pravočasno. Ponekod imajo še vedno slabo evidenco in ni vzgojnih ali drugih ukrepov proti tistim, ki očitno bojkotirajo vse dejavnosti. Rezervni vojaški starešine, razporejeni v enote JLA in TO, se izgovarjajo, da so bili na usposabljanju, in da jim je bilo rečeno, da je to dovolj. Dejstvo pa je, da nekatere pogosto pozivajo na vaje, kar seveda tudi moramo upoštevati.«

Kako se člani ZRVS vključujejo v delo ZK?

»Stanje je podobno kot v drugih občinah in s številom članov ZK v organizacijah ZRVS ne moremo biti zadovoljni. Potrebne bodo akcije, da bi povečali število članov ZK v naših vrstah. Mestni konferenci ZKS Maribor smo že predlagali, naj bi sprejemanje članov ZRVS v organizacijo ZK opredelilo kot dolgoročno politično nalogo. V ZRVS imamo vrsto članov, ki uspešno in zavzeto delajo v posameznih organizacijah in na različnih odgovornih vojaških dolžnostih, pa niso člani ZK. S takšnimi člani in njihovimi okolji se bo treba pogovoriti in dajati tudi pobude za njihov sprejem v ZK.«

Kakšno pa je sodelovanje z drugimi organizacijami in ustanovami?

»Vzorno je sodelovanje z JLA, TO, z raznimi društvi in specializiranimi organizacijami ter sekretariati za ljudsko obrambo. Pri razvijanju in ohranjanju vrednot, tradicij in izkušenj iz NOV in socialistične revolucije smo aktivno sodelovali z zvezo borcev. Čutimo, da

mora večji del odgovornosti in skrbi na tem področju prevzeti naša organizacija. Zato so v večjih KK ZRVS vnesli v svoje programe tudi seznanjanje s pomniki NOB na območju njihove KS.«

Na redni letni konferenci ste sprejeli tudi program dela MK ZRVS za leto 1985. Katere so glavne naloge v tem obdobju?

»V letošnjem programu je največ pozornosti namenjene idejno-političnemu in splošno-vojaškemu usposabljanju. Tudi letos bomo pripravili različna tekmovanja in preverjanje znanja. Na področju organizacijskih in kadrovskega zadev bomo namenili skrb evidenciranju in izbiri kadrov za šole rezervnih oficirjev in za vojaške poklice, vključevanju tovarišev in tovarišic, ki nimajo čina, opravljajo pa odgovorne naloge na področju SLO in DS. Rezervni starešine bodo sodelovali tudi pri organizaciji obrambnih dni v združenem delu in krajevnih skupnostih, razen tega pa bodo imeli tudi pomembno vlogo pri organiziranju in delu obrambnih krožkov na osnovnih šolah, pri ustanavljanju aktivov ZRVS, pri razvijanju in ohranjanju pridobitve NOB in njihovem prenašanju na mlado generacijo. Pomembne naloge čakajo organizacije ZRVS v mestu, občinah in KS tudi pri podružbljanju SLO in DS in nekaterih drugih področjih.«

Marjan Kos

Postojnska ZRVS krepi strokovno delo

V zadnjem času so rezervni vojaški starešine v občini Postojna precej bolj delavni. Podatki kažejo, da so veliko bolj disciplinirani pri uresničevanju programa strokovnega usposabljanja, zelo pa so aktivni tudi v družbenopolitičnem življenju krajevnih skupnosti.

Lani so se postojnski rezervni vojaški starešine udeležili različnih akcij, ki so se uveljavile kot redne dejavnosti. Namen teh nalog je bil krepitve obrambne sposobnosti, strokovno izpopolnjevanje in dopolnjevanje znanja. Posebno pozornost pa so namenili novostim v zasnovi splošne ljudske obrambe in družbene samozastite.

Obvezni del programa usposabljanja so uresničevali z individualnim proučevanjem določenih tem, s predavanjem in preverjanjem znanj. Individualno delo pa ni bilo povsod enako zavzeto, kar se je pokazalo pri pisnem preverjanju znanja. Rezervni vojaški starešine zato predlagajo, da bi predavanja popestrili s strokovnimi filmi, diapozitivi in drugimi vizualnimi pripomočki.

Z udeležbo na vseh oblikah usposabljanja niso najbolj zadovoljni. Na občinski ravni je bila udeležba enadesetodstotna, med krajevnimi konferencami pa so imeli najboljšo udeležbo na Planini, in sicer stoo odstotno, najslabša pa je bila v KK Postojna 3, kjer se je usposabljanje udeležilo le 63 odstotkov rezervnih starešin.

Poskušali so tudi pripraviti obveščanje članstva na regijski ravni, kar pa jim ni uspelo. Vzrokov za to je precej, glavna dva pa sta pomanjkanje denarja in pomanjkanje primerne kadra.

Te dni v okviru programa splošno vojaškega usposabljanja in idejnopolitičnega izobraževanja poteka predavanje o vojaško-političnih in varnostnih razmerah v svetu in pri nas doma. Tudi druga tema, ki jo poslušajo postojnski rezervni starešine, sodi v letošnji program usposabljanja in obravnava izvajanje oboroženega boja.

Štefan Bratina

JOŽE VIDIC

Četrtega maja 1945 so žrtve pobili po strahotnem mučenju

Domobransko maščevanje na Turjaku

Bilo je cvetočega, najlepšega maja v tem stoletju. Skoraj vsa Evropa je bila osvobojena, Hitler in Mussolini mrtva, le v Sloveniji smo močno čutili smrtne krče nacističnih zverí in domačih izdajalcev.

In tega zelenega maja, ko se je vse veselilo življenja, je v gozdu na Turjaku umrla skupina pomembnih aktivistov Osvobodilne fronte. Morilci so skušali zločin in grob za vedno skriti, a so Turjačani kmalu zvedeli, kaj se je zgodaj zjutraj zgodilo v bližnjem gozdu.

Marija Hočevnar s Turjaka tiste noči ni mogla zaspiti. Proti jutru, ko je bilo še temno, je zaslišala avtomobile, ki so se ustavili na cesti. Skočila je k oknu in pogledala, kaj se dogaja zunaj. V medli svetlobi je videla, kako ljudje skačejo z dveh tovornjakov, potem pa so se vsi v sprevedu napotili proti gozdu.

Le kaj bodo delali v gozdu, je premišljala Marija, ki je še vedno zrla skozi okno. Kmalu je iz gozda zaslišala obupne krike, ki so se spreminjali v rjovenje. Čutila je, kako jo prevzema slabost. Še dva, tri dni, pa bo konec vojne, tam v gozdu pa pobijajo ljudi, je pomislila in se sesedla na posteljo. Na spanje ni več mislila. Več kot uro so odmevali kriki in streli iz gozda.

Zdaniilo se je. Tovornjakov ni bilo več na cesti. Marija je odprla okno in pogledala naokrog, če so kje v bližini ljudje. Slišala je, kako se iz ljubljanske smeri Turjaku približuje avtomobil. Zaprla je okno in oprezala skozi steklo. Iz avtomobila so skočili trije mošje v uniformah in potegnili ven še četrtega ter ga položili na šotorsko krilo. Očitno je bilo, da ne more hoditi. Mošje so prijeli za šotorsko krilo in odvedli tovor v gozd po isti poti, po kateri je šla nočna skupina.

Zjutraj je Hočevnarjeva odšla na travnik in si ogledala sledi. Po krvavi sledi je prišla na kraj, ki mu domačini pravijo Smrečje, oddaljen le deset minut hoda od glavne ceste.

V davnih časih so morali podložniki na ukaz turjaškega grofa v okoliških gozdovih izkopati več globokih jam, ki so jih pokrili z vejevjem. Na ta način so v te jame lovili volkove in medvede, ki jih v turjaški okolici ni manjkalo. V Smrečju so bile druga poleg druge tri takšne jame, ki jim domačini pravijo volčje jame. Hočevnarjeva je opazila, da sta dve jami zasuti. Ni bilo dvoma: volčji jami sta se zgodaj zjutraj spremenili v velika skupniska groba. Zbežala je nazaj in vaščanom povedala, kaj je odkrila. Danes nam o tem pripoveduje spominsko obeležje, na katerem je zapisano:

»V tem tistem delu gozda so belogardistični zločinci na predvečer zmage 4. maja 1945 nečloveško mučili in ubili šestindvajset partizanskih borcev in aktivistov OF: Čop Tonček, Dolhar Angela, Gerzinič Neda, Gorišek Martin, Kamnikar Viktor, Kaplan Franc, Knez Anton, Kraigher dr. Vito, Krištof Ignac, Kurnik Karel, Kurnik Rudi, Malahovsky Marica, Mekina Leopoldina, Mesesnel dr. Franc, Neuberger dr. Mavricij, Nosak Leopold, Polc Nikolaj, Prijatelj Milka, Ravbar Rudolf, Sever ing. Rihard, Šuškovič ing. Viktor, Tomšič dr. Stanko, Zoran dr. Boris, Tuma ing. Zoran in dve nepoznani ženski.«

Žrtve je na Turjak pripeljal črnorokec in poveljnik posebnega Hacinovega policijskega voda poročnik Jože Hlebec. Ta pijanec in krvo-

loč je s člani svojega voda in pot »strokovnim« vodstvom policijskega agenta Koželja pred smrtjo žrtve strahotno mučil: ženskam so z noži parali trebuhe.

Žrtve so zmetali v volčji jami in ju narahlo zasuli z zemljo, nanju pa nanosili dračja in zakurili ogenj. Površino obeh grobov so posuli s pepelom in potem na oba groba natrosili suho listje.

V turjaških gozdovih je bilo precej divjadi in morilci so se bali, da bodo lisice razgreble grobova in začele trgati tupla. S tem bi odkrile zločin, ki so ga hoteli prikriti.

Zakaj so za zadnji večji zločin izbrali prav Turjak? Kdo je Hacinovi policiji in

Hlebec je bil obsojen na smrt z obešanjem, a se je štiri ure pred izvršitvijo kazni sam obesil v zaporu. Tudi upravnik policije Lovro Hacin, ki je izdal ukaz za ta zločin, je 4. septembra 1946. leta končal svojo zločinsko pot na vislicah.

Kratki življenjepisi nekaterih turjaških žrtev

Tonček Čop je bil rojen 2. julija 1920. leta na Jesenicah. Njegov oče je bil livarski mojster v jeseniški železarni. Tonček je bil zelo nadarjen, zato ga je oče poslal študirat. Po opravljeni maturi na šentiviški gimnaziji, se je vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani. Med vojno je študiral

Lovro Logar s sinom Boštjanom pred spomenikom v Smrečju na Turjaku. Tu je domobranska policija 4. maja 1945 pobila 26 aktivistov OF in ujetih partizanov

poročniku Hlebcu povedal za Volčje jame? Morilec namreč ni bilo potrebno kopat jam.

Izmed vseh črnorokcev je kraj najboljše poznal Ivan Kožar, ki je pred vojno po stezi mimo volčjih jam hodil iz Javorij v osnovno šolo na Turjak. Agenti Rupnikove politične policije z izpostave v Velikih Laščah so bili o načrtovani justifikaciji aktivistov OF že obveščeni, hkrati pa so dobili nalog, naj za to izberejo primeren kraj. Agenti so se o tem posvetovali z domačinom Kožarjem, le-ta pa je predlagal volčje jame. Kraj so izbrali zato, ker so se hoteli tik pred umikom na Koroško maščevati za belogardistični poraz na Turjaku septembra 1943. leta in za sodni proces proti tedaj tam ujetim voditeljem bele garde, ki je bil v začetku oktobra 1943. leta v Kočevju. Na tem procesu je bilo več organizatorjev bele garde osojeno na smrt in potem usmrčeno (kasneje so domobranci odkrili njihov grob, odkopali, položili v krste, pripeljali v Ljubljano in jih z velikim hrupom kot »mučnike« pokopali na Ljubljanskem gradu. Pogrebni sprevod je šel skozi središče Ljubljane, med pogrebci pa so bili vsi voditelji domobranstva z Rupnikom in škofom dr. Rožmanom, oficirji in generali SS).

Več kot polovica teh morilcev je že čez dva meseca po zločinu odgovarjala pred vojaškim sodiščem v Ljubljani. Obsojeni so bili na smrt z ustrelitvijo, le Jože

na Dunaju, kjer je spomladi 1944. leta diplomiral na ekonomski fakulteti na oddelku za svetovno trgovino. Za OF je zbiral gospodarske podatke in se bojeval za priključitev Koroške k Jugoslaviji. Jeseni 1944. leta so ga na Dunaju aretirali. Zaprt je bil v Celovcu, v Begunjah in v Ljubljani.

Angela Dolhar-Neva je bila rojena 28. marca 1920. leta na Reki. Izučila se je za trgovsko pomočnico. Že pred vojno je postala solastnica trgovine s klobučarskimi potrebščinami. V njeni trgovini je bila javka za pirotehniko, VOS in okrožno intendanco. V skladišču njene trgovine so prenočevali pomembni ilegalci. Od 1943. leta je vodila okrožni gospodarsko-finančni sektor.

Martin Gorišek-Vencelj je bil rojen 5. februarja 1912. leta v Cerovem logu pri Šentjerneju na Dolenjskem. Bil je zidar, član KPS pa od 1938. leta. Kot komunist je sodeloval pri gradnji številnih bunkerjev za potrebe partizanske tehnike, radia OF in za skrivališče pomembnih funkcionarjev OF in KPS. Italijani so ga aretirali 1942. leta, drugič pa domobranci v začetku 1945. leta.

Viktor Kamnikar je bil iz Ljubljane, star 36 let. Bil je obveščevalni oficir v Sercevi brigadi.

Anton Knez je bil rojen 11. januarja 1910. leta v Ljubljani. Po poklicu je bil tiskar. Bil je blagajnik okrožnega odbora OF Ljubljana. Oktobra 1944 je domobranska po-

licija odkrila ilegalno radijsko postajo OF in približno takrat zaprla tudi Kneza.

Dr. Vito Kraigher-Stanko je bil rojen 15. julija 1911. leta pri Lenartu v Slovenskih goricah. Oče Anton je bil notar, primorski emigrant. Tudi Vito se je posvetil pravu. Na ljubljanski univerzi se je pridružil naprednemu gibanju. Bil je član in nekaj časa tudi predsednik akademskega društva Triglav. Član KPJ je postal leta 1934.

Po končanih študijah se je 1936. leta zaposlil kot praktikant na ljubljanskem sodišču, kjer je organizirano delal za izboljšanje položaja zaprtih komunistov v Sremski Mitrovici.

Jeseni 1941. leta je postal član vodstva VOS za Ljubljano, od februarja 1943 pa je bil član centralne komisije VOS; odgovoren je bil za vojaško obveščevalno delo. Maja 1943. leta je odšel iz Ljubljane.

Od julija 1943. leta do februarja naslednjega leta je bil načelnik obveščevalnega oddelka NOV in POS, potem pa je bil načelnik obveščevalnega oddelka pri odseku za notranje zadeve SNOS. Obenem s to funkcijo je postal glavni javni tožilec in član študijske komisije pri predsedstvu SNOS ter je kot tak sodeloval pri graditvi novega, socialističnega prava.

V zadnji veliki nemški ofenzivi so ga prvega aprila 1945. leta zajeli na Vojskem na Primorskem, kjer so bili hudi boji. Na majhnem prostoru so Nemci skoraj popolnoma sklenili obroč, v katerem so se znašla skoraj vsa vodstva raznih organov OF na Primorskem in štab Devetega korpusa. V takem položaju, ko so si borci z jurišem utirali pot iz obroča, je smrekova veja oplazila Kraigherja po obrazu in mu snela očala, ki jih ni mogel takoj najti. Brez očal je tako slabo videl, da ni razlikoval Nemcev od partizanov. Odpeljali so ga v tržaške zapore, od koder so ga premestili v zapore v prisilno delavnico v Ljubljani. Ker je imel na rokavih čin partizanskega majorja, so vedeli, koga imajo v rokah. Vse do smrti so ga strahovito mučili in poniževali.

Uradnik **Ignac Krištof** je bil rojen 25. aprila 1893. leta

poslani v internacijo v Padovo; vrnil se je po kapitulaciji Italije. Julija 1944. leta so ga domobranci aretirali in v zaporu hudo mučili. Januarja 1945. leta je bil obsojen na smrt, mesec dni po razglasitvi sodbe pa so ga pomilostili in ga kaznovali s 15 let ječe. Kljub takšni razsodbi so ga ubili na Turjaku.

dr. Vito Kraigher

Brata Karel in Rudolf Kurnik sta od 1941. leta opravljala posebne naloge za ljubljansko VOS. Njun oče je padel v prvi svetovni vojni na soški fronti, in tako je mati ostala sama s petimi otroki. Stanovali so v Gledališki ulici. Karel je bil uslužbenec, samski, star 36 let. Rudolf je bil dve leti mlajši, po poklicu frizer; poročil se je le nekaj dni pred aretacijo. Karla so aretirali na Silvestrovo, ko je šel prijatelju voščiti za novo leto. Rudolfa so zaprli zadnje dni januarja 1945. leta, nato pa še njunega brata Otona, ki je bil do konca vojne v taborišču na Ljubelju. Četrty brat, Viktor, je bil takrat že ilegalce, sicer bi ga doletela enaka usoda.

Marica Malahovsky-Vanja je bila rojena 23. marca 1903. leta v Ljubljani. V družini je bila najstarejša. Njena sestra Elizabeta je umrla že v rani mladosti, druga sestra, Verica, pa je obiskovala šolo za medicinske sestre v Beogradu, kjer je umrla za pljučnico, stara komaj 18 let. Brat Rudolf, inženir kemije, je 1973. leta umrl v Ljubljani. Živi samo še sestra Hilda, upokojena učiteljica (poročena Prosen).

General Leon Rupnik z uslužbenci pokrajinske uprave; od leve proti desni so: Janko Kregar, šef informativnega urada pokrajinske uprave; dr. Kržič, Vladimir Suša, šef sekretariata pokrajinske uprave; Aleksander Kuharič, dr. Nuša Šavnik-Kukman, Leon Rupnik, Ela Vidic (sedí), Marica Malahovsky, Renee Podhorsky in dr. Milan Bano, tajnik sekretariata pokrajinske uprave.

V Višnji gori. Bil je eden izmed najbolj delavnih aktivistov v Rožni dolini v Ljubljani, član rajonskega odbora OF in rajonskega komiteja KPS. Italijani so ga septembra 1942. leta zaprli in

Priimek pove, da Marica Malahovsky po rodu ni bila Slovenka. Njen ded je bil iz Lavova v Ukrajini, kjer je 1848. leta sodeloval v revoluciji. Po porazu je pribežal v Ljubljano.

Družina Malahovsky je stanovala na Povšetovi cesti, nasproti splošne bolnišnice v Ljubljani, kjer je bil njen oče zaposlen kot strojnik v tedanji elektrarni.

»Marice se spominjam kot večne strojepiske,« je v svojih spominih zapisal njen pokojni brat inž. Rudolf Malahovsky. »Pisala je v službi, pisala je doma, skratka, pisalni stroj jo je spremljal povsod, ji dajal kruh ter ji postal končno celo usoden.

Spominjam se, ko mi je novembra 1944. leta, kmalu potem, ko smo pokopali mamo, povedala, da se je Rupnik pozanimal pri podrejenih nekega večera v gledališču, če so Marico res zaprli. Svetoval sem ji, naj nemudoma pobege iz Ljubljane, ker morajo gotovo nekaj vohati.«

Med italijansko okupacijo je bila Marica strojepiska na visokem komisariatu, po ustanovitvi Ljubljanske pokrajine septembra 1943. leta pa Rupnikova tajnica na pokrajinski upravi. Že 1941. leta je postala aktivistka OF in je poleg dr. Vladimira Kanteta vseskozi dajala vosovcem zelo zaupne, natančne in pomembne podatke. S tem v zvezi je vodilni ljubljanski aktivist Ivo Svetina izjavil: »1944. leta je imel Rupnik v raznih krajih več propagandnih govorov. S pomočjo Marice Malahovsky-Vanje smo vosovci že dan ali dva pred Rupnikovim nastopom imeli v rokah njegov govor. Vedeli smo, kdaj, kje in kaj bo govoril. To nam je omogočilo politično akcijo, da smo že vnaprej propagandno minirali vsebino njegovega govora. Rupnik je namreč Marici narekoval vsebino ali teze za govor. Pri pisanju je naredila kopijo več in nam jo poslala.«

Bivši uslužbenec pokrajinske uprave mi je o Marici pismeno sporočil:

»Po kapitulaciji Italije je bila nameščena v pisarno predsednika Rupnika. Spoznal sem jo v skladišču pisarniških potrebščin, ko je prihajala po pisarniške stvari, zlasti kopirni karbon papir. Ta papir je potrebovala pri prepisovanju Rupnikovih konceptov, poročil, govorov in navodil. Prepisani karbon papir je vsakič uporabila samo enkrat in tako se je na njem lahko prebrala vsebina pisane zadeve. Te prepisane karbon papirje je oddajala obveščevalcu OF na Trgu mladinskih brigad.«

Profesorica Ela Vidic pa je izjavila: »Z Marico sva skupaj delali v sekretariatu pokrajinske uprave, kjer je bila ona vodja pisarne. Jaz sem na pisalnem stroju prepisala vse akte, ki jih je Rupnik napisal v nemščini, Marica pa tisto, ki jih je napisal v slovenščini. Nekega dne januarja 1945. leta me je Rupnik poklical v pisarno in mi izročil papir, na katerem sta bila napisana dva stavka v nemščini. Rupnik je imel namen generalu Rösenerju sporočiti, da zaradi raznoterih težav odstopa s položaja predsednika pokrajinske uprave. Dopis sem takoj napisala in mu ga odnesla v pisarno, da ga podpiše, obenem pa tudi ovojnico, naslovljeno za generala SS Rösenerja.

Cez dva dni me je ob šestih zjutraj poklical Marčin zaročenec in mi ves razburjen in preplašen povedal, da so ponoči Marico aretirali. Odšla sem na delo in novico sporočila Rupniku, ki se je začudil, zakaj so jo zaprli. Dopoldne je Rupnika obiskal šef policije Hacin, po njegovem odhodu pa me je Rupnik poklical v pisarno. Pri njem je bil šef informativnega urada pokrajinske uprave Janko Kregar. Vprašal me je, če sem jaz kam poslala kopijo njegovega dopisa o odstopu. Rekla sem, da ne.

(se bo nadaljevalo)

Kidričeve nagrade – Inovacije za stabilizacijo 85

Minilo je leto in spet so podelili Kidričeve nagrade, ki jih podeljuje upravni odbor Kidričevega sklada za vrhunske dosežke na različnih področjih znanstvenega in raziskovalnega dela. V veliki dvorani Skupščine SRS je spregovoril o vprašanih znanstvenoraziskovalne dejavnosti Dušan Sinigoj, predsednik republiškega izvršnega sveta. Opozoril je, kako smo v preteklosti pospevali razvoj te dejavnosti vse premalo pozornosti, kar je delovalo že kar zaviralno na razvoj raziskovalne dejavnosti, pa tudi na prenos dognanj in dosežkov znanosti v procese dela in odločanja.

Uspeha letošnjega in lanskega leta sta sprostitve uvoza raziskovalne opreme ter vnovično dotekanje znanstvene strokovne literature. Nič manj pomembno pa ni, da je skupščina SR Slovenije z izvršnim svetom in ob podpori družbenopolitičnih organizacij sprejela usmeritev in ukrepe za krepitev inovacijske dejavnosti, znanstvenoraziskovalnega dela in sorodnih dejavnosti, ki jih zaradi splošnega družbenega pomena ni mogoče prepuščati tržnim pravilom igre, ampak jih je treba urejati s samoupravnimi dogovori in sporazumi.

Letos so prejeli nagrade za življenjsko delo znanstveniki: profesor dr. Ivan Vizovišek (za delo na področju polimerov, umetnih snovi in usnjartva), profesor dr. Franc Janežič (za delo na področju fitopatologije) in profesor dr. Viktor Korošec (za delo na področju antičnega prava). Poleg njih sta veliki nagradi Borisa Kidriča prejela tudi doc. dr. Peter Prelovšek (za vrhunske dosežke na področju teorije faznih prehodov v sistemih z inkomenzurabilno strukturo) in dr. Venceslav Rutar (za vrhunske dosežke pri razvoju dvodimenzionalne heteronuklearne NMR spektroskopije).

Skladove nagrade za področja naravoslovnomatemičnih ved, biotehniških in medicinskih ved ter za področje družbenih in humanističnih ved je prejelo štirideset znanstvenikov in raziskovalcev, med njimi naj omenimo družboslovce in zgodovinarje dr. Jasno Fischer, dr. Zdravka Mlinarja in dr. Gojka Stariča.

Odbor Kidričevega sklada je podelil tudi nagrade za izume in tehnične izboljšave. Za življenjsko delo na tem področju delovanja je prejel nagrado profesor dr. Albert Čebulj (za delo na področju elektroenergetike in uporabe električne energije), poleg njega pa cela vrsta inovatorjev.

V prostorih Ljubljanske banke – Združene banke je bila odprta še razstava Inovacije za stabilizacijo 85. Odprl jo je Marjan Orožen, prikazuje pa 30 dosežkov raziskovalne dejavnosti v slovenskih ozidih in nekaterih institucijah, ki si prizadevajo po teh poteh čim hitreje se vključevati v svetovne razvojne tokove. Dodati velja, da je za vse razstavljene inovacije prispevala del sredstev tudi Ljubljanska banka – Združena banka.

Iz pogovora z Janezom Mesesnelom, kustosom Galerije revolucije v Ljubljani

Načrti in obljube

Galerija revolucije mesta Ljubljane je bila ustanovljena v okviru rednih dejavnosti Mestnega muzeja in domuje na Mestnem trgu 10. Kustos te galerije Janez Mesesnel nam je pripovedoval o njihovih načrtih. Galerija je bila ustanovljena zato, da bi v njenih prostorih javnosti predstavljali likovna dela s socialno-kritično, enobejsko, revolucionarno, postrevolucionarno in reminiscenčno vsebino. S takšno vsebinsko usmeritvijo bo Mestni muzej zapolnil vrzel v svoji dosednji dejavnosti. Zapolnil bi jo bil že prej, pa so bile zadržke s prostorskiimi možnostmi vedno ovira. Sedanja lokacija, ki je v isti hiši kot oddelek za zgodovino NOB Ljubljane (ki je tudi oddelek Mestnega muzeja), omogoča galeriji tesno povezavo z zgodovinarji. Druge, zunanje vezi, ki jih mora gojiti vsaka likovna galerija, se spletajo s sorodnimi ustanovami po Jugoslaviji in jih bodo spletali tudi v zamejstvu.

Ob lanskem odprtju galerije je bila na ogled Jakčeva razstava, po njej pa je nastal malo daljši premor, zaradi zimskih mesecev in težav z ogrevanjem galerijskih prostorov. Stara, baročna stavba požira drage kilovate. Poleg vrste nujnih hišnih pravil (puščala je streha...) bodo morali nekaj ukreniti tudi z ogrevanjem, da ne bi

zaradi prevelikih ogrevalnih stroškov galerija zapirala vrat tudi v prihodnjih zimskih sezonah.

Sicer pa v ljubljanski galeriji revolucije potekajo intenzivne priprave za razstavo ob štiridesetletnici osvoboditve, ki bo pod naslovom Slovenska umetnost NOB 1945–1988, pod pokroviteljstvom SZDL, zajemajoč posamezne likovne zvrsti, odprta v treh ljubljanskih razstaviščih hkrati: v že ome-

njeni Galeriji revolucije, kjer bodo razstavljene risbe in grafike, v Jakopičevem razstavišču, kjer bodo na ogled plastike in v Mestni galeriji, kjer bodo razstavljena platna. Celotna razstava naj bi pokazala, nam je pojasnil njeno zasnovno kustos Janez Mesesnel, ali gre za spomin, ki tudi v likovni upodobitvi še živi. Preverili bomo lahko, koliko je bilo likovno snovanje s tematiko NOB in revolucije spodbuje-

valno in do kod je ta vsebina še danes živa, kje se oživlja in kje zamira.

Po razstavi, ki bo na ogled v času velike obletnice, načrtujejo v Galeriji revolucije Ljubljane še gostujočo beograjsko razstavo plakatov iz prvega leta po vojni. Sledila pa ji bi, tako upajo, predstavitev grafik in risb, ki so bile razstavljene na prvi povojni likovni razstavi v starem Jakopičevem paviljonu.

Bojana Žokalj-Jesih

Lojze Spacal: Bazoviške žrtve, 1944

Književniki, udeleženci NOB

Stanko Cajnkár

Ob 85-letnici rojstva

Tudi nekateri duhovniki so med NOB ponosno ključbovali okupatorju in so bili v najtežjih časih najtesneje povezani z narodom. Med njimi je bil tudi Stanko Cajnkár, ki se je rodil pred petinosemdesetimi leti (25. aprila 1900) v Savci pri Tomažu nad Ormožom. Svoje življenje je posvetil duhovni službi in literaturi. Umrl je 17. januarja 1977 v Ljubljani. Po gimnaziji v Mariboru in Ptuju je študiral bogoslovje v Mariboru in dve leti v Parizu. Doktoriral je leta 1938 na teologiji v Ljubljani. Sprva je bil profesor na bogoslovju v Mariboru, nato pa je poučeval na ptujski gimnaziji. Leta 1941 ga je okupator izgnal, vojna pot ga je vodila kot kaplana v Košano na Krasu, od tod pa je leta 1944

odšel na osvobodeno ozemlje, kjer je ostal do konca vojne.

Po vojni je postal zvezni ljudski poslanec in član verske komisije. Od leta 1947 je poučeval na teološki fakulteti v Ljubljani. Leta 1939 je bil urednik revije Nova pot, od leta 1952 pa tudi urednik Mohorjeve družbe.

V slovenski literaturi se je uveljavil kot pripovednik in dramatik. Pol leposlovne in pol esejistične črtice v Dejanju in povojni Novi poti imajo poudarek na miselni vsebini. To je odločilna poteza tudi njegove dramatike (V. Smolej). Med pripovedno prozo (meditativno ubrano) izstopa avtobiografsko obarvan roman Noetova barka, med dramami pa Potopljeni svet z motivom duhovnikovih dilem v moderni civilizaciji. V romanu Noetova barka pisatelj z močnim moraliziranjem urejuje odnose med učenci in profesorji na (ptujski) gimnaziji. Povest Po vrnitvi je povelječanje narave in kmečkega dela kot osnove človeške sreče. Za Cajnkárjevo povojno literarno ustvarjanje je značilna zvestoba kmečki povesti in didaktični moralizem, ki soddoločata tudi pri izbiri tematike (Helga Glušič-Krisper).

Dušan Mevlja

Slovenska literarna zgodovina ga prišteva v novi rod med obema vojnoma. Stanko Janež omenja v svoji literarni zgodovini še njegovo Petovijsko tragedijo (1954), katoliško domačijsko povest Križnarjevi (1952) in zgodovinsko povest iz devetega stoletja Sloven iz Petovije (1955). Tu so še njegove stvaritve: knjiga črtic (Razgovori 1942), drama Pot mladosti (uprizorjena leta 1938 na Ptuju), enodejanka Nevarna igra (uprizorjena na umetniškem večeru na Ptuju leta 1940), drama Za svobodo (1946), drama Zvestoba (1954) in posveta V planinah (1940). Pisal je tudi teološke strokovne članke in zapustil je literarno študijo Fran Saleški Finžgar in njegova doba (Celje 1976).

Bil je med voditelji duhovniškega cirilmetodovskega društva, duhovnik, ki je bil vedno med narodom, vnet za socializem in napredno družbo, bi je častilec boga pa tudi častilec življenja, ni se zapiral samo v hram božji, življenje je jemal z vseh raznovrstnih plati. To je dokazal tudi s svojim knjižnim delom.

Na sporedu je nov slovenski film – Ljubezen

Hratkohlačnik in njegovi iz Zelene jame

Enobejskim temam na filmskem platnu smo se navadili reči: partizanski filmi. Upravičeno, kajti vselej je šlo za boj, za partizane, za ponazarjanje odločilnega zgodovinskega spopada v njegovem dogajalskem jedru.

Film, posnet po Rožancem romanu Ljubezen, je že v svojih temeljnih izhodiščih naravnano drugače. Izvor te drugačnosti je v samem bistvu literarne predloge, ki ji »prevod« v filmski jezik zvesto sledi. (Zanj je režiser Rajko Ranfl prejel nagrado Prešernovega sklada za leto 1985).

Marjan Rožanc je v Ljubezni opisal svoj človeški spomin na čas in doživljanje fantovskega odrasčanja v letih vojne, v specifičnem ozračju ljubljanskega zelenojamskega predmestja. Ta revni, bolj ali manj socialno utesnjeni proletarski mestni predel, je sicer tudi v vojni in v okupacijskih razmerah živel svoje mnogotero zasebno človeško življenje, vendar je v njem na vsej črti, v vseh človeških dogodkih in odnosih, odsevala usodna napetost časa, okupacijskega režima, silovitih notranjih ideoloških razhajanj, spopada sil in vsega drugega, kar se je nakopičilo v takratnih medčloveških in družbenih razmerjih. Vendar pisatelja pri vsem tem ni zanimalo razčlenjevanje zgodovine in njenih situacij. Skušal je zapisati in literarno utelesiti svoja tedanja doživljajska občutja, in sicer kolikor mogoče neposredno, spontano, pristno. V potek romana so nanizani dogodki, kot jih je iz svojega zornega kota in v skladu s svojo zavestjo doživljal mladi, tedaj še nezaveščen in neopredeljeni fant iz predmestja. Prizadeval si je – zdaj kot zrel mož, da bi v zapis ujel duha in čustvovanje svoje takratne življenjske stopnje. Takšno: pristno, spontano, s kasnejšo zavestjo neobremenjeno je torej pripovedovanje v romanu, iz katerega razberemo, kaj vse je videl in izkusil nekdanji hratkohlačnik iz Zelene jame, kaj vse je na tej svoji takratni stopnji doživljanja in doumevanja spoznal. V tem spletu so razmerja v domači kuhinji, na ulici, v soseski, v družini s prijatelji, ki so bili vsi že nekoliko starejši in v tisto »pravo«, usodno življenje pritegnjeni fantje (ene je pot peljala med ilegalce, k partizanom, v taborišča, druge k belim – nekdanja prijateljstva so se usodno razšla), ne nazadnje pa tudi z dekleti, na »erotičnem planu«, ki ga je prav tako zaposloval z vso močjo. Ta izrazito njegov življenjski potek je bil po eni strani popolnoma zaseben in individualiziran, toda iz ozadja je vanj in v doživljajski svet okrog njega bolj in bolj silila zavest o neizprosni objektivnosti časa – in tako je pred nami na vsem lepem, v romanu in na filmu, ki roman dosledno uprizarja, ob vseh navadnih in vsakdanjih fantovskih rečeh, kot jih zazna in niza spomin (tja do spomina na dan, ko je izgubil »nedolžnost«), razgrnjena grozljiva panorama

vojnege časa v okupiranem in razklanem mestu, panorama neizogibnih spopadov na življenje in smrt, torej vse tisto, čemur lahko z njim vred rečemo: spoznanje o prelomni usodnosti časa.

S filmom je poustvarjena živa, življenjsko pristna, k dokumentarni verodostojnosti streméča podoba življenja v okupiranem in bojujočem se mestu, natančneje: v njegovem za takratne čase značilnem zelenojamskem predmestju, ki je zdaj tu pred nami – v hratkohlačnikovi optiki – nekakšen minimundus življenjske izkušne in zgodovinskega spomina. Je zao-krožena upodobitev, ki nas prepriča in prevzame. Brez težav si lahko zatrdimo: to je – v umetnosti in ponazarjanju – tisto pravo in potrebno.

Viktor Konjar

Pismo spominov iz Žabč

»Kaj bil terenec je na vasi...«

Svoje spomine je zapisala nekdanja terenka, zdaj že osemdesetletna Terezina Skočir. »Nekaj nas je še živih«, pravi, »in bodo veseli objave«. Hkrati s spomini pošilja tudi dvojce pesmi, nekakšnih pesmi v prozi, ki sta ji prišli izpod peresa pred približno deseti leti. »Članek bo lepši, če objavite tudi njiju.« Samo nekaj verzov – za pokušino in za pravi okus ob branju!

»Ne boš verjel, ti človek zdaj, kaj delal je, kaj bil terenec je na vasi. Iznajdljiv... vse je prikril, če treba je bilo... zatajil, čeprav fašist mu zobe je izbil...«

»Da smo v pravem času bili rojeni, to sreča je; to bil je čas, ki sanjali o njem so uporniki že davnih dni.«

»Zamislil sem, spomini ožive, da srce mi spet močnejše bije in kri po žilah mi kipi; da vzkliknila bi na ves glas: delajmo in bijemo ta naš novi čas!«

Zares se je začelo. Leto 1943 je prineslo veliko hudega. Takoj ob novem letu so šli v partizane prvi mladeniči, dva sta šla že decembra 1942 in konec meseca so šli še drugi, tako da jih je devet kar noč vzela. Nekaj so jih odgnali v kazenski bataljon v Italijo. Tako je bil prvi odbor OF skrhan, bil je ustanovljen 18. 8. 1942. Strah je ležal nad vasjo, čutili smo, da se bo nekaj zgodilo. In res, 25. 2. 1943 so vdrl v vas škvadrasti iz Trsta. Obkolili so hiše, iz katerih so šli sinovi v partizane. Oropali so domačije in 12 ljudi odgnali v internacijo v Italijo. Po zloumu Italije pa nekateri še v Nemčijo v Mauthausen. Od teh se trije niso vrnili, tam so umrli mučeniške smrti. Drugi so se vrnili februarja 1944. Ker smo bili pod Italijo, so jih imeli za italijanske državljane. Bili pa so živi okostnjaki.

Sovražnik se je oddahnil, ko je z ropom odšel. Verjel je, da se nihče več ne bo upal niti misliti na partizane. Bilo pa je ravno nasprotno. Okrožni odbor OF je posredoval, da so ustanovili te-

renski odbor, ki naj bi se povezal z ljudmi, zbiral hrano in druge potrebščine.

Predsednik je bil Jakob Uršič-Kaplan. Bil je zelo delaven in neustrašen. S pomočjo drugih odbornikov je bilo zbranega veliko blaga. Čas je tekkel v nenehnem delu in skrbi za našo partizansko vojsko. Toda zaradi izdaje so 6. 1. 1944 obkolili hišo. Preteпали so ga in mu grozili z ustrelitvijo, če ne izda partizanov. Molčal je in pretepanje se je nadaljevalo. Njegova žena se je bojevala z Nemcem, da je ta malo popustil. Otrok je jokal, ker ga je nemški vojak vrgel iz zibelke, ko je pregledoval, če ni tam kaj skritega. Odgnali so Krpana in brata, ki so ga poslali v Nemčijo.

Krpana pa so v tolminskih in goriških zaporih preteпали. Zobe so mu razbili. Ko ni mogel več stati, so ga privezali k oknu in še preteпали. Še je bil živ in k sreči se je med sovražniki našel človek, ki mu je pomagal, da se je opomogel in posrečilo se mu je, da so ga izpustili iz zapore. Takoj je prijel za delo na terenu, in to v stalni nevarnosti, ker so mu bili domobranci ves čas za petami. Pionir Joško ga je vedno opozarjal o njihovem prihodu.

Krpan je bil izvoljen za predsednika NOO. Volitve so bile v oktobru 1944 v Žabčah, prav blizu sovražne postojanke. Tajnica terenskega odbora je bila Lucija Kavčič-Kosovka. Bila je prijetna žena. Ona je bila prva žena v naših odborih in tako nas je vključila v delo OF. V stalni nevarnosti, v žrelu so-

vražnika smo trenči zmogli vse napore. Preprosti ljudje, skoraj nepismeni, so se bojevali za izgon okupatorja. Terenski odborniki so bili: Franc Rutar, Franc Leban, Jože Skočir, vsi so že umrli, le Andrej Leban in Ivan Skočir še živita.

Ustanovljen je bil ponovno odbor OF, dobili smo ilegalna imena. V odboru je bilo največ žena in deklet. Naša naloga je bila skrbeti za

kulturno dejavnost, zdravstvo in socialno skrbstvo. Kot prosvetna referentka sem pripravila lep kulturni program. Nastopili smo v vasi Čadrg dne 22. 10. 1944. Nastop nam je zelo uspel. Kljub temu da je bilo malo hrane, smo veliko zbrali, tudi več živine je šlo iz vasi za našo vojsko. Terenci smo skrbeli za zbiranje sanitetnega materiala in tehničnega materiala. Za veliko noč smo žene pripravile pakete za ranjence z raznimi dobrotami, zraven še čestitke z borbeno vsebino in lepimi željami.

Nadomestne volitve so bile 12. 2. 1945 pri Čadrgu.

Bilo nas je kar veliko. Toda bili smo izdani. Takoj drugi dan so jih nekaj že odgnali in zasiljevali. Tu se je dobro izkazala mama Čadrgenca. Domobranec je hotel izvedeti, koliko partizanov je bilo. Ona pa je rekla, da jih je bilo ko listja in trave, in da so zahtevali, naj okupatorju ne dajemo mleka in naj pobiramo davek. Povedali so, je glasno poudarila, da je zmagala naša, da je Rdeča armada že v Berlinu. Verjela je, da jo bo takoj ustrelil. Resnica pa je sovražnika zbodla, tako da je odprl vrata in jo nagljal. To je bila sreča. Po tej izdaji smo se morali dvakrat na teden zglašati na nem-

škem poveljstvu. Z mamo Čadrgenco sva se pokazali Nemcem, takoj nato pa večkrat odšli na konferenco v vasico Čadrg. Padel ji je sin, mož se ni vrnil iz Nemčije, a mama Čadrgenova ni popustila. Delala je do konca. Tudi nje ni več.

Tako sem se ob teh zgodovinskih dneh spomnila naših terenskih časov na vasi. Samo beseda je bila dovolj, da je bilo delo takoj opravljen. Ko bi bilo tudi med današnjimi ljudmi nekaj tiste terenske moči, bi bilo lepše in bolj delavno.

Terezina Skočir

Zbralo se nas je štiristo

V letošnjem nizu obletnic se živo spominjam tudi 15. aprila 1945, ko smo se v Kotu nad Oplotnico zbrali na zborovanje aktivisti OF konjiškega in slovenjebistriškega okraja. Tam se nas je v gozdu za Kosovo domačijo zbralo nekaj nad 400 ljudi iz krajev obeh okrajev. Tja smo hodili po skrivnih poteh vso dolgo noč. Čeprav neprespani in utrujeni smo med smrekami v gozdu z veseljem prisluhnili govorom vodilnih aktivistov mariborskega okrožja. Spominjam se, da sta govorila okrožni sekretar OF Jože Gričar-Metod in član pokrajinskega odbora OF za Štajersko Dušan Bole. Najbolj se spominjam Metodovih besed, ko je dejal, da nam svoboda ne bo nihče prinesel na krožniku, temveč si jo moramo sami izbojevati.

Spomladi 1945 se je narodnoosvobodilno gibanje v tem predelu Pohorja zelo okrepilo, saj je proti koncu vojne delovalo v okraju Slovenske Konjice 59 krajevnih odborov OF, 56 odborov ZSM, 4 odbori SPZZ, 14 skupnih SKOJ in 17 celic KPS. Prav tako je v okraju Slovenska Bistrica delovalo 57 krajevnih odborov OF, 43 odborov ZSM, 24 odborov SPZZ; za SKOJ in KPS ni podatkov.

Po večurnem zborovanju smo izvolili še nove člane okrajnih odborov OF obeh okrajev in tudi odbore mladinskih vodstev.

Čeprav so v bližnjih sodiščih v Slovenski Bistrici in Slovenskih Konjicah še gospodovali nemški okupatorji, smo se mi na Pohorju čutili že kar nekako svobodno. Po zborovanju je zaigrala harmonika in zasiljala se je navdušujoča partizanska pesem, ki je odmevala daleč naokrog.

Julka Tajnikar

Na sestanku pri Kosu v Kotu aprila 1945

Aktivistke in borci Bračičeve brigade 16. aprila 1945 v Kotu nad Oplotnico pri Kosu

DR. MILICA KACIN-WOHINZ

DELAVSKO IN SINDIKALNO GIBANJE NA PRIMORSKEM

Posameznim napadom so sledile protestne stavke. Dne 1. marca so delavci zažgali skladišča ladjedelnice Sv. Marka v Trstu v povračilo za fašistične požige. Protestna stavka reških rudarjev 2. marca pa se je sprevrgla v pravo vstajo. Rudarji, italijanske, hrvaške, slovenske narodnosti, so zasedli obrate, izvolili delavski svet – sovjeto – in prevzeli upravo in oblast na ozemlju Labina. To je bila tako imenovana Labinska republika; obsegala je 20 km² ozemlja in 6000 prebivalcev in je trajala štiriinšestdeset dni. Zlomile so jo združene vojaške, policijske in fašistične sile. Hitro so se vzdignili kmetje v jugovzhodni Istri, na Proštini, da bi preprečili aretacije komunistov.

Vstaja se je končala enako kot Labinska republika. Ob volitvah v rimski parlament 15. maja 1921 so prebivalci Marezig s kamenjem pregnali fašistično »skavdro«, ki je motila volilni proces, in štiri fašiste ubili. Sledila je fašistična kazenska ekspedicija in požig okoliških vasi. Vendar je bil ta upor bolj slovenske nacionalne kot razredne narave, bil je spontan akt užaljenih domačinov. Fašisti so namreč poleg delavskih ustanov z enako krutostjo napadali in požigali tudi slovenske in hrvaške narodne ustanove, knjižnice, kulturne seže, uredništva, ne da bi slovensko narodno gibanje poskušalo tudi vračati udarce; izjema je bil le marežganski upor.

Za vso dobo pa tudi še po prihodu fašizma na oblast, so značilni številni politični

uboji in zahrbtni fašistični napadi na delavske aktiviste, ki so tudi povzročali protestne stavke. Mladi komunisti so se mimo volje KP organizirali v oborožene čete – arditi rossi – in vračali udarce.

Januarja 1922 sta delavski stranki komunistov in socialistov poskušali poenotiti gibanje za odpor proti navalu fašizma in ustanovili so Zavezništvo dela – Alleanza del lavoro. Ta zveza je od 1. do 3. avgusta 1922 organizirala zadnjo splošno stavko v Italiji z geslom. Za zakonitost in demokracijo. Stavka je zajela tudi Julijsko krajino. Zavezništvo se ni obneslo, ker je socialistična stranka sklenila s fašisti pakt o nenapadanju, ki pa ga fašisti niso spoštovali.

V obravnavanem razdobju je med Slovenci nastala še druga strokovna zveza, in sicer Kmečko-delavska zveza, ki jo je leta 1921 ustanovila krščansko-socialna struja narodnjaškega društva Edinost. Program te zveze in krščanskih socialistov, močnih predvsem na Goriškem, se skorajda ni razlikoval od komunističnega, vseboval pa je poleg socialno-gospodarskih zahtev in mirne spremembe družbenega reda tudi slovenske nacionalne zahteve. Prilagojen je bil težnjam revnih slojev, za odtegnitev slovenskih delavcev in revnih kmetov iz komunističnega gibanja. Delovanje zveze se je omejevalo na splošne ljudska zborovanja po goriških vaseh, pomenilo je množično osnovo narodnega gibanja, toda kot organizacija se zveza ni uveljavila.

Dne 22. oktobra 1922 je fašizem s »pohodom na Rim« prevzel oblast v Italiji; vladajoča liberalna stranka, vojska in sile javne varnosti se temu niso uprle, kralj je brez pomislekov izročil vladu Mussoliniju. Računali so, da bo fašizem uvedel red in mir, predvsem pa obračunal z delavskim gibanjem, ki je pretilo buržoazni družbeni ureditvi. Nobena stranka, ne komunistična, ne socialistična ne Generalna konfederacija dela, se ni uprla fašističnemu pohodu na Rim. V Julijski krajini je delavstvo poskušalo protestirati z mirnimi demonstracijami toda se je naglo umaknilo s prizišča.

Križa delavskega gibanja

V tretjem razdobju to je v času štirih let, ko je fašistična stranka vladala skupaj z drugimi strankami, se je začela križa delavskega gibanja, ki je trajal vse do padca fašizma leta 1943. Križa je bila posledica porazov, neuresničenih revolucionarnih vizij, razočaranja in nezaupanja delavstva vase, kar ga je potisnilo v pasivnost. Vendar je ostala Julijska krajina tudi ta čas trdnjava komunističnega gibanja v Italiji prav zaradi navzočnosti uporne narodne manjšine. Sem so se zatekali vodilni funkcionarji, deželno glasilo Il Lavoratore je postalo začasno osrednje glasilo KPI.

Delavske organizacije se niso bile prepovedane, vendar so mogle delovati le v polilegalni. Ilegalne so bile konference, ilegalne so bile akcije: letaki, napisi, sirjenje propagande, sestanki in drugo. Tej dejavnosti so sledile aretacije, posamezne prepovedi tiska, razpuščanje posameznih sindikalnih zvez pa tudi spopadi med fašisti in komunisti, z žrtvami na obeh straneh. Delavske stavke so bile redkejšje in praviloma zgolj za mezle, le izjemoma so bile tudi politične narave v obliki krajših prekinitev dela, kakor npr. ob umoru Matteotija, ob oblet-

nicah smrti Lenina, Luksemburgove in Libknehta – LLL teden.

Za prvi ukrep fašistične protidelavske zakonodaje lahko štejemo prepoved praznovanja 1. maja, leta 1923. Namesto tega praznika naj bi delavci praznovali 21. april, namišljeni datum ustanovitve Rima. Ta ukrep je simptomatičen, ker poskuša simbolično zbrisati internacionalizem in omejiti delavstvo v nacionalistične fašistične okvire. Praznovanje 1. maja je bilo odlej ilegalno, s posameznimi akcijami in srečanji, in ni naključje, da so bili vsako leto ob tem času za nekaj dni priprti vidnejši delavski aktivisti, zlasti slovenski.

Število članov v delavskih strokovnih in političnih organizacijah je sicer naglo upadalo, vendar so se simpatije za komunizem povečevale, zlasti na slovenskem podeželju, med kmeti, o čemer pričajo volilni izidi aprila 1924. Kljub fašističnemu volilnemu zakonu, kljub hudemu nasilju je lista KPI v Julijski krajini dobila visoko število glasov. Z dvema izvoljenima poslancema je bila KP na tretjem mestu, za fašistično in slovensko narodno listo. Na njeni listi je bil prvič izvoljen Slovenec: Jože Srebnič iz Solkana.

Na slovenskem podeželju, na postojnskem, tolminskem, sežanskem in v okolici Gorice so volilci oddali listi KP celo več glasov, kot leta 1921. Očitno so Slovenci, narodno in gospodarsko zatirani le v komunistični stranki videli aktivnega borca proti fašizmu, tudi zaradi razočaranja nad lojalistično politiko narodnjaške Edinosti. To dejstvo je prvič zbudilo razpravo v vrstah KP o slovenskem narodnem vprašanju in zahtevo slovenskih komunistov, naj partija poveže razredni boj z narodnim bojem zatirane manjšine.

Proti slovensko-hrvaški manjšini je namreč fašistična oblast začela ukrepati že leta 1923 z uvedbo italijanskega pouka v

Ob rob dnevu železničarjev, petnajstem aprilu Rešili so karavanški most

Jožeta Talerja, ki sicer živi v Piranu, je spodbudilo pisanje v TV-15, češ da zbirajo gradivo o zgodovini železnice in železničarjev med NOB na Gorenjskem. Takrat je bil namreč progovni čuvaj pred tem predorom, po vstopu v NOV pa vodja obveščevalne točke B 10 Franc, ki je delovala na območju vasi pod Golico. Na njegov predlog je občinski odbor ZZB NOV na Jesenich 14. marca organiziral pogovor, na katerega so prišli trije udeleženci akcije reševanja karavanškega predora: Jože Taler, Franc Taler in Drago Košir. Navzoči so bili tudi prvoborca Zivan Vovk in France Konobelj-Slovenko, vodja kurirjev tega območja France Pesjak, Alenka Nedog, zgodovinarica ŽG Ljubljana, ter predstavnik aktivna ZB NOV železničarjev Gorenjske. Dogajanje tistih dni, to je bilo menda 8. do 10. maja, so opisali Jože in Franc Taler ter Drago Košir.

Člani obveščevalne enote B 10 Franc so se 5. maja 1945 s Črnega vrha preselili h Kopačarju v današnji Planini pod Golico. Kmalu je k njim z Jesenic prišla Vera Noč, poročena Heisinger. Njen mož je takrat delal v železniški kurilnici na Jesenicah. Povedala jim je, da bi nemška enota, ki straži ob vhodu v karavanški predor na Hrušici, rada dobila zvezo s partizani. Vedel je tudi, da so Nemci, ki so bili v beton-skih utrdbah ob predoru, prejeli ukaz, naj po zadnjem nemškem umikajočem se transportu razstrelijo ta zelo pomembni objekt na železnici. Za to so že pripravili dva pokrita vagona razstreliva. V tistih vagonih serije G naj bi bile tudi morske mine. Jože Taler je takoj ukrepal. Ivana Javorskija-Ilijo je poslal v kurirsko postajo G-28 z nalogo, da se v to dogovorjeno akcijo vključijo tudi kurirji omenjene kurirske postaje. Ti so takoj po prihodu do predora zavzeli položaje in skrbeli za kritje in zavarovanje pogajalcev.

Obveščevalci so v kratkem prispeli do nemških utrd na Hrušici in tudi vstopili. Nemškega nadporočnika in vodnika voda, ki sta poveljevala tej enoti, ni bilo več, tako da so se Jože Taler in drugi pogovarjali s podoficirji in kakšnimi desetimi vojaki. Ti so bili takoj pripravljeni razstaviti naprave za razstrelitev, vagona z razstrelivom pa naj

Jože Taler, vodja obveščevalne službe B-10 Franc, in Franc Taler, kurir na G-28

bi odpeljali iz predora. Partizani so Nemcem zagotovili popolno varnost. Med pogajanjem sta vstopila oba obhodnika proge v predoru: Kajšnik iz Šentjakoba in Sitar z jeseniške strani, ki je menda stanoval v Podrožci. Takoj so se dogovorili o ukrepih za preprečitev razstrelitve. Poklicali so še progovnega deseterja Antona Ambrožiča s Hrušice. Skupno z nemškimi vojaki so ti trije poskrbeli za odstranitev vžigalnih naprav in eksploziva. Nemški stražarji so partizanom izročili pisno povelje za razstrelitev. Pavel Klinar ga je kasneje oddal okrajnemu odboru OF, ta pa verjetno ustreznemu republiškemu arhivu.

Desetar Tone Ambrožič je k delu pri demontaži vključil več progovnih delavcev. Do vagonov v pre-

doru so se podali z drezino in se vrnili z akumulatorjema in vžigalno vrstico. To se je dogajalo po vsej verjetnosti v noči z 8. na 9. maj. Ko je bilo to nevarno delo opravljeno, so obvestili Huga Mešička na železniški postaji, ki so ga partizani postavili za novega vodjo postaje. Vagona z eksplozivom so pod vodstvom železničarjev odpeljali na varno na železniško postajo na Jesenicah in nato proti Ljubljani. Verjetno sta nato eksplodirala na postaji Podnart, kjer naj bi jih zaradi radovednosti odprli trije partizanski stražarji: Leopold Markelj, Grega Robič in Šifrer. Vsi trije so ob eksploziji pomrli. Drugi pa so mnenja, da sta vagona eksplodirala pri znani eksploziji na postaji v Ljubljani. Seveda so to le ugibanja.

Prvoborec France Kono-

belj-Slovenko je poudaril, da so železničarji tega območja igrali zelo pomembno vlogo v boju proti okupatorju. Kot je bila pomembna prva vstaja 16. decembra 1941 na Dovjem v Mojstrani, je bila po njegovem zelo pomembna tudi ta akcija za rešitev karavanškega predora ob koncu druge svetovne vojne.

Partizani so nad polovico svojih sabotažnih akcij opravili prav na železniških objektih in napravah, saj je bila takrat železnica najbolj pomembno komunikacijsko sredstvo. Že pri prvi vstaji v gornjesavski dolini so uporniki proti okupatorju zažgali most na Belci in posekali drevje na železniško progo zahodno in vzhodno od železniške postaje Dovje-Mojstrana. Okupator je zato številne železničarje Slovence premestil v Beljak in drugam na Koroško, v Avstrijo ter Nemčijo. Ti železničarji so nato odigrali veliko vlogo pri obveščanju in vodenju novih borcev v partizane. Prinašali so partizanom razne pomembne podatke o industrijskih in komunikacijskih objektih ter napravah. Ker predor ni bil razstreljen, so lahko železniške vagona, ki jih je odpeljal okupator ob umiku, spet pripeljali domov. Pri tem so se posebno izkazali Janez Pristov, Janez Žerjav, Franc Pesjak, strojevodja Karel Vrhovšek ter Franc Černe, ki sta pripeljala takšen poslednji vlak iz Bistrice v Rož. Ta vozila in stroje so nato v kurilnici na Jesenicah toliko usposobili, da je bil možen prvi železniški promet na Gorenjskem v svobodi.

Na sestanku so se spomnili tudi Alojza Rabiča, železniškega progovnega delavca, ki je bil žrtev okupatorja ob vsesplošnem uporu leta 1941 na Dovjem in v Mojstrani, in da je bil Albin Noč, železničar kurilnice Jesenice, prvi talec z Jesenic, ki ga je okupator ustrelil zaradi maščevanja.

Branko Blenkuš

Partizanski znaki in medalje/ 99

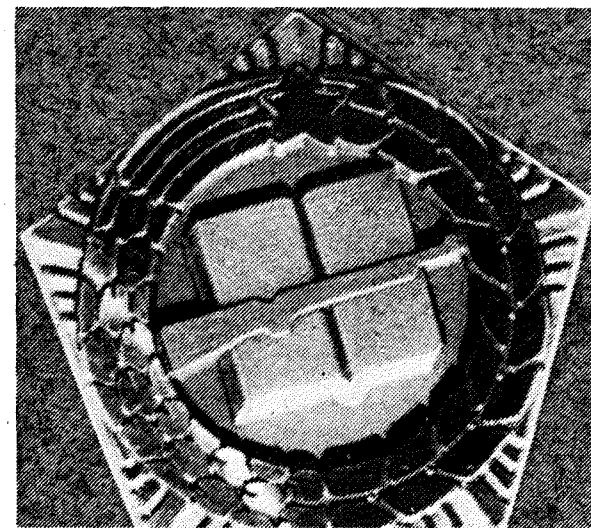
Partizanske vojaške šole

Za predavatelje na partizanskih vojaških šolah je Skupnost borcev podoficirskih in oficirskih šol Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije ustanovila poseben spominski znak. Imenovan kot srebrno priznanje je bil ustanovljen 11. novembra 1982. Prve so podelili leta 1983. Likovno je znak oblikoval inž. arh. Mitja Omersa, izdelala pa delavnica inženirja Tomaža Švajgerja v Ljubljani. Skupno je bilo izdelanih 200 znakov, do avgusta 1984 jih je bilo podeljenih 75. Znak je oblikovan kot peterokotnik. V stiliziranem vencu sta puška in knjiga, zgoraj pa je venec sklenjen s peterokrako zvezdo. Za venecem se širijo na vse strani žarki. Sprva je bil zamišljen nekoliko drugačen spominski znak, tudi z napisom Vojaško šolstvo NOV in POS, potem pa je obveljala

opisana podoba.

Do spominskega znaka vojaškega šolstva NOV in POS so upravičeni nekdanji predavatelji oficirske šole Glavnega štaba NOV in POS, predavatelji oficirske šole 9. korpusa, šole vojske državne varnosti, šole narodne zaščite in podoficirskih šol 7. in 9. korpusa ter 4. operativne cone. Predavateljem navedenih šol so bila srebrna priznanja podeljena v počastitev 40-letnice partizanskega vojaškega šolstva na Slovenskem. Oficirske, podoficirske in druge podobne šole so dajale slovenski partizanski vojski strokovno usposobljene kadre, ki so bili nujno potrebni za poveljevanje v vse številnejših enotah. Že preizkušenim partizanskim borcem so v šolah predavali tovariši z ustreznimi izobrazbo in svojimi vojnimi izkušnjami.

Janez J. Švajncar

Spominski znak vojaškega šolstva NOV in POS

osnovne šole, s premeščanjem uradnikov, učiteljev, železničarjev, s poitalijančevanjem krajevnih imen pa tudi s prepovedanimi manifestacij, prireditvami in kulturnih društev. Leta 1926 je razpustila strokovno Zvezo učiteljskih društev, ki je vključevala okrog 800 slovenskih in hrvaških učiteljev in je bila pod vplivom komunistov.

Leta 1924 je fašizem doživel močno krizo, ki so jo povzročile vse nefašistične demokratske stranke, ki so stopile v tako imenovano Aventinsko opozicijo. Opozicija, zunaj uradnega parlamenta, je nastala zaradi fašističnega zahrbtnega umora socialističnega poslanca Matteotija, vendar med demokratskimi strankami in KPI ni bilo soglasja o enotni protifašistični množični akciji, zato se je že januarja 1925 fašizem ponovno utrdil.

Sledila je vrsta zakonov in prepovedi delavskih organizacij. Februarja 1925 je oblast razpustila deželno zvezo Delavskih zbornic v Trstu in večino vanjo vključenih sindikatov, ki so bili v rokah komunistov. Velika stavka kovinarjev proti pritisku delodajalcev je bila marca, v Julijški krajini je zajela 12000 delavcev, že januarja pa so sedem tednov stavkali opekarji v goriški okolici. Stavke so se končale brez uspehov za delavstvo. Maja 1925 so komunisti začeli organizirati po tovarnah ilegalne akcijske skupine, vendar ta oblika dela ni mogla v celoti zaživeti, omejena je bila na akcije posameznikov, ki so včasih spodbudili krajše prekinitve dela. Za gibanje kmečkih množic je KP leta 1925 ustanovila Zvezo za obrambo revnih kmetov in v njenem okviru se je pozneje osnovala Slovensko-hrvaška kmečka zveza.

Tretji kongres KPI je bil januarja 1926 v emigraciji – v Lyonu, sprejel je novo Gramscijevo taktiko o zavezništvu delavskega razreda z naprednimi protifašističnimi silami in uvrstil med nosilce revolucije tudi zatirane narodne manjšine. Prvič je

KPI uradno sprejela načelo o pravici Slovencev in Hrvatov v Italiji do samoodločbe vključno z odcepitvijo od italijanske države in ga odlej vedno zagovarjala.

Po četrtem atentatu na Mussolinija je novembra 1926 fašistični parlament sprejel zakon za zaščito države in ustanovil Posebno sodišče, ki je odlej, do junija 1943 sodilo stotinam protifašistov, komunistov, slovenskih in hrvaških narodnjakov. Po novem zakonu so bile v Italiji prepovedane vse nefašistične stranke in njihov tisk, začela se je doba totalitarnega fašističnega režima.

Fašistična prevlada

Četrto razdobje je čas popolne uveljavitve fašizma na vseh področjih življenja. Fašizem je izvajal strogo diktaturo, in za to je pridobil privolitev najširših ljudskih množic, katerih pozornost je usmeril na imperialistično osvajanje sveta. Proti fašizmu so delovale le ozke skupine pripadnikov razpuščenih demokratskih strank, katerih vodstva so se umaknila v emigracijo, le KPI je dejansko ohranila v notranjosti Italije tudi svojo organizirano mrežo. V Julijški krajini pa je z redkimi izjemami delovala protifašistično celotna slovenska narodna skupnost. Množično razredno delavsko gibanje je ugasnilo, absorbirala ga je nova korporativna družbenogospodarska ureditev.

Že leta 1925 je fašizem začel ustvarjati svoj sindikalizem, ki ga je aprila 1927 uzakonila Listina dela – Carta del lavoro, ki sta jo sprejela veliki fašistični svet in fašistična zbornica. Carta del lavoro je pomembni glavni dokument fašističnega korporativnega reda, katerega bistvo je v odpravljanju razrednih nasprotij – razrednega boja in v uzakonitvi sodelovanja med delom in kapitalom. Za vsako stroko je bil obvezen državni sindikat, ki je vključeval tako

delavce kot delodajalce. Posamezna podjetja – industrijsko, kmetijsko, umetniško, obrtniško itd. – so sestavljale korporacije, le-te so bile vodene z vrha s svetom za korporacije in posebnim ministrstvom, od leta 1939 pa z Zbornico fašijev in korporacij, ki je nadomestila nekdanji demokratski parlament. Stavke delavcev so bile prepovedane, kar je delodajalcem dajalo možnost, da brez ovir diktirajo delovne pogoje. Delavcem so se torej zaprli kanali za boj proti izkoriščanju in brezposelnosti. Na delavsko kulturno-rekreacijskem področju je bila tudi uvedena unifikacija z ustanovitvijo Dopolavoro 1925, ki je nadomestil prejšnje strankarsko društveno življenje in predstavljal glavni instrument fašističnega režima za pridobitev množic.

Socialistična Generalna konfederacija dela – CGL se je spričo nove ureditve sama razpustila, saj ji je bil vzet vsakršni manevrski prostor. KPI je takoj ustanovila ilegalno CGL, za Julijško krajino je bila konfederacija ustanovljena maja 1927. Vendar je bila ta oblika ilegalnega sindikalizma omejena na centralne foruma v emigraciji, v tovarnah v Italiji so delovale le ožje skupine in posamezniki, ki so si prizadevali ustvarjati delavske nemire, dejansko pa se je dejavnost omejevala na posamezne akcije, od trošenja letakov do obesanja rdečih zastav in širjenja ilegalne protifašistične literature. Redke so bile tako imenovane bele stavke, ki so jih organizirali komunisti v politične namene. Leta 1927 je bila npr. v ladjedelnici sv. Marka bela stavka – prekinitev dela v protest proti umoru Sacca in Vanzettija. Po letu 1930 je KPI oziroma njena Generalna konfederacija dela usmerjala delavstvo k delovanju v samih fašističnih sindikatih, gibanje za sindikalne zahteve naj bi bilo torej zakonito v okviru fašističnega sistema s širšo podporo delavcev.

Za ustvarjanje protifašističnega odpora

in socialnega gibanja na terenu je KPI snovala delavsko-kmečke akcijske odbore, za kmete, kot že rečeno, pa Zvezo za obrambo revnih kmetov. Julijška krajina je bila posebnost v Italiji, tako za fašistično politiko kot za militantni protifašizem. Fašizem je s posebno raznarodovalno politiko poskušal zbrisati z ozemlja Italije nacionalne manjšine – leta 1927–28 je razpustil še zadnja slovenska društva, organizacije in tisk – čemur se je slovensko-hrvaška narodna manjšina odločno, pasivno in aktivno upirala. Znana je ilegalna narodno-revolucionarna organizacija TIGR, ki se je bojevala proti raznarodovanju tudi z nasilnimi sredstvi, s požigi, atentati in napadi. Ta upornost ni bila samo narodnostna, pač pa tudi socialna, saj je režim za uresničitev raznaroditve radikalno posegel v slovensko posest, tudi kmečko. Z davki, ki so bili desetkrat večji od onih v Avstro-Ogrski, s posojili, z neizplačano vojno odškodnino in drugimi pritiski je malo kmečko gospodarstvo šlo na boben, kupovali so ga državni finančni zavodi in ga izročali italijanskim kolonom. Raznarodovalni in gospodarski pritisk je torej spodbudil močan odpor, katerega nosilec pa ni bil več delavski razred (razen posameznikov), marveč predvsem ubožani kmet in njegovi brezposelni sinovi. To razpoloženje, ki je bilo že vstajniške narave, je nujno zahtevalo od KPI – edine organizirane protifašistične sile v Italiji – da je svojo politiko prilagodila narodnostnim zahtevam in povežala razredni boj z narodnostnim. V ta namen je bila predvidena posebna slovensko-hrvaška kmečka zveza, ki je imela v programu tako socialne kot nacionalne zahteve. Vendar konkretnjših podatkov o njenem obstoju in dejavnosti nimamo, kakor prav nič ne vemo, če so se in kako so se ustanavljali na slovenskem podeželju že omenjeni delavsko-kmečki akcijski odbori.

(se bo nadaljevalo)

Borci ne bomo klonili

V naše uredništvo je v zadnjih dneh in tednih prispelo več pism, ki so jih napisali borci, zbrani na svojih sestankih, njihovo skupno obsežje pa je obsoditi vse poskuse zgodovinskega pačenja in ponarejanja dosežkov narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije.

ustavno ureditev in želijo preusmeriti tok revolucije v svojo korist, našo mlado generacijo pa prežeti z nacionalističnimi idejami in agresivnostjo zoper našo samoupravno socialistično ureditev.

Ne moremo razumeti, da odgovorna uredništva posameznih javnih občil in revij dovolijo, da so v njih objavljeni članki s takšno sovražno vsebino. Zato zahtevamo, da v prihodnje odgovarjajo v skladu s predpisi in moralno etiko.*

Skupno pismo v tej zvezi sta napisala – v imenu svojih organizacij – predsednika osnovne organizacije ZK in krajevne organizacije ZB v Črnučah:

»Najrazličnejši poskusi podtikanja in ponarejanja naše zgodovine, blatenja boja naših narodov in žrtev za svobodo ter negiranje revolucionarnih pridobitev že presegajo okvire naše demokracije, ki sicer daje dovolj prostora za vsa poštena prizadevanja tudi posameznim nosilcem različnih pogledov na naše družbeno dogajanje.

Posebno želimo izraziti svoje ogorčenje nad v zadnjem času vse izrazitejšim zavzemanjem nekaterih za rehabilitacijo vojnega zločinstva in zločincev ter posebej izdajalcev svojega naroda. Znanih oblik in načinov takšnega zavzemanja ni potrebno posebej naštevati. Člani obeh naših organizacij odločno protestiramo proti takšnemu politično razdiralnemu in zlonamernemu obnašanju v naši družbi in obsojamo vse posameznike, ki so nosilci takšnega delovanja.

Ob tem našem protestu in obsodbi teh pojavov pa hkrati ugotavljamo, da v naši javnosti na vse te pojave ni zadostne odzivnosti pri družbenopolitičnih forumih, pa naj gre za sredstva javnega obveščanja ali pa za neposredna javna zborovanja ali nastopanja.

Prav to ustvarja vtis, kakor da se bojimo, kljub vsem napakam, javno povedati, da imamo prav po zaslugi naše revolucije in boja naših narodov in narodnosti že 40 let mir v Jugoslaviji. Ta mir pa si želimo vsi poštene državljani tudi v prihodnje brezkompromisno ohraniti...*

Pismo s podobno vsebino so poslali tudi delegati, zbrani na skupščini ZZB NOV občine Ljubljana Moste-Polje, krajevna organiza-

cija ZB in Renč, krajevni odbor ZZB NOV iz Žirov – in še vrsta drugih, ki vsi brez izjeme zahtevajo odločno ukrepanje proti tem pojavom.

Vmes, med izjavami organizacij, pa se znajdejo tudi pisma s podpisi posameznih borcev.

V enem izmed njih premišlja Ivan Kobal iz Maribora o tem, da se je borcem – posameznikom pravzaprav težko postavljati po robu sovražnim izpadom.

»Zavedam se,« pravi, »da smo še v letih in kot borci močno razredčeni. Smo si pa večkrat tudi odtujeni. Opažam, da med mnogimi borci prevladujeta brezbrizje pa tudi pozabljenost na hude čase narodnoosvobodilnega boja. Enakega mnenja so mnogi borci, s katerimi se pogovarjam o teh rečeh. Spoznavamo, da smo marsičesa sami krivi, ker smo opustili budnost in se brezbrizno prepustili toku časa.«

Prav posebej bi se bilo vredno poglobiti v izjemno obširno, dobrih 15 strani obsegajoče pismo Cirila Jurčiča z Muljave, ki pa seveda daleč prebija okvire protestne izjave in prerašča v samostojno pričevanje o zločinsko-izdajalskih početjih »vseh belogardističnih organizacij in formacij od Erlichovih stražarjev, Tomčevih mladcev, belogardistične legije in domobrancev do plave garde ali kakor so se še imenovali.« Izključni namen teh organizacij je bil, v povezavi in s pomočjo okupatorjev uničiti NOB. Šlo je torej za bratomorni boj, ki so ga vodili skupaj s sovražnikom proti svojemu narodu – takšna dejanja pa so in ostajajo zločin.

Celotno pisanje Cirila Jurčiča, borca, ki si je pridobil dovolj neposrednih izkušenj v bojih z belogardisti v 2. grupi odredov, v Zdravkovem bataljonu in v Tomšičevi brigadi, je poskus objektivnega zgodovinskega povzetka vsega, kar se je v letih okupacije in narodnoosvobodilnega boja dogajalo v kvistinskih vodstvih in formacijah na Slovenskem, pridodal pa je temu dokazu tudi svoje spomine in ugotovitve. Vse to je nanizano kot argumentacija k njegovemu sklepnemu spoznanju, da »o rehabilitaciji belogardizma in domobranstva tudi danes ne more biti govora, ker zločin ostaja zločin in izdaja ostane izdaja.« In še: »Ne morem dovoliti blatenja in napačnega prikazovanja našega narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije, kajti čistost NOB je tudi še danes naša dolžnost... je boj za našo revolucijo, je še vedno boj za našo svobodo, je dolg do naših mrtvih tovarišev.«

Kdo je kriv za gnusen zločin?

Dne 26. maja bo minilo leto, odkar je odšel moj sin Franci Vrtačnik na sindikalni izlet s člani jeseniške občinske skupščine, kjer je bil zaposlen. Peljali so se nekam proti Dolnji Stubici blizu Zagreba. Vsi so se v nedeljo zvečer vrnili domov, le našega Francija ni bilo. Star je bil 33 let in obstajala je možnost, da bi se kje zamudil, oziroma »udaril na svoje«, ter bi se kasneje vrnil domov, kjer je imel skrbne starše in šoloobveznega sinka Matjaža, za katerega je sam skrbel. Na vsak način se mi zdi normalno, da bi vodja izleta, tov. Cenček in tov. Zdenka Ramovš, vedela, zakaj se Franci ni vrnil, in to takoj sporočila k nam domov. Za vzrok smo izvedeli žal prepozno, in to je botrovalo njegovi tragediji, o kateri je komentare na pretek. Predolgo bi bilo to pismo, da bi opisala vsa pota in poskuse zvedeti kaj o njem, vse dneve negotovosti in nazadnje strašno novico, ko smo ga končno uspeli dobiti, da smo ga lahko vsaj spodobno pokopali. Komu je storil moj sin kaj žalega, saj je vestno opravljal svojo službo ter bil priljubljen v vsaki družbi in pri vseh, ki so ga poznali? Zakaj je moral umreti tako mlad in tako grozne smrti?

Kot mati borka s statusom borca od leta 1943 mislim, da je dolžnost organizacije, da bi mi po neki liniji pomagali razvozlati ta grozen primer. Do danes sem zaman trkala na vse institucije, da bi izvedela, kako se je moglo zgoditi nekaj tako groznega mojemu edinemu sinu. Tudi on je bil član ZKJ. Pa kaj mu to pomaga, če pomislim, s kakšnim ponosom sem živela vsa leta po vojni za to organizacijo in verovala vanjo. Sedaj pa, ko bi rada samo to, da bi krivci umora mojega sina prešli svoje plačilo in da bi zvedela za motiv tega gnusnega zločina, mi vsi obračajo hrbet. Odgovorite mi vsaj zaradi mojih zaslug za NOB ali pa naj mi kdo pove, zakaj ne morem izvedeti resnice.

MATILDA VRTAČNIK

Kaj osel, kaj dlake – sram nas je lahko!

Redoljubni Nemci so zapisali, da je samo v lanskem letu obiskalo zloglasno koncentracijsko taborišče Dachau najmanj 900 tisoč ljudi. Med obiskovalci je veliko mladih, največ nemških pa tudi veliko tujih učencev, celih razredov, študentov, predvsem mladine. Obiskov, pa čeprav si jih morda nekateri na želijo, je čedalje več. Se nemara bolj dramita zavest in pripravljenost za mir v času, ko je ta ogrožen do vesolja?

Ni treba pisati, da v seznamih žrtev dachauskih krematorijev in nasilja najdemo imena in priimke najbrž kar vseh naših narodov in narodnosti. To je spomenik tihe groze, je opomin, ki ga tisoče obiskovalcev vpilja z vsemi čutili, z globokim spoštovanjem stopajo po tej zemlji do krematorijev, si ogledajo dokumentacijo, filme, grede skozi barake.

V barakah je v več jezikih zapisana prošnja. »Prosimo vas, ne pišite po zidovih, to je spomenik, ki ga moramo ohraniti takšnega, kot je bil!«

Naj mi bo oproščeno, če sem kljub pazljivemu ogledu kaj prezrl, vendar nisem našel nobenega drugega napisa, nobenega drugega kraja ali imena kakor naša! »ovdje bio, ovaj kraj posjetili, s prijetno družbo obiskali, itd.« Le kako se moremo ravno mi tako spozabiti, da se po naši, kdo ve od kod pridobljeni navadi povajamo prav povsod, tudi na tako mučniškem kraju. Zakaj nas mora biti zaradi takšnih spodslajev sram!?

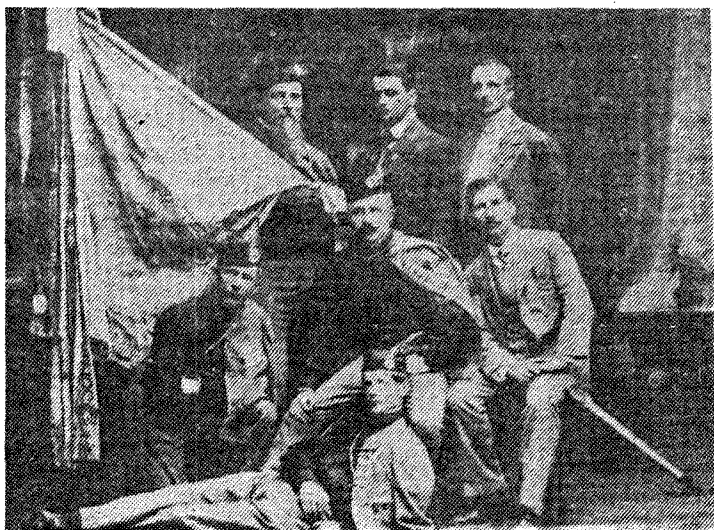
KRISTL VALTL

založba borec
ljubljana
miklošičeva 28

Z

založništvo – 320-497, revija Borec – 320-477, revija
kurirček 320-496, knjigotrštvo 320-476, uredništvo TV-
15, 327-965, 320-496

Franjo Lubej
**Za sokolskim
praporom**

Lubejevi spominski zapisi o sokolstvu, tem zanimivem in v mnogočem protislovnem gibanju v novejši zgodovini slovenskega javnega življenja in ozaveščanja, se berejo nenavadno prijetno. V njih odkrito, hudomušno in po potrebi tudi resno opisuje, kako se mu je godilo v vojski, družabno življenje v Ljubljani takoj po prvi svetovni vojni, vznemirljivo akcijo štajerskih sokolov ob koroškem plebiscitu, sokolsko organiziranost in delovanje.

Zanimiv opis manj znanih poglavij iz slovenske polpreteklosti bo zagotovo pritegnil širši krog bralcev. Knjiga ima 195 strani in je opremljena z dokumentarnimi fotografijami.

NAROČILNICA TV-15

Prosim, da mi knjigo »POD SOKOLSKIM PRAPOROM« pošljete po povzetju.

Ime in priimek: _____

Naslov: _____

Pošta in poštna številka: _____

Kupnino v znesku 780,00 dinarjev bom poravnal(a) ob prejemu knjige.
Datum: _____

Podpis: _____

ANGELA PRIJATELJ

Čestitke glasilu Prosveta

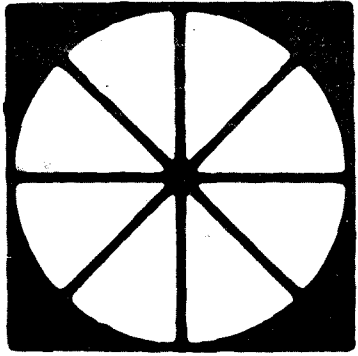
Ob članku Neobveščenost ali kaj hujšega v 13. št. z dne 4. 4. 1985 smo bili zaprepačeni, da ne rečem kaj hujšega.

Čestitam Prosveti in vse priznanje ji gre, da se je tako odločno in zavestno postavila proti postavitvi spomenika zloglasnemu vojnemu zločincu in izdajalcu Draži Mihajloviću v Ameriki, in to celo v Washingtonu.

Kako je mogoče postavljati spomenik okupatorjevemu kolaboracionistu, torej človeku, ki je s svojimi ljudmi z ramo ob rami stal ob strani Hitlerjeve vojske, sovražnika Združenih držav Amerike v drugi svetovni vojni? Da bi bil on, torej Mihajlović, reševal življenja ameriškim pilotom, je seveda nemogoče. To je predrzna, nesramna laž. Ves svet vendar ve, da so naši partizani reševali življenja svojim zaveznikom Angloameričanom. To tudi njihovi publicisti opisujejo v zgodovinskih zapisih o drugi svetovni vojni. Naj mar Američani postavijo spomenik svojemu sovražniku? Ali ne bi s tem sami sebi pljunili v obraz?

Upajmo, da se bodo tudi med ameriški demokrati našle zdrave sile, ki bodo preprečile tak nesmisel: postavljati spomenik sovražniku, vojnemu zločincu!

Pripominjam, da sem bila svojčas dopisnik Prosvete, glasila Slovenske narodne podporne jednote v Ameriki, ki izhaja v zvezni državi Illinois. (Tako je v tem glasilu leta 1961–62 izhajal moj potopis. Potovanje iz Jugoslavije v Ameriko). Poudariti je treba, da to napredno glasilo naših ameriških slovenskih rojakov zvesto stoji ob strani našemu NOB ter naši stvarnosti in demokraciji in sporoča svojim bralcem resnico, ki jo oni iz nasprotnih taborov kaj radi pačijo. Naši Prosveti torej vse priznanje kot zagovorniku in nosilcu pravične stvari.

TEKSTILINDUS

**Informativno prodajni
center, v hotelu Creina v
Kranju. Oglejte si našo
pestro izbiro letnih tkanin.**

Telefon: h. c. 22-481
Brzjav: Tekstilindus Kranj
Telex: Texind 34538
Železniška postaja Kranj
Industrijski tir
Tek. rač. SDK Kranj 51500-
833-112

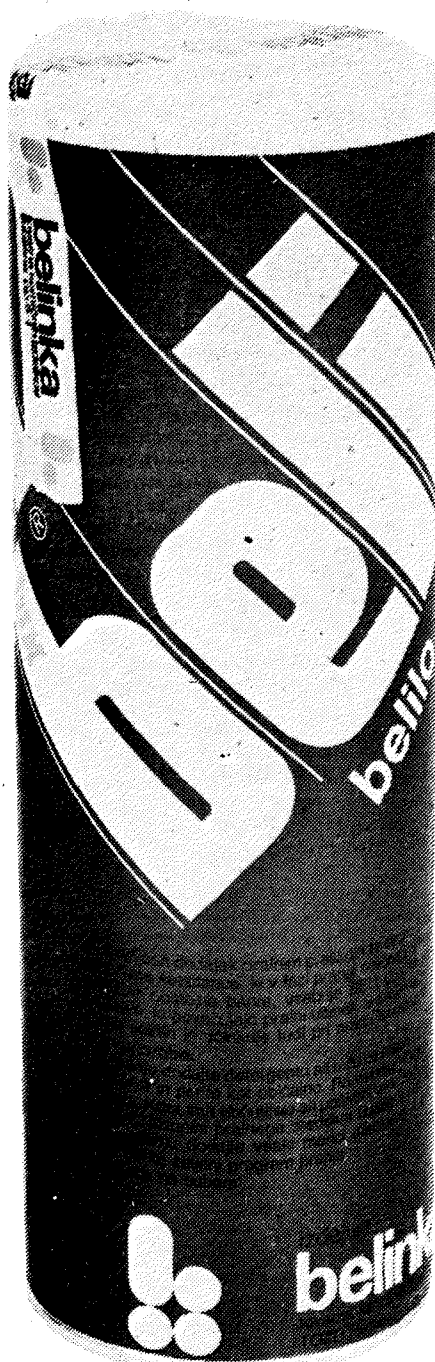
KRANJ

**Gorenjesavska 12
64001 Kranj**

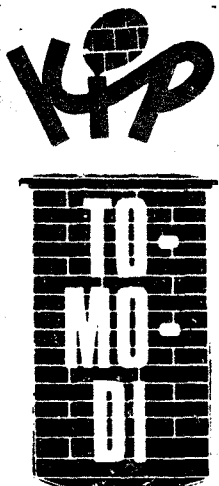

**zavarovalna skupnost
triglav**

NEZGODNO
ZAVAROVANJE
POTNIKOV

**Belinka
Šentjakob**

Topleje in ceneje

topli montažni dimnik
z giblivo kisloodporno
ognjestašno šamotno cevjo

**MONTAŽNO
INDUSTRIJSKO
PODJETJE**

Ljubljana, Opekarska 13

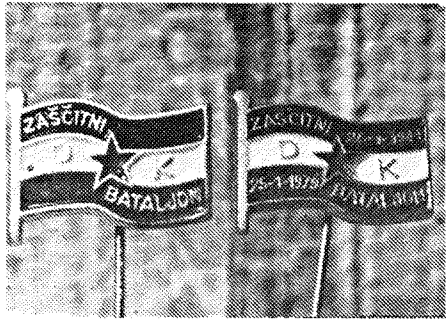
Telefon centrala: 212-011 šef komerciale: 218-347 telegram: KIP
Ljubljana - Tekoči račun 50101-601-23238; telex 31420 YU-KIP

NOVA GORICA

Spominski znački

Odbor skupnosti borcev NOV zaščitnega bataljona 9. korpusa ima dve spominski znački za člane svoje domicilne enote.

Na prvem povojnem srečanju borcev te enote, ki je bilo 21. julija 1974 v Cepovanu, je bila podeljena tudi spominska značka. Ima obliko jugoslovanske trobojnice z rdečo zvezdo, velikost 1x2 cm. Zastavica rahlo valovi. Na levi polovici modre barve je vgravirana beseda »zaščitni«, na beli barvi sta črki D in K (deveti korpus), na desni polovici rdeče barve pa je vgravirana beseda »bataljon«.

Drugo spominsko značko je odbor podelil članom te enote na drugem srečanju v Zakrižu nad Cerknim dne 30. septembra 1978, ko so tam praznovali 35-letnico ustanovitve tega bataljona. Po velikosti in obliki je ta druga značka enaka prvi, le da ima vgravirana dva datuma, ki sta pomembna za zgodovino te enote. V podaljšku ob besedi »zaščitni« je vgraviran datum »25. 1. 1944«, kar je ustanovni datum bataljona. Na rdeči barvi pa je pred besedo »bataljon« vgraviran datum »25. 1. 1979«, kar je 35-letnica ustanovitve bataljona.

Teh značk je bilo 700 in so namenjene borcem zaščitnega bataljona 9. korpusa. Ker pa je precej teh borcev že umrlo, to značko lahko dobijo njihovi svojci. S podeljevanjem te značke domicilni odbor namreč izpolnjuje seznam članom svoje enote.

CIRIL ZUPANC

VRHPOLJE PRI MORAVČAH

Med krvodajalci

Krajevna organizacija Rdečega križa Vrhpolje v občini Domžale je med tistimi, ki imajo več stalnih in občasnih krvodajalcev. Tudi letos so z darovanjem krvi pokazali humano dejanje. Med krvodajalci je bila Angelca Novak iz Vrhpolja, tovarniška delavka v Toko Domžale; »Krvodajalka sem že več let. Do sedaj sem dala kri petnajstkrat. Če bom zdrava, jo bom dala še

vsako leto ob krvodajalskih akcijah. Mislim, da je to najbolj humana akcija, in prav bi bilo, da bi kri dal vsak, če je le zdrav.« Ravno tako sta povedali krvodajalki, sicer mlajši, Fanika Pačnik in Angelca Lenček iz Vrhpolja.

Na splošno ugotavljamo, da je bil zadnji aprilski odzivem slabši od preteklega leta. Vzroki za to so morebiti bolezen, služba in neprimeren dan odvzema.

JOŽE NOVAK

MARIBOR

Proti izkrivljanju NOB

Krajevna organizacija ZB NOV v Melju vključuje 54 članov, od teh 19 članic, njihova povprečna starost pa je 68 let. Kljub temu velika večina še vedno prizadevno deluje v družbenopolitičnih organizacijah in samoupravnih organih te krajevnih skupnosti, ki je industrijsko najmočnejša v občini Maribor Pobrežje.

Na letni konferenci je predsednik Jože Tomc v svojem skrbno pripravljenem poročilu osvetlil naše sedanje razmere, pri tem pa izhajal zlasti iz delovanja organizacije. Dejal je, da bo sedanje težave mogoče uspešno premagati le s skupnim sodelovanjem in z večjo odgovornostjo. Borci naj kot doslej odločno varujejo vrednote narodnoosvobodilne vojne. Ne smejo dovoliti, da bi posamezniki v javnih občilih poskušali razvrednotiti pridobitve narodnoosvobodilnega boja jugoslovanskih narodov in narodnosti.

JANEZ ŠVAJNCER

LJUBLJANA

Jubilejna kolesarska manifestacija pod Urhom

V proslavo 40-letnice osvoboditve narodov Jugoslavije so se aktivno vključili tudi kolesarji. Športni delavci kolesarskega kluba Rog-Franek iz Ljubljane pripravljajo za letošnje 40. kolesarsko vožnjo in dirko pod Urhom v spomin padlim borcem kolesarjem – 27. aprila – tudi kulturni program, v kateem bodo sodelovali; vevška godba, pevski zbor in kulturne skupine učencev osnovnih šol. Snemalna ekipa RTV Ljubljana pa bo o tej prireditvi pripravil poseben program.

Z kolesarsko vožnjo pod Urhom je vsako leto veliko zanimanje kolesarjev partizanov. Najbolj množično so se dosedaj udeleževali kolesarji kluba Maksa Perca iz Ljubljane, ki imajo

v svojih vrstah veliko udeležencev NOB in so še danes zelo aktivni v rekreacijskih vožnjah. Tudi za letošnje jubilejno kolesarsko vožnjo so že prijavili številčno ekipo.

Organizator, kolesarski klub Rog-Franek priča, da priprave borcev kolesarjev še s Primorske, Gorenjske, Stajerske in Dolenjske.

Kolesarji udeleženci NOB bodo vozili s poljubnimi kolesi in s primerno hitrostjo na 4 kilometre dolgi krožni progi, ki je asfaltirana in brez vzpetin. Na cilju sprejme vsak udeleženec spominsko medaljo in znak.

Slovesnost se bo začela s častno parado vseh nastopajočih ob pol devetih zjutraj, in to ob vsakem vremenu. Udeležencem bo spregovoril vlado Janžič, predsednik kolesarske zveze Slovenije.

JOŽE JENIČ

Vse je pripravljeno

Letošnja očiščevalna akcija Za čisto in zeleno Ljubljano naj bi potekala v znamenju 40-letnice zmage in svobode. Tej so tudi namenjene številne priprave, da bi akcija, predvsem tista množična 20. aprila, kar najbolj uspela. Na seji MK SZDL Ljubljana, ki jo je sklical koordinacijski odbor za čisto in zeleno Ljubljano 4. aprila, je predsednik odbora Albin Vengust navzočim poročal o poteku priprav. Pripomnil je tudi, da ni dovolj, če za čisto okolje skrbimo le na dan akcije, ampak naj bi bil 20. april nekakšen končni del akcije.

To velja tudi za Pot spomina in tovarištva. Z deli naj bi letos končali do dne, ko se bo tisoč pohodnikov podalo na pot, kjer je med NOB žična ogrja oklepala Ljubljano. Trasa PST še ni končana. Minuli ponedeljek smo se sprehodili na enem delu trase, toda razen nekaj naključnih sprehajalcev, tekačev in polomljenih spominskih kamnov (pri koseškem bajerju) nismo opazil ničesar zanimivega, vsaj takšnega ne, kar bi kazalo delovni živ-zav. Naš posnetek je star tri leta. Takrat so brigadirji iz bratske republike Makedonije urejevali del te poti od Celovške do Vodnikovove ceste. To je pa bila tudi zadnja večja brigadirska akcija na Poti spomina in tovarištva.

JOŽE ČURIN

Vabila

Pokrajinski odbor skupnosti borcev in bork narodne zaštite med NOB na Primorskem, ustanovljen 25. marca 1982, vabi vse borce in borce NZ na prvo povojno srečanje, ki bo 5. maja 1985 ob 40-letnici ustanovitve prve slovenske narodne vlade v Ajdovščini.

Uresničevanje programa odbora so podprle družbenopolitične organizacije Slovenskega primorja, še posebno skupščina občine Ajdovščina, ki je skupnosti NZ ob 40-letnici 1984 podelila domicilno listino, materialno osnovo za delovanje odbora pa so zagotovili Republiški sekretariat za notranje zadeve v Ljubljani in nekateri odbori aktivistov Osvobodilne fronte Primorske. Pri uresničevanju programa odbora so sodelovali in sodelujejo tudi Uprava za notranje zadeve v Kopru, Postojni in še posebno v Novi Gorici, kjer ima odbor svoj sedež.

Franc Hvala je o delu in nalogah NZ med NOB na Primorskem s pomočjo ohranjenih pisanih virov zbral ustrezno zgodovinsko gradivo in ga uredil v osnutku zbornika. Do konca leta bo verjetno pripravljen za tisk.

V Ajdovščini bomo 5. maja letos proslavili 40-letnico, ko je slovenski narod dobil svojo prvo narodno vlado v svobodi. Narodni zaščitniki med NOB na Primorskem smo izbrali to priložnost za naše prvo srečanje po vojni, ki ga bomo proslavili tudi z razvitjem prapora. Prapor bo razvil in spregovoril o vlogi NZ med NOB predsednik skupščine občine Ajdovščina Grozdan Šinigoj na slavnostni seji IS skupščine SR Slovenije in SO Ajdovščina. Prapor bo prejela delegacija odbora in ga bo prinesla na srečanje borcev in bork NZ, ki bo v dvorani srednje gradbene šole v Ajdovščini ob 12.30.

Zborno mesto za vse udeležence NZ med NOB na Primorskem in vabljene goste bo 5. maja 1985 ob 12. uri v Ajdovščini pred dvorano, v kateri bo slavnostna seja.

Srečanje, na katerega vabimo člane odseka za notranje zadeve SNOS, predstavnike republiškega sekretariata za notranje zadeve SR Slovenije, predstavnike DPO in SO Ajdovščina ter uprav za notranje zadeve v Novi Gorici, Kopru in Postojni, bomo izbrali za občni zbor, na katerem bomo izvolili nov odbor in nadzorni odbor borcev in bork NZ Primorske. Naše srečanje bomo končali ob tradicionalnem partizanskem golažu in z obujanjem spominov na težko prehojeno pot NZ med NOB na Primorskem do leta 1945.

Borcem in borkam NZ med NOB, za katere imamo naslove, bomo poslali vabila. Hkrati pa je to sporočilo tudi za tiste pripadnike NZ v NOB, za katere nimamo naslovov, in za vse tiste borce in borce, ki so bili v letu 1944 člani ali funkcionarji okrožnih izpostav odseka za notranje zadeve pri predstvedstvu SNOS na Primorskem.

Pokrajinski odbor NZ med NOB Primorske

★

Odbor skupnosti borcev 3. bataljona 3. brigade VDV vabi vse svoje borce na srečanje v četrtak, 25. aprila 1985, v Slovenskih Konjicah. Zbrali se bomo ob 8. uri v prostori doma teritorialnih enot Boris Vinter v Slovenskih Konjicah. Ob to bomo odšli k spomeniku padlemu obveščevalcu Viktorju Pisniku in od tam v Spitalič.

Srečanje smo pripravili v spomin na 40. obletnico, ko je 3. bataljon VDV osvobodil Slovenske Konjice.

Za odbor – predsednik:
Franjo Marošek

★

Odbor skupnosti borcev 1. dolenjskega partizanskega bataljona, vabi vse nekdanje borce tega bataljona, naj se udeležijo proslav ob odkritju spominskega obeležja na Malem vrhu nad Srednjim Globodolom pri Mirni peči, ki bo v soboto, 27. aprila 1985, ob 11. uri. Spominsko obeležje na Malem vrhu bomo odkrili v spomin na zbiranje prvih skupin prostovoljcev z Dolenjske za 1. dolenjski partizanski bataljon, ki je bil ustanovljen 3. marca 1942 na Gornji Topli rebri.

Proslavo organizirajo KS in ZBZ NOV Mirna peč ter mladina.

Odbor skupnosti borcev bataljona

★

Krajevna organizacija ZBZ NOV Moravče vabi vse občane, posebno pa nekdanje borce in aktiviste na spominsko slovesnost ob 40. obletnici zverinskega mučenja in pokola štirih partizanov, ki so bili ubiti v gozdu nad vasjo Češnjice. Slovesnost bo v soboto, 27. aprila 1985, ob 10. uri pri spomeniku nad vasjo Češnjice.

Pozivamo vsa društva in družbene organizacije ter občane, da počastijo spomin na padle s svojo udeležbo.

★

Svet in družbenopolitične organizacije krajevnih skupnosti Sentičnej, Skupnost borcev 5. SNOUB Ivan Cankar in Skupnost borcev Gorjanskega bataljona vabijo borce, občane, mladino, še posebno sorodnike padlih borcev 4. bataljona na slovesnost ob 40. obletnici zadnjega boja 4. bataljona Cankarjeve brigade, ob slovesnosti 40. obletnice osvoboditve ter ob krajevnem prazniku KS Sentičnej.

Slovesnost bo 1. maja ob 11. uri na Javorovici.

Sekcija internirancev občine Hrastnik vabi vse nekdanje internirance koncentracijskih taborišč iz vsega Zasavja, Laškega, Rimskega Toplica, Sedraža in Žalca, naj se udeležijo vsakoletnega že tradicionalnega srečanja, ki bo v ponedeljek, 29. aprila 1985, ob 10. uri v planinski postojanki Gore nad Dolom pri Hrastniku.

★

Borce kolesarje iz vse Slovenije vabimo, da se udeležijo kolesarske vožnje pod Urhom v spomin padlim borcem kolesarjem v soboto, 27. aprila, ob 8.30. Prijave sprejemamo po telefonu (061) 446-195 do 20. aprila.

Kolesarski klub Rog-Franek

OBČINSKI SVET ZSS NOVA GORICA

Čestita vsem udeležencem NOB in delovnim ljudem za 1. maj, praznik dela in 40. obletnico osvoboditve. Obenem vabi na zborovanje, ki bo 1. maja v Opatjem selu. Slavnostni govornik bo France Popit.

Obvestilo

Interniranke iz Schönefelda pri Berlinu, podružnica Ravensbrücka, se bomo zbrale, kakor vsako leto tudi letos, v sredo 24. aprila, ob 17. ure naprej v lovski sobi restavracije Slavija, Gosposvetska c. 6, Ljubljana.

Ker je letos 40-letnica naše osvoboditve, naj nobena, če ji le zdravje to dopušča, ne izpusti te priložnosti in srečanja s sotrpinkami.

Pripravljalni odbor

Poizvedbe

Na spominski plošči v krajevni skupnosti Jože Marn v Zagorju ob Savi so zapisana imena talcev, ki so bili ustreljeni v Zagorju 7. maja 1944. To so bili: Viljem Barlič, rojen 6. 12. 1914, Anton Reberšek, rojen 15. 10. 1915, Jožef Danko, rojen 19. 1. 1924, Ivan Škarja, rojen 26. 3. 1925, Milan Jakšič, rojen 2. 10. 1921, Avgust Majerič, rojen 2. 9. 1905, Martin Ajnzidler, rojen 3. 10. 1911, Stanislav Pintarič, rojen 22. 7. 1899, Franc Albreht, rojen 15. 8. 1926, Maks Bregar, rojen 17. 10. 1925, Karel Pajenk, rojen 16. 12. 1909, Ivan Kotnik, rojen 9. 6. 1904, Avgust Gajč, rojen 2. 7. 1906, Anton Kliček, rojen 22. 2. 1907, Bruno Turel, rojen 24. 4. 1920, Alojz Marinšek, rojen 23. 4. 1922, Mirko Korošec, rojen 11. 9. 1909, Anton Bajc, rojen 27. 8. 1927, Svetozar Maroli, rojen 16. 10. 1910. Datum njihove usmrtnice si je krajevna skupnost Jože Marn iz Zagorja izbrala za svoj krajevni praznik. V krajevni skupnosti bi radi, da se nam oglasijo svojci talcev, ki jih sedaj poznamo zelo malo, s svojimi natančnimi naslovi. Ker se praznik KS hitro približuje, prosimo svoje talcev, naj se nam čimprej oglašijo, da jih bomo potem še pravočasno povabili na spominsko slovesnost in pripravili z njimi kratko srečanje.

Predsednik sveta KS:
Mirko Draksler

★

Rad bi izvedel naslov Remigija Planiščka in Franca Gačnika. Remigij Planišček je bil rojen 24. 10. 1924 in je vojaški vojni invalid NOV (poškodovano desno oko). Leta 1945 je živel v Števerjanu pri Gorici. Franc Gačnik je bil rojen 23. 9. 1923 in je vojaški vojni invalid NOV (poškodovana noga). Leta 1945 je živel na Brodu pri Novem mestu. Kdorkoli kaj ve o njiju, naj mi to sporoči na naslov: Alojz Kos, Gimnazijska cesta 23, 61420 Trbovlje ali po telefonu (061) 822-567.

★

Ob diverzantski akciji na preserski železniški most čez Ljubljano decembra 1941 je ostal živ italijanski stražar na mostu, ki ga je tehnični vodja akcije tovariš Džidži po akciji izpustil. Italijan, ki mu je partizan podaril življenje, je dezertiral iz italijanske vojske in prišel k partizanom. Z Džidžijem sta se v partizanih še dvakrat srečala. Kakor je Džidži kasneje zvedel, je Italijan s pomembnim partizanskim imenom Spartaco kasneje postal vodja neke italijanske partizanske enote. Po rodu je bil baje iz srednje Italije.

Lepo prosim vsakogar, ki karkoli ve o usodi tega italijanskega partizana, posebno če je še živ, in ve za njegov naslov, naj mi sporoči. Hvaležen bom za tudi najmanjši podatek iz vojnega ali povojnega časa, ker bi rad dopolnil podatke, ki mi jih je dal o nadvse zanimivih srečanjih s Spartacom tovariš Džidži.

Ob tej priložnosti se iskreno zahvaljujem tovarišici Valerki Skrt iz Modreja in tovarišu Albinu Pircu iz Budanj pri Vipavi za podatke, ki sta mi jih poslala na poizvedbo v TV 15 – Naš tovariš o bunkerju v Školju nad Zavinom in kurirjih karavle P 13, ki so septembra 1944 taborili na Školju, dokler jim Nemci niso požgali šotorov.

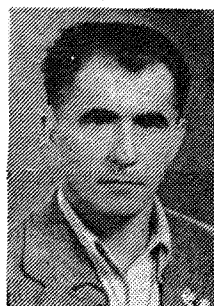
Marcel Kronegger
Neubergerjeva 2
61000 Ljubljana

Ciril Hribovšek

V Izlakah smo se lani poslovili od Cirila Hribovška, borca artilerijske brigade 31. divizije, odlikovanega z medaljo zaslug za narod.

Jože Babič

v Škofji Loki smo se letos poslovili od Jožeta Babiča, rojenega 1914. leta v Ljutomeru. Med vojno je sodeloval z OF in materialno podpiral NOB, po vojni pa aktivno deloval v družbenopolitičnih organizacijah in društvi. Za svojo aktivnost je bil odlikovan in prejel je veliko plaketo občinske skupščine.

Anton Semenč-Medved

Februarja je umrl Anton Semenč-Medved, nosilec partizanske spomenice 1941 iz Ankara. Rodil se je 1908. leta v Podragi. Povezal se je z naprednimi vaščani in že julija 1941. leta je začel delati za OF. Odgovoren je bil za preiskrbo z vojaškim materialom in orožjem na zgornjem Vipavskem. Organiziran je bil v prve terenske trojke OF in zadolžen kot vojaški referent. Maja 1942 je vstopil v Gornjevipavsko četo. Postal je komandir kurirske javke nad Podrago, ki je kasneje postala karavla P-II. Ob napadu na karavlo je bil hudo ranjen. Po okrevanju je prevzel nove dolžnosti. Tako je delal v izpostavi vse do osvoboditve. Po vojni je bil aktiven družbenopolitični delavec. Bil je rezervni kapetan in prejel je številna odlikovanja.

Ivana Križnar

Rodila se je 1893. leta v Stražišču pri Kranju. Pokopali smo jo na kranjskem pokopališču lani. Na njenem domu so partizani našli varno zavetje. Že 1942. leta je delala aktivno na terenu, zato je bila zaprta v Begunjah. Po vrnitvi iz zapora je nadaljevala s svojim delom. Prejela je red zaslug za narod s srebrno zvezdo.

Anton Klopčič

Na Izlakah smo se lani poslovili od Antona Klopčiča. Že aprila 1942. leta je aktivno pomagal naši vojski s kovaško obrtjo in zbiranjem orožja.

Miha Vahen

Decembra lani je v Ljubljani umrl učitelj Miha Vahen. Rodil se je 1910. leta v napredni železničarski družini. Učiteljske in nekaj let glasbene šole je končal v Ljubljani. Učil je na Kapli. Že 1941. leta je bil aretiran in odpeljan v nemško ujetništvo. Posrečilo se mu je pri domov v Ljubljano in v Kresnice. Takoj se je vključil v NOG in marca 1944 je odšel v partizane v Belo krajino. Zaradi bolezni je bil premeščen na osvobodeno ozemlje, kjer je učil na šoli Marindol in v Adlešičih partizanske otroke. Za posebne zasluge na področju javnega delovanja je bil odlikovan s srebrnim vencem in mnogimi drugimi priznanji.

Milan Badovinac

Pred nedavnim smo se na Žalah poslovili od Milana Badovinca, rojenega 1920. leta na Jugorju v Beli krajini. Trgovsko šolo je končal v Zagrebu. Za NOV je začel delati 1941. leta, v partizane pa je odšel maja 1943 v Belokranjski odred. Bil pa je tudi v 15. brigadi. Po vojni je bil minister za industrijo SR Slovenije, pred upokojitvijo pa direktor Heliosa v Domžalah. Prejel je več odlikovanj in priznanj.

Katarina Hovnik

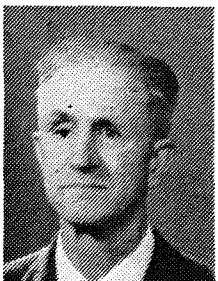
Pred letom dni smo se na kranjskem pokopališču poslovili od Katarine Hovnik, rojene 1897. leta na Pohorju. Že 1943. leta se je vključila v delo na terenu in bila je aktivistka OF, odbornica OF v Vuhredu, obveščevalka v ribniškem rajonu. Hčerka je padla v partizanih.

Vinko Kalan

V Škofji Loki smo se lani poslovili od Vinka Kalana, rojenega leta 1928 v Zgornjih Bitnjah. Od 1943. leta je aktivno in organizirano delal v NOB. Po vojni je bil družbenopolitično aktiven. Prejel je dve odlikovanji.

Marija Paravan

Januarja je umrla Marija Paravan, rojena je bila pred 73. leti v Bodrežu pri Kanalu. Še kot otrok je preživljala strahote prve svetovne vojne. Moža je imela med partizani, sama pa je že 1943. leta začela prenašati pošto, razna obvestila in vodila je kurirje čez Sočo. Leta 1944 je bila sprejeta v KP in odlikovana z medaljo zaslug za narod. Po vojni je delala v organizaciji AFŽ.

Janez Žitko

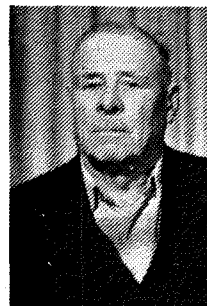
Februarja smo se v Slavini pri Prestranku poslovili od Janeza Žitka, rojenega 1908. leta v Selcah pri Pivki. Leta 1942 je bil mobiliziran v italijansko vojsko v južno Italijo, kjer se je predal zavezniški vojski in postal borec 1. prekomorske brigade in kasneje 1. proletarske brigade. Bil je štirikrat odlikovan.

Jožefa Kašča

Od Jožefa Kašča, rojenega 1902. leta v Klopcah nad Dolskim, smo se poslovili pred letom dni. Leta 1941 je skupaj z moškim začel sodelovati s partizani in bila jim je prava partizanska mati vse do konca vojne.

Alojz Homan

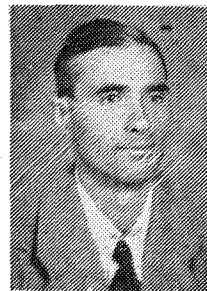
Rodil se je 1913. leta v Pulferci pri Škofji Loki, septembra lani pa smo se v Lipici pri Škofji Loki poslovili od njega. Od vsega začetka vojne je pomagal osvobodilnemu gibanju. Aprila 1944 so ga aretirali in zaprli v taborišče Mauthausen, kjer je ostal do osvoboditve.

Franc Čebokelj

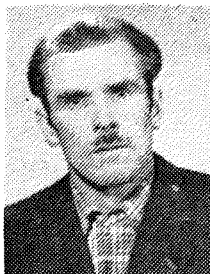
V 83. letu je lani umrl Franc Čebokelj iz Podkrajja. Rodil se je v vasi Šmihel pri Postojni. Že pred vojno je bil na seznamu političnih zapornikov in večkrat zaslisan in zaprt. Leta 1942 je bil interniran v Italiji. Bil je član OF in rajonski vojaški referent. Aprila 1944 je bil izdan, aretiran in obsojen na smrt. Tudi po vojni je bil aktiven v raznih komisijah in odborih ter odlikovan.

Francka Zupančič

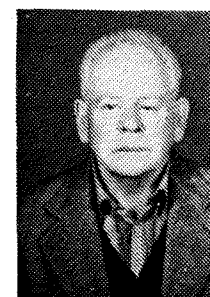
Lani je umrla Francka Zupančič, rojena 1904. leta. Imela je tri otroke, mož pa je odšel v Ameriko za boljšim zaslužkom. Ko je prišla okupacija, so vsi skupaj začeli delati v NOG. Starejši sin France je bil med drugim tudi sekretar OK Kamnik, hči Mimi je padla kot sekretarja Skoja, s sinom Slavkom pa sta morala v ilegalo. Bila je odlikovana. Od nje smo se poslovili na Dolskem.

Anton Puc

Januarja je v 77. letu umrl Anton Puc. Nasilno je bil mobiliziran v italijansko vojsko, kjer je bil zajet in se je pridružil partizanom. Od njega smo se poslovili v Podkrajju.

Stanislav Bajec

V Piranu smo se februarja poslovili od borca 3. prekomorske udarne brigade Stanislava Bajca, rojenega pred 71. leti v Pečniku nad Idrijo. V vrste NOV je stopil 1943. leta v Karbonari in bil je dvakrat odlikovan. Po vojni je delal v rudniku in bil kar 12-krat razglašen za udarnika.

Rudolf Mihelič

Rodil se je 1917. leta na Dolskem. Leta 1942 je začel sodelovati z aktivisti OF in v začetku 1944. leta je bil aretiran in zaprt v litjskih zaporih in kasneje poslan v Begunje, od tam na prisilno delo v Salzburg. Uspelo mu je pobegniti domov in nadaljeval je z aktivističnim delom.

Janez Bajc

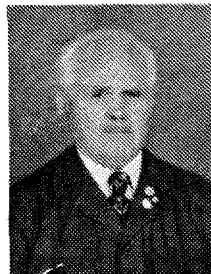
Lani je v Podkrajju umrl Janez Bajc, rojen 1908. leta v Višnjah. Pokopali smo ga na domačem pokopališču. Bil je prisilno mobiliziran v italijansko vojsko in nato odpeljan v Francijo, kjer je deloval v NOB.

Jože Koren

Rodil se je pred 74. leti, pokopali pa smo ga v Podkrajju. Italijani so ga aretirali in zaprli. Po razpadu Italije so ga Nemci odpeljali v taborišče.

Alojz Vrtačnik

V 73. letu nas je zapustil borec Kamniško-zasavskega odreda Alojz Vrtačnik, kjer je bil bolničar. Odlikovan je bil z medaljo zaslug za narod. Od njega smo se poslovili januarja na Izlakah.

Ignac Likovič

Na Dolskem smo se poslovili od Ignaca Likoviča, rojenega 1914. leta na Lazah. Leta 1942 je začel delati za NOG in marca 1944 odšel v Dolenjski odred. Poslan je bil v četo za zveze pri GS NOV Slovenije in postal je telefonist. Bil je dvakrat odlikovan.

Francka Bohinc

Na Jesenicah je umrla Francka Bohinc, aktivistka OF od vsega začetka. Zaradi tega je bila 1941. leta zaprta na Jesenicah in v Begunjah. Nato so jo odpeljali v ječo v Eichah na Bavarskem, od koder se je vrnila po vojni domov.

Janez Bajc

Lani je v Podkrajju umrl Janez Bajc, rojen 1908. leta v Višnjah. Pokopali smo ga na domačem pokopališču. Bil je prisilno mobiliziran v italijansko vojsko in nato odpeljan v Francijo, kjer je deloval v NOB.

Valentin Šikovec

V Podlipovici pri Izlakah smo se poslovili od Valentina Šikovca. Zaradi aktivnega delovanja v NOV je bil zaprt v Trbovljah in Mariboru, od septembra 1944 pa je bil borec Šlandrove brigade. Bil je odlikovan.

Popravek

V 14. številki TV-15, z dne 11. aprila, so v tiskarni pomotoma zamenjali fotografijo umrlih tovarišic. Pod fotografijo Kristine Prašnikar so postavili besedilo o Malči Mrzelovi. Zapis in fotografiji obeh tovarišic zato objavljamo še enkrat. Za napako se opravičujemo.

Kristina Prašnikar

Novembra lani smo se v Kranju poslovili od Kristine Prašnikar, rojene 1928. leta v Dol. Kališču pri Velikih Laščah. Leta 1942 je začela aktivno delati za NOB. Zbirala je hrano in drug material za partizane.

Fani Jakopič

Na Dolu pri Hrastiku smo se januarja poslovili od Fanike Jakopič, aktivistke in borke NOB. Njen dom - Čerdenska kmetija je bila že od 1942. leta varno zatočišče prvih partizanov in aktivistov NOB. Junija 1944. je morala zapustiti dom in z dvema mladoletnima sinovoma je stopila v NOV. Septembra istega leta je pri opravljanju kurirskih dolžnosti padel najmlajši sin Boris, star komaj 14 let, njen drugi sin pa je bil ranjen. Po vojni se je vrnila na kmetijo in bila je aktivna zlasti v AFŽ. Prejela je vrsto odlikovanj in priznanj. Bila je članica sveta občine Hrastnik.

Neža Cetinski

V Banja Loki smo se poslovili od Neže Cetinske, rojene pred 84. leti v Rajšalah. Z OF je začela sodelovati 1942. leta. Borcem in aktivistom je dajala varno zavetje. Bila je članica AFŽ.

Marica Dernač

V 76. letu je umrla Marica Dernač iz Kranja. Narodnoosvobodilnemu gibanju se je priključila leta 1941 in bila aktivistka OF. Prejela je več odlikovanj.

Mirko Zorc

Pred letom smo se na Izlakah poslovili od Mirka Zorca, rojenega leta 1910. Leta 1943 je vstopil v Cankarjevo brigado. Za svoje zasluge je bil odlikovan z medaljo zaslug za narod in medaljo za hrabrost.

Jožefa Polensek

Rodila se je 1903. leta. Od novembra 1941. leta pa do konca vojne je bila v taborišču Buchenwald.

Malči Mrzel

Decembra lani smo se poslovili od Malči Mrzelove. Rodila se je 1913. leta v Kostelu. Leta 1942 je začela delati z OF. Bila je aktivistka, terenska delavka terena Kostel. Bila je odlikovana in večkrat pohvaljena.

Janez Vipotnik

Soncu naproti

Odlomek iz novega romana, ki bo izšel pri Državni založbi Slovenije

Objavljamo prvo nadaljevanje daljšega odlomka iz romana, ki čaka na izid pri Državni založbi Slovenije.

Kratka vsebina dosedanjega dogajanja: pri blokfirerju Franceljnu so sredi noči potrkali partizani, ne vedoč, v čigavo in kakšno hišo jih je zanesla pot. Blokfirer in njegova žena se znajdeti v hudi dilemi, kako ravnati »med dvema ognjema«.

Francelj se je vrnil v kuhinjo. Zunaj se je pričelo daniti. Kazal se je spet jasen, lep, mrzel dan. Le kakšna zima je to, nobenega snega, nobenih zametov, kaj bo s posevki, če bo šlo takole naprej. Saj bo začelo odganjati. Potem naj pride mrz in vse bo šlo po zlu.

Francelj je odkrival pokrovke na loncih in gledal, kaj se kuha. Ni in ni ga mogla odvaditi te grde navade, kar naprej je stikal po štedilniku. Tako rada bi imela takšen red v hiši, da bi bila vsako kosilo in večerja majheno presenečenje. Saj ni velike izbire, a vendarle, da bi šele za mizo izvedel, kaj bo jedel, ne pa, da hoče za nekaj ur naprej ugotoviti, s čim mu bo postregla.

»Daj mi mleko in kruh, od doma moram!« je zamrmral.

»Kam?« se je prestrašila. »V takšnem boš hodil od doma? Jaz pa naj sama ostanem?« jo je tudi zase stisnilo okrog srca.

»Kam, kam, v Šentjur. Saj vendar veš, kakšne dolžnosti imam tukaj in pred gospodarji,« ji je šepetal v ušesa, da se ne bi slišalo.

»Ali več, kaj se lahko zgodi tukaj?« mu je ugovarjala.

»Trapa, ali veš, kaj se bo zgodilo z menoj, če ne bom izpolnjeval svojih dolžnosti,« se je razjezil.

»Kaj boš tam, v Šentjurju?«

»Kaj te briga, svojo dolžnost moram izpolniti. Za tvoje hvalisanje sem ti dober, ko drugim babam dopoveduješ: moj blokfirerček, moj blokfirerček, ko je treba izvršiti dolžnost, me hočeš pa zaustavljati. Šel bom, zdajle, izginil bom. Nikomur ne pripoveduj, kam sem šel, razumeš. Če bodo tile spraševali, ko se bodo zbudili, reci, da sem šel pripravljat drva, da nama kurjave zmanjkuje, kar je res, kot veš. Banditom daj, kar te bodo prosi, skuhaj jim takoj žgance in pripravi mleko, da bodo lahko jedli, ko se bodo dvignili s tal. In če bodo kaj drugega zahtevali, daj jim, kar imava. Tistega, česar nimava, jima seveda ne moreva dati. Postreži jim, ne zato, ker so banditi, marveč zato, da ne boš imela težav in da bom jaz lahko v miru izvršil svojo dolžnost. Ne hodi nikamor iz hiše, si me razumela!« je zabičeval, »k nobeni sosedu. Če bo katera kaj želela, naj pride k tebi. Hiše ne smeš pustiti prazne, da veš!« ji je žugal s prstom. »Zdaj grem!« se je obrnil k vratom.

»Kako boš prišel iz vasi?« se je prišla za usta. »Misliš, da se niso zastražili iz vseh strani?«

»To je moja stvar. Svojo rodno vas in njeno okolico tako dobro poznam, da lahko pridem iz nje, če jo še tako zastražijo. Toda zdaj se mi ni treba iti skrivalnic. Če me bodo ustavili, bom dejal, da grem drva pripravljat in sekira bom vzel s seboj. Ko bom prišel tako daleč, da me ne bodo mogli več videti, jo bom skril v grmovje. Če bodo kakšni spopadi v vasi, streljanje, da ne boš zijala skozi okno in pasla radovednost in skušala ugotavljati, kaj se dogaja. Če začno streljati, pojdi takoj zadaj v hlev, se tam, v kotu uleži na mrvo in počakaj, da preneha streljanje,« ji je naročil iz svojih izkušenj iz Galicije, iz prve svetovne vojne.

»Kako bom sama?« je začela jokati, da jo je kar dušilo.

»Si nora,« jo je stresel za ramena. »Bi rada, da se zbudijo in me, blokfirerja, zagrabijo za vrat.«

Zaustavila je jok, hlipala naprej in si s predpasnikom brisala solze, ki so ji radodarno tekale po licih.

»Grem!« je odprl vrata in jih trdno zaprl za seboj.

»Mleko, kruh!« je zavpila, se v trenutku prišla za usta, pograbila skodelo, odrezala kos kruha in stekla za njim. Ni ga bilo več.

»Na, še brez zajtrka je odšel!« se je zgrozila.

Toda Franceljna ni skrbel zajtrk, stiskalo ga je, kako bo prišel mimo stražarjev. Vse je šlo po sreči. Pomagala je sekira, ki jo je radodarno kazal vsakomur, ki ga je ogovoril, kam tako zgodaj.

Ko jo je čez čas skril v grmovje, je počestno stegnil noge, da bi bil čimprej v Šentjurju.

Imel je srečo. Vso pot ni srečal nobene partizanske patrulje. V Šentjurju je zavil naravnost na poveljstvo. K sreči je tam najprej naletel na bratranca Poldeta,

šturmfirerja vermanov. V eni sapi mu je povedal, kaj se je navsezgodaj zgodilo v vasi.

»Ni mogoče?« se je čudil Polde.

»Odkod?«

»Ne vem, jih tudi spraševal nisem. Toda tam so, iz mesa in kosti. Oboroženi, da je veselje. Mitraljeze imajo, brzostrelke, in dva minometa sem videl.«

»Torej tiste govorice le niso iz trte zvite?«

»Katere govorice?«

»Da se prek Hrvatske tihotapi na Štajersko banditska divizija z Dolenjske.«

»Tega nisem slišal,« je dejal Francelj.

»Mi smo slišali, samo nihče stvari ni resno jemal, na, zdaj pa imamo!«

»Samo tukaj jih ni za celo divizijo!«

»Koliko jih je v vasi?«

»Največ dvesto, več jih gotovo ni!« je prepričano trdil Francelj.

»Se pravi, da so bile govorice o diviziji pretirane. Nisi mogel zvedeti, koliko jih je in kakšne namene imajo?«

»Zvedel sem tisto, kar so rekli, ko so prišli v hišo. Da so partizani, da so prišli z Dolenjske in da so prišli zato, da bi Štajersko osvobodili Nemcev, okupatorjev. To je eden od njih povedal na vratih, preden so stopili v hišo.«

»Takoj moram sporočiti komandi,« je dejal Polde. »Sedi, medtem bom jaz telefoniral,« je prijel za telefon in začel vrteti ročico. »Halo, halo...« Ko je dobil zvezo, je s težavo sicer, toda vendarle v tujem jeziku zdrdral Francelj novico. Komanda mu je naročila, da mora, mora takoj ukrepati. Naj vzame moč, kolikor jih je na voljo in napade in prežene bandite. Takoj, tako-o-o-j!

»Si slišal,« se je obrnil k Franceljnu, ko je končal pogovor. »Počakaj me, da uredim vse, kar je potrebno. V napad gremo!« je dejal in odvihral skozi vrata in med potjo kričal: »V pesti bom zdrobil to peščico banditov!«

Pol ure je bilo potrebno, nič več, da je bila zbrana vsa bojna moč, ki je lahko takoj stopila v akcijo. Trije tovarnjaki po trideset mož, do zob oboroženi, s čeladami, vermanov in žandarmerije so se odpeljali in Francelj je sedel v kabini poleg bratranca, ki je poveljeval ekspediciji.

»Če se bomo ustavili s tovarnjaki na odcepu z glavne ceste, se lahko neopazno pretihotapimo k vasi. Bilo bi najbolje, če s hriba začnemo napad nanje,« je razvijal svoje načrte Polde in ves je bil razgret nad veličino zaupane naloge. »Na robu gozda je tisti kolovoz, ob njem je graben. V ta graben spravimo strelce in vas bo pred nami kakor na dlani. Če bomo potem spustili nekaj rafalov iz mitraljezov, bo v vasi nastala panika, banditi bodo bežali iz nje na vse strani in imeli jih bomo na muhi, da jih bomo lahko po vrsti postrelili.«

»Samo, ne streljajte po vasi,« je opozarjal Francelj.

»Seveda ne, daj, imam ženo tam in kup otrok in teto Ano in znanec in prijatelj. Če bomo tako naredili, kakor sem rekel, jih lahko izbezamo na plano in brez nevarnosti za vaščane izpolnimo svojo dolžnost.«

Napad se je odvijal natančno po načrtu. Preden je po cerkvah začelo zvoniti polodne, so bili Nemci in vermani že na položaju, v grabnu ob kolovozu. Vas jim je bila pred nosom in poznali so teren in imeli so srečo, da so se priplazili do takšnih položajev, ne da bi jih partizanski stražarji zapazili.

Samo še pravi trenutek je bilo potrebno izbrati za zastrašilne rafale, ki naj bi naredili preplah med partizani in jih razkrili sovražnim strelcem. Toda ta del načrta se je izjalovil, ne po krivdi nemške komande. Takole so tekli dogodki.

Partizanski bataljonski intendant, ki je skrbel za pripravo kosila, je skupaj z bataljonskim kurirjem, vsak s košem na rame, šel od hiše do hiše in zbral hrano. Ko sta se vzpenjala po vasi, sta nenadoma zagledala za zadnjo hišo pod hribom v jarku poleg kolovoza čelade. Celotno vrsto, eno zraven druge. To razkritje ju je seveda šokiralo. V hipu sta odvrгла koše, se pognala med hiše in na obe strani ceste sikala: »Nemci, Nemci!«

Med partizani je bil v hipu preplah. »K orožju!« »Na položaje!« je odmevalo po celi vasi in borci so se sunkovito poganjali s svojih ležišč, vlekli plašče nase, grabili za orožje, tekli iz hiš in komandirji so jim kazali, kje je sovražnik in kam naj se vlečejo, kam postavijo mitraljeze, kje gradijo zaklone.

»Le kako so se lahko privlekli do vasi, ne bi jih naši stražarji opazili!« se je jezil komandant bataljona, in izza vogala hiše sredi vasi oprezal za Nemci.

(Se bo nadaljevalo)

2

Prijatelji mladine v novomeški občini

Svoje korenine so vtkali v življenje

Imajo mladi v novomeški občini prijatelje? Seveda jih imajo. Ne mislimo samo na občinsko konferenco Zveze prijateljev mladine, ki ima svoj sedež v Novem mestu, ampak na vse tiste delovne organizacije, šole, društva, družbenopolitične organizacije, posamezne mentorje, ki so prijatelji teh najmlajših in znajo to prijateljstvo pokazati na najrazličnejše načine; tako, da jih usmerjajo, jim prijateljsko ponujajo roko, tudi ko je treba seči v žep, in jim še kako drugače pomagajo preživljati lepo otroštvo, zoreti v klene osebnosti. Vse to v novomeški občini je, diha, in tam, kjer šepa, si utira pot k še boljšemu. Kako mi to vemo? Podoba smo poskusili izluščiti iz pogovora s sekretarko OK ZPM Novo mesto Ivanka Mestnik.

Decembra lani je minilo leto, odkar Ivanka opravlja naloge na občinski konferenci, vestno in zavzeto. V tem letu in pol lahko zapiše marsikak premik in uspeh svojega dela. Predlagali so

Ivanka Mestnik

jo mladinci z občinske konference ZSMS Novo mesto. Pač niso bili zadovoljni s staro garnituro, Ivanki pa so zaupali. Poznali so jo kot pravo prijateljico mladine. Saj se Ivanka ni začela ukvarjati z življenjem mladih šele pred letom in pol. Njeno življenje je nekako nenehno povezano z mladostjo. Pozna mlade od osnovne do srednje šole, saj jo je z njimi seznanjal poklic slavicke. Potrudila se je, da je z mladimi našla skupen jezik. Gradila je na zaupanju. Tudi različne interesne dejavnosti, kot na primer literarna dejavnost, mentorstvo pionirskega odreda ali prirejanje igrice, ko je bila nazadnje zaposlena v dijaškem domu, ji je odpiralo pot do spoznavanja mišljenja mladege rodu.

»Mladi potrebujejo spodbudo, potem iz njih zrastejo neverjetne stvari,« zagotavlja. »Priznati pa jim je treba njihove kvalitete, sposobnosti in jim omogočiti, da sami ustvarjajo in tudi oblikujejo način tega ustvarjanja.«

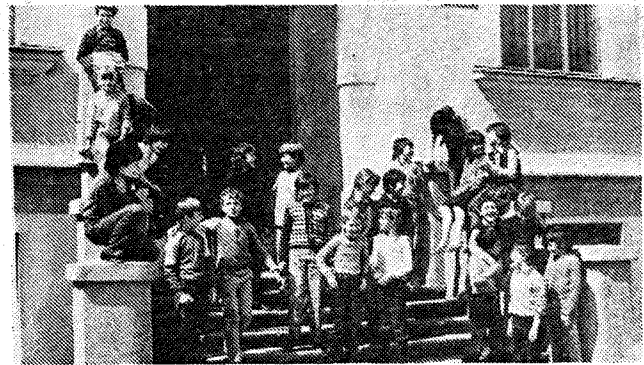
Takšno je Ivankino geslo. Na tej osnovi sloni vse njeno delo. Vsebinsko sedanjega je dala občinska problemska konferenca o mentorstvu. Dejavnosti si kar podajajo kljuko. V začetku pa ni bilo lahko. Občinski svet zveze pionirjev nikakor ni mogel zaživeti. Da bi delo pospešili, so ustanovili različne komisije. V teh pomladanskih mesecih je zelo zaposlena komisija za kurirčkovo pošto. Ideja o komisiji za pionirsko zadrugo je zrasla lani, ko so se poleg ZPM še nekateri drugi predstavniki iz Novega mesta podali v Vuzenico, kjer so se seznanili z možnostmi zadrugišstva, tako vsebinsko kot metodološko. Potem so se vrnili na konferenco novomeških ravnateljev in jim ponudili, kar so v Vuzenici videli, slišali in spoznali. Komisija za zabavo mladih je podpirala brado in premišljevala, kako bi med novomeško mladino vnesli malo več organizirane zabave. Pogrešajo ples, šole so zaprte, čeprav bi se v njih na primer lahko povezovali mladi čebelarji ali fotografi. Pa celo to se dogaja, da se mladi iz enega in drugega konca Novega mesta med seboj sploh ne poznajo. Za prvo takšno zблиževanje na plesu bodo poskrbeli 19.

aprila v domu JLA. Vlogo organizatorja pa so prevzeli pionirji PO 12. SNOUB Bršljina. Tudi komisija za tehnično kulturo mladih je pred nedavnim začela s svojim delom, in sicer v zvezi z organiziranjem razstav na bližajočem se zboru pionirjev Jugoslavije. Letos so že tretjič organizirali zimske počitnice. Zelo pestro, z lepim programom. Za to poskrbi svet za letovanje in rekreacijo otrok. Počitnice so vsebinsko tako zapolnili, da za dolgčas sploh ni bilo časa: od športnih do najrazličnejših kulturnih dejavnosti. Vključili so šole, krajevne skupnosti, društva prijateljev mladine. Pionirska in ljudska knjižnica sta imeli nenehno odprta vrata. »Škoda le,« pravi moja sogovornica, »da se šole zapirajo vase, ko takole govorimo o organiziranem prostem času. Pravijo, da otroci to ne želijo. Toda, če ni prostorov, tudi kdo drug težko organizira kaj primernega otrokom, kaj takega, kar bo zanje zanimivo in privlačno. Šola te možnosti vsekakor ima; da namreč ponudi prostor.« Goto-vo, potrebni so tudi mentorji, tisti prijatelji mladine, ki

staršev samih. Tako, pravijo strokovnjaki, da so se tudi sami pri tem marsikaj še naučili. Uspeh je tolikšen, da so sklenili podobne pogovore organizirati tudi v tistih krajevnih skupnostih, do koder še niso segli, obenem pa na podoben način zapolniti z odgovori in nasveti vprašanja o šolskih otrocih in poklicnem usmerjanju.

Koga bi še omenili? Težko bi šli mimo sveta bralne značke, ki jih iz leta v leto pritegne več mladih k značkarjem in s tem k zanimanju za branje. Da jih od 7000 otrok v občini le 1500 ni tekmovalo, je spodbuden podatek. Mentor tega sveta je direktor Študijske knjižnice v Novem mestu. Z anketo med mladimi ugotovijo, kaj bi radi brali, s katerim literarnim ali drugim ustvarjalcem bi se radi pogovarjali. Sledijo nagrade. Lani so dali izdelati posebno priznanje za učenje usmerjenega izobraževanja, štiri različna priznanja pa za cicibane in učenje osnovnih šol.

Se najbolj šibka je komisija za razvoj in usmeritev društev, nam je povedala Ivanka Mestnik. Saj se trudijo in tudi povežejo se, ko gre za večjo akcijo. Ni pa nekega stalnega sodelovanja. Če gre za podružbljanje vzgoje, bi morala biti šola prvi pobudnik za ustanovitve društev. Društva niso nedelavna, to sploh ne. Pridno je društvo prijateljev mladine v Žabji vasi, kjer nimamo v zaledju ne šole ne vrtca, pa kljub temu s pestrimi programi zbirajo okoli sebe pionirje in mentorje. Prav tako je uspešno DPM

Pred osnovno šolo Katja Rupena v Novem mestu smo s fotoaparatom ujeli skupino tretješolcev, ki so se ravno kar odpravljali na kosilo

znajo nesebično delati. Do- stikrat je na tem področju kriza. Tudi v novomeški občini jo čutijo. Morali bi vendarle poiskati in najti način, da bi bilo mentorjevo prostovoljno delo primerno nagajeno, kar bi pomenilo spodbudo. Svet za letovanje in rekreacijo otrok ima tudi to nalogo, da skrbi za izobraževanje mentorjev, ki bodo znali organizirati in obogatiti dragoceni prosti čas. Prav ta svet je izkazal ob letošnji maskaradi, ki je zgrnila več kot dva tisoč novomeških otrok, pisanih mask, jih prepletla z veseljem, brofi, glasbo... Obetajo, da bo prav tako veselo na prireditvi »Pomladanski živčav«, ki ga že sicer vsako pomlad organizirajo na stadionu. Letos naj bi bilo ob dnevu mladosti.

Velik korak naprej je Zveza prijateljev mladine v Novem mestu storila na področju predšolske vzgoje. Pravzaprav se prej s tem sploh niso ukvarjali. V zadnjem času pa je svetu za predšolsko vzgojo in delo s starši uspelo kar v trinajstih krajih v občini organizirati nekakšne okrogle mize s strokovnjaki, ki so vodili pogovore, ob tem pa je bilo ničkoliko sproščenih izmenjav izkušenj in nasvetov

Brusnice, kjer dobro sodelujejo s šolo, pa v Dolenjskih Toplicah, Mirni peči, Skočjanu. Največje potrebe po društvi prijateljev mladine čutijo prav v samem Novem mestu.

Nasproti temu pomanjkanju pa stoji Klub pionirjev Novo mesto, ki se vedno bolj izoblikuje in izpopolnjuje. Vanj prihajajo učenci iz vseh trindvajsetih osnovnih šol v občini; šestnajst je popolnih in sedem podružničnih. Vsak četrtek sodejo skupaj v Krkinem hramu, snujejo načrte, oblikujejo dnevni red in se pogovarjajo o najrazličnejših stvareh, ki jih zanimajo. Tako so na primer pretresli kurirčkovo pošto, vprašanje prostega časa, kulturo mladih in filmski izbor, problem, da v celi dolenjski regiji ni trgovine, kjer bi si učenci lahko kupili tehnični material za interesne dejavnosti in drugo. Zelo zabavno je bilo srečanje z invalidno mladino.

Sodelovanje OK ZPMs Novo mesto z drugimi organizacijami v občini, med katerimi še posebej omenjajo Zvezo rezervnih vojaških starešin, le še bogati vsebino in krepi njihovo navzočnost v novomeškem življenju.

Ziva Drole

Za lepše medčloveške odnose...

Nedelja je dan, ko ljudje običajno počivajo doma. To ne velja za naše borce, ki so se zbrali prav pred nedavnim v nedeljo, da pregledajo svoje delo. Predsednik krajevne organizacije ZB Konrad Sodin je začel s konferenco in podal poročilo. Rekel je, da živimo v atomski dobi, dobi grozečih raket in dobi računalnikov. Poudaril je, da letos praznujemo 40-letnico zmage nad ustaši, belogardisti in fašizmom ter slavimo vse to po zaslugi Tita. Omenil je tudi, da zločinci še živijo in jih nekatere države podpirajo. Nato je poročal o delu te organizacije.

zanski miting, ki ga bo 20. aprila pripravila naša šola. Pohvalil je pionirsko organizacijo naše šole, ki skrbi tako lepo za pomnike padlih talcev v kraju. Nato je še pohvalil vse borce, ki se udeležujejo kurirčkove pošte ter drugih proslav v kraju. Pohvalil je tudi dopisnike, ki redno dopisujejo v borčevski časopis TV-15. Od navzočih 20 borcev jih je 10 naročenih na ta časopis in imajo lepo mnenje o njem. Prav prek tega časopisa so mnogi pridobili priznavačino.

Borci so se pritožili, da imajo premajhno priznavačino in da težko živijo.

Štirideset let svobode bodo v Stranica proslavili dvajsetega aprila zvečer v osnovni šoli. Kulturni program je pripravilo šolsko kulturno društvo v pomočjo Prosvetnega društva Stranice. Med drugim nastevajo: skeč iz partizanske bolnišnice Dihur, recital o Titu Kolo Titovo, recital Mati in trije sinovi, skeč Partizanska kuhinja, igrice Matevžek in nastop kronista. Obljubljajo, da bodo poskrbeli za zabavo, pripisali pa so še: »Del dobrih misli bo šel z vami domov med zidove, v vinograde, na polja... in grele vas bodo, da boste s človeško toplino pripravljene na nove boje.«

Iz poročila sem pobrala te podatke: organizacija ima še 38 živih borcev, povprečna starost je 65 let, od lani do letos so umrli štirje. Počastili smo jih z enominutnim molkom. Borci imajo možnost zdravljenja v toplicah.

Predsednik je kritiziral mopedshow, oddajo Radia Ljubljane, ker so se v njej norčevali iz naše zastave ter grba. To borce zelo boli.

Povabil je borce na parti-

Predsednik občinske organizacije ZB Slovenske Konjice Franc Pintar pa je povedal, da je v občini 493 članov ZB z dvojnimi šteti let, 28 z enojnim in 102 vojaška invalida. Lansko leto so 81 članom omogočili zdravljenje v toplicah, 7 članom pa pomoč.

Nato je še povedal, da dobiva stalno mesečno pomoč 186 članov, enkratno pomoč je dobilo 253 članov, občanov pa 5 članov.

Nato je še podal seznam prireditev v letošnjem letu, ki jih organizirajo borci.

Rudi Topolšek, član naše organizacije, je dejal, da čuti, da so borci med seboj vse premalo povezani, družabni, da hodijo drug mimo drugega, da tudi v uradih in pisarnah z njimi ne delajo dovolj spoštljivo. Po vojski je bila lakota, kriza, a znali so potrpeti. Danes je vsega dovolj, pa so ljudje prevzetni. Bojevati se moramo za lepše medčloveške odnose, je poudaril na koncu.

Predsednik krajevne kon-

ference SZDL Maks Brečko je pohvalil prizadevanje te organizacije za odpravljanje slabosti v naši družbi. Najti moramo skupne poti za ustvarjanje lepšega jutri. Tudi Urbanšek, predsednik krajevne organizacije ZB Slovenske Konjice, je lepo povedal, kakšni naj bodo odnosi med borci.

Ko sem odhajala domov, sem bila vesela, saj vidim, da so še ljudje, ki nas znajo braniti in učiti.

SERGEJA CVELFER, 4. r
OŠ Stranice

Moj ded in jaz

Ime mi je Sandra. Stara sem 14 let. Sem srednje velika, temnih las in oči, največkrat nasmejana in preživljam baje svoja najlepša leta. Pa še to naj povem, da se rada učim in da sem v šoli odlična učenka. Obiskujem 8. razred v Artičah in sem aktivna tudi v interesnih dejavnostih. Ena izmed njih je tudi novinarski krožek. Tako bi lahko napisala marsikatera moja vrstnica.

Lahko pa rečem, da imam nekaj, česar druge nimajo. Imam skrbnega dedka in babico ob njem, ki se boji zame, ki me ima rad. O tem ne govorim, a jaz to vem, ker čutim. Sestrica in jaz mu pomeniva vseh na svetu.

Devetindeset let je star, je vodja varnostne službe v Celulozi in borec za resnico, pravico in prailen od-

nos do družbene lastnine. Menim, da je to pridobil med partizani, o katerih mi je vedno rad pripovedoval. Zdaj ima že poslušalko več. Zdaj ga napeto posluša že triletna sestra, ki že pozna partizane in Nemce. Zadnjič jih je našla celo v Čebelici Maji. In največji bojevnik z najdaljšo sulico je bil naš ded. Nasmejati se je do solz. Še mi smo uživali ob njem odkritju.

Včasih je žalosten in takrat mi zaupa, kako čudno je to, da danes ljudje gledajo samo sebe. Vsak želi večjo hišo od drugega, lepši avtomobil od sosedov... Nikjer pa ni slišati, da bi kdo rekel: »Poglej, ta pa je bil partizan!« »Poglejte, ta pa je poštenjak!« Danes gleda vsak zase in za svoj žep. Danes so pošteni izjeme. Sociali-

zem sem si predstavljal kot sožitje med narodi, ne pa spletkarjenje in nevoščljivost. Vem, da to mojega deda boli. Razumem ga, če prav mislim da se še ne zanimam za te probleme. Berem, poslušam radio, gledam TV, začnem razumeti stvari pri svojih štirinajstih.

Premišljam tudi o tem, da bi bila skoraj prikrajšana za vse dedove zgodbe. Med vojno je za las ušel smrti. Ko je bil na straži, se mu je nevede sprožila puška. Strel mu je švignil mimo glave. Po hitrem postopku je bil obsojen na smrt, ker je bilo prepovedano streljati. Nihče ga ni hotel niti poslušati, kako je bilo. Pa še to! Obsodila ga je ženska. V zadnjem trenutku ga je rešil komandant Janez Rožman. Le kje bi bile potem vse te njegove zgodbe? Kdo bi me spodbujal, kdo bi me učil...?

Z njim se lahko o vsem pogovorim. Srečna sem, ker mi je oskrbel srečno otroštvo, ki ga sam ni nikoli preživljal. Srečna sem, da je moj ded dober človek, kar potrjujejo tudi številna priznanja, ki jih je prejel, najbolj bom pa srečna, če bo moj ded še tako dolgo živel, da bo svoja doživetja iz partizanskih dni pripovedoval mojim otrokom – svojim pravnukom. Mislim, da si tudi sam to na tihem želi.

Vidim ga drobnega, osivelega, a bistrega, ko drži svojega prvega pravnuka na koljenih. Gledata slikanico in slišim vprašanja: »A si bil ti tudi partizan? Povej mi, kako si se bolil! Si ustlelil kakoga Nemca...«

Samo nasmehnem se v sebi in nadaljujem s svojim delom.

SANDRA NOVŠAK, 8. a
novinarski krožek,
OŠ Artiče

Kurirček, srečno pot!

Letošnjo kurirčkovo pošto so tudi na Koroškem sprejeli zelo slovesno. Pri znani partizanski družini in gostilni Dular so jo slovenjegraški pionirji izročili koteljskim. Le-ti so z njo pohiteli na Prežihovino. Ustavili so se v celodnevni šoli koroških jeklarjev na Javorniku in jo tam izročili.

Potem so kurirčkovo pošto prenesli še v Strojno, Šentanel pri Prevaljah, v Mežico in jo pri Ladinekovem mostu pri Črni na Koroškem izročili pionirjem iz občine Mozirje.

Preden so slovenjegraški pionirji predali kurirčkovo pošto pionirjem iz Kotelj, so morali je-ti po tistem povedati razpoznavno geslo (Pionir Poljana). Če tega prevzemniki ne bi vedeli, jim kurirčkove pošte ne bi izročili.

Drago Miklavc

Tako so na Ravnah pred šolo pričakali kurirčkovo pošto.

Kurirčkova pošta

Slovenski pionirji te dni opravljamo dragoceno poslanstvo, ki smo ga pred 22 leti nasledili od partizanskih kurirjev in borcev. Od javke do javke varno in zanesljivo prenašamo torbico s kurirčkovo pošto. Mladi kurirji se s to obliko ohranjanja izročil NOB življam v vlogi naših sovrstnikov, ki so v najtežjih trenutkih zgodovine po svoje prispevali k naši dokončni zmagi.

Naši kurirji so bili letos vključeni v lokalno pot kurirčkove pošte, ki je svoje poslanstvo začela na Paškem Kozjaku. V sredo so jo na javki pri Černjaku v Završah prejeli od tamkajšnjih pionirjev in jo po skritih stezah prenesli mimo vseh nevarnosti do mislinjske šole. Tu je torbica prenočila. V četrtek zjutraj se je na mitingu pred šolo poleg pionirjev zbralo tudi lepo število borcev in mladine. Po petju, recitacijah, folklori in govoru predstavnika mladinske organizacije, je Metka prebrala pismo naših pionirjev predsedstvu RK SZDL.

Predsednik ZB je kurirjem nato predal torbico s kurirčkovo pošto in jim zaželel srečno pot. Patrulja je, toplo pozdravljena pri vseh navzočih, krenila proti naslednji javki. Ponosni in smejočih obrazov so sklenili upravičiti zaupanje, ki so ga bili deležni, saj imamo mladi pred seboj svetle ideale in Titovo pot, kar nas plemeniti, dela hlabre in odgovorne.

KATKA PREVOLNIK
P. s.: K temu lepemu opisu drobca poti kurirčkove torbice na Sloveniji naj dodam še obvestilo, kje se te dni mudijo torbice na svojih petih progah: Primorska kurirčkova torbica bo jutri prispela na Vrhniko, gorenjska je prišla včeraj do Kamnika, dolenska bo jutri v Grosupljem, štajerska je danes iz Laškega prišla v Hrastnik, koroška pa je že od torka v Žalcu in nadaljuje pot proti Domžalam.

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Črtica za vas Sedem hlebov kruha

Aleksander Borštnar iz Dravograda rad zapisuje svoje spomine na vojna leta, dogodke iz življenja partizanov, še posebej se nagiba k opisu humorističnih dogodkov, seveda resničnih. Danes nam je poslal eno svojih črtic; posebej je napisal, da je to za našo mladinsko stran, obljubil pa je, da nam bo poslal še katero, če nam bo všeč. Kaj menite, dragi naši mladi bralci? Stran je namreč vaša, in zato imate tudi besedo pri odločitvi, ali si želite takšnega in podobnega beriva.

Današnja črtica se začne, ko je bilo Aleksandru Borštnarju štirinajst let. Takole piše:

Bil sem štirinajstletni fante, ko sem brez slovesa odšel od doma – k partizanom. Po večdnevni pohodih po Žumberku in Gorjancih in po zavzetju Stojdrage smo se gubčevci utrujeni in lačni vrnili tostran Gorjaacev ob Krki. Naša četa se je utaborila v Stari vasi pri Sentjerneju. Borci tretjega voda smo dobili prostor pod kozolcem na robu vasi. Prispeli smo ponoči, zato smo takoj plegli in zaspali. Zbudilo nas je letalo, ki je v nizkem letu preletelo vas. Bil je hladen novembrski dan. V želodcih nas je začelo praskati. Toda z zajtrkom ni bilo nič. Intendant in kuharji so se šele lotili svojega dela. Okrog enajstih me je lakota nagnala do bližnje kmečke hiše. Šel sem s strahom, saj je bilo »žicanje« prepovedano.

Skozi odprta vežna vrata sem stopil do vrat na levi in potrkal. Precej osoren ženski glas me je povabil v prostor. Stopil sem v veliko, svetlo izbo in zaželel dober dan.

Ob peči na desni strani izbe je stala precej visoka, rdečelična in precej rejena gospodinja. Ruto je imela zavezano nazaj kot moja mati. Predpasnik ji je pokrival tudi gornji del telesa, skoraj do vratu. Gledala me je srepo in sovražno. Že mi je bilo žal, da sem stopil v to hišo, vendar upanja na potešitev lakote še nisem zavrgel.

Pogledal sem na krušno peč. Na njej sta sedela deček in deklica, katerih noge so enakomerno bingljale navzdol. Na klopi ob peči pa je stalo dekle, starejše od mene. Oči vseh so vprašujoče strmele vame, dekcle pa me je gledalo celo nekoliko posmehljivo.

Podzvestno sem pogledal po sebi. Saj ni čudno, da me tako gledajo, sem si mislil. Obleka je bila pomečkana, čevlji blatni, verjetno sem bil umazan tudi po obrazu. Nerodno sem se prestopil in si popravil puško na ramenu.

Tedaj pa mi je pogled obstal na drugem koncu izbe. V levem kotu je stala velika miza, na njej pa je ležalo sedem velikih hlebov kruha. Bili so visoki in lepo zapečeni. Nehote sem pogoltnil slino.

»Ali bi lahko dobil zase in za svoje tovariše malo kruha,« sem izdaval iz sebe.

Oči kmetice so se sovražno zapičile v moje in zaslišal sem rezke besede: »Ti smrkavec, kaj se potepaš tod okoli! Kdo ti je dal puško. Domov pojdi k materi in delaj, ne pa da se potepaš po gozdovih. Ne dam kruha ne tebi in ne tvojim. Izgini!« Z rokami v bokih se mi je preteče približevala.

Kar stegnili se mi je. Krepko sem oprijel puško in že hotel z njo mahnuti po grobi ženski. Pa sem se spomnil komisarjevih besed: »Žicanje je prepovedano. Kogar bomo pri tem dobili, bo strogo kaznovan.«

Zadenski sem se umikal skozi vrata. Ob tem sem še enkrat s pogledom šinil proti vabljivim hlebom kruha. Obšla sta me razočaranje in žalost. Ta ženska nima srca, sem si rekel, in urno odšel.

Tovarišem sem povedal, kaj se mi je zgodilo. V njihovih očeh in besedah sem zaznal začudenje in ogorčenje. Še isti dan pa smo zvedeli, da je gospodar te hiše v Kostanjevici pri belih pod zaščito okupatorja.

Lačni pa nismo ostali. Zgodaj popoldne smo dobili kosilo iz partizanskega kotla. Pa tudi kruh smo dobili – pravi domači kruh. Prinesli so ga vaščani, toplih in dražljivih rok in nasmejanih obrazov. Mislil sem si: Glej, saj so na svetu tudi dobri in prijazni ljudje. Obraz osorne kmetice pa mi je ostal še danes v spominu.

Dinar 1985

Bliža se pomlad, za njo bo prišlo poletje. Dnevi se daljšajo in spodrivajo noči. Življenje je monotono, skorajda pusto. Po televiziji vsak dan poslušamo iste stvari: vojna tu, vojna tam, dvigovanje cen... Seveda pa tudi naš dinar oziroma »dinarček« ne zaostaja v zvišanju, le da mastne roke. Vedno, ko spleza dve stopnički višje, mu zdrsne za pet. No, saj mu ne smemo zameriti, trudi se že, in tudi do pete gospe lire je že prišel.

No, pa se je nekega dne odpravil na pot, pravzaprav na sejo valut. Prišel je. Nikjer nikogar. Povsod samo visoki, visoki drogovci* in strašno bučanje. Pa si je mislil, da seje ne bo in je odšel. Seja pa je bila, valute so se še dvignile, le dinar, oprostiti »dinarček«, je ostal

enak. Saj nič zato, si je mislil in tudi mi, pa smo se zelo motili, zakaj zdaj nas boli vrat, ko moramo tako visoko gledati. Hop, pa smo se spet motili, ker sploh nismo bili v takšni izgubi. Tudi valute je bolel vrat in celo oči, ko so dinar iskali pod petami gospe lire, ki je neusmiljeno kričala, ker je mislila, da je miš. Kljub temu pa se je dinar dobro obnesel, na lestvici mislim, le da mu malo trda prede, ker mu gori za petami.

Sicer pa je z dinarjem vse v najlepšem redu. Zdrav je, le hormona za rast mu primanjkuje. Pa nič zato, le da je zdrav in vesel – z upanjem, da bo zrasel.

KARIN ŽORŽ
OŠ Janka Premrla Vojka Koper

*visoki drogovci so noge drugih valut

Danes s pesmijo, jutri z delom!

»... To spominsko srečanje smo pripravili mladi, ki se šolamo za železničarske poklice, prvič doslej, prvič po mnogih letih, odkar znamujemo dan železničarjev, tudi s slovesnostmi na Zaloški cesti ob tem spomeniku. Verjemite, da naš spomin na pretresljive, vendar odločilne trenutke pred 65. leti ni nič manj spoštljiv, kakor je bil leta poprej. Morda v našem odzivu na to davno revolucionarno preteklost ne bo trpkih in resnobnih odtentkov, kajti svoj pogled iz časov pred našim rojstvom v prihodnost skušamo obarvati z vedrino. Saj je mladost prežeta s svetlobo, radostjo in optimizmom, s tisto značilno močjo, ki premaguje dvome na poti v jutrišnji dan.«

Tako je izzvenela spominska slovesnost ob Zaloški cesti v Ljubljani, ki so jo v celoti pripravili mladi. S pesmijo in recitacijami so potrdili svojo pripravljenost, jutri pa bodo isto dokazali z delom.

Jože Čurin

65 let in 65 rdečih cvetov v spomin na veliko železničarsko štavo in trinajstim padlim.

Republiška pionirska konferenca

Prosti čas mladih

Osnovna šola Bratstvo in enotnost v Kranju je bila 12. in 13. aprila gostiteljica republiške pionirske konferenca na temo Prosti čas mladih. Organizirala sta jo svet Zveze pionirjev Slovenije in občinska Zveza društev prijateljev mladine Kranj. Konferenca se je udeležilo približno 100 delegatov in 50 mentorjev iz 49 slovenskih občin. V Kranj so prišli »oboroženi« s sklepi in z mnenji, ki so jih sprejeli na razpravah, pogovorih, okroglih mizah v svojih pionirskih odredih, pionirskih klubih, na občinskih problemskih konferencah. Delali so v skupinah in na plenarnih zasedanjih, beseda pa je tekla predvsem o tem, kaj pionirjem pomeni prosti čas, kako ga preživljajo, kako bi si ga želeli preživljati, o mentorjih, o prostoru, namenjenem za njihove interesne dejavnosti in prosti čas, pa o vseh težavah, s katerimi se srečujejo pri preživljanju svojega prostega časa.

Kot običajno so pionirji tudi na tej problemski konferenci govorili in razpravljali odkrito, bili so neposredni in kritični. Niso prizanesli ne sebi, ne svojim tovarišem ne svojim mentorjem in učiteljem ne najrazličnejšim dejavnikom v naši družbi, ki bi jim morali in bi jim z več posluha in dobre volje tudi lahko omogočili boljše možnosti za organizirano preživljanje prostega časa, ki je pri njihovem razvoju še kako pomembno.

Takole so ugotavljali v svojih skupinah in poročili: — Prosti čas je čas, ko delaš, kar hočeš, ko delaš z veseljem, je vse, kar ni obvezno. Radi bi ga koristno preživeli, pri tem pa se srečujemo s številnimi težavami. Kar preveč smo »zadovoljni« s televizijo. Program pa se nam ne zdi ravno najbolj primeren (poučne oddaje so velikokrat prepozno ali pa takrat, ko smo v šoli). Radi poslušamo radio — predvsem glasbene oddaje, a pogrešamo radijske oddaje o naših problemih.

— Na šolah imamo sicer veliko interesnih dejavnosti, vendar pri načrtovanju še vedno premalo upoštevajo naše želje. Pri vključevanju v interesne dejavnosti imajo prednost boljše učenci. Zakaj se tudi slabši učenci ne bi izpolnjevali v krožkih? Opozarjamo tudi na to, da se vozači marsikje težje vključujejo v interesne dejavnosti, kar so pač vezani na prevoz. Zlasti otroci s kmetijskih območij morajo v svojem prostem času tudi veliko pomagati doma. Pa še nekaj: otroci s podeželja imajo enake potrebe in interese kot otroci v mestih (za organizacijo računalniških krožkov, ritmičnih in plesnih krožkov ipd.), žal pa nimajo enakih možnosti — zaradi oddaljenosti od središč (s tem so povezani večji stroški za mentorje), zaradi pomanjkanja prostorov, zaradi slabše opremljenosti.

— Krožki in interesne dejavnosti potekajo v glavnem med tednom — med poukom ali po njem, ko imamo bolj malo časa, saj se moramo tudi učiti. Ob sobotah in nedeljah, ob počitnicah, ko imamo več časa, si prav tako želimo kakšnih dejavnosti. Mlajši si želijo več izletov in športa, starejši pa več sprostitve in tudi dela na odprtem.

Beseda uredništva

Čeprav pozneje kot vsi drugi časniki moramo naposled tudi mi priti na dan z neprijetno novico, da se bo podražila naročnina za TV-15 Naš tovariš. Prepričani smo, da so naši naročniki to novico pričakovali, saj jim ne more biti neznan, da so se vseh vrst stroški za izdajanje lista skokovito povečali. Od 1. januarja naprej nam je papirnica Djuro Salaj podražila papir kar za 55 odstotkov (zahtevala je celo 65 odstotkov!), s čimer je zazijal v naših prihodkih nenaden nov primanjkljaj v višini nad 5 milijonov novih dinarjev. Dobesedno od dne do dne se povečujejo tudi vsi drugi stroški, kakor nam jih pač narekuje ošabni dirigent — inflacija.

Dosedanja letna naročnina borčevskega glasila 700 dinarjev oziroma prodajna cena 14 dinarjev za posamezno številko je ta trenutek nevzdržno nizka. Tako v primerjavi s vsemi drugimi življenjskimi stroški kakor v primerjavi s cenami drugih listov je ta cena prava pravcata bela vrana. Vedoč, da mnogi borci težko zmorejo plačevanje celo tako nizke naročnine, naša družba vendar primakne nemajhne denarje (več kot tretjino celotne stroškovne vsote!), da sploh lahko izhajajo. Tako bo družba ravnala tudi v prihodnje, toda škarje med proizvodno in prodajno ceno lista se tako nezmerno odpirajo v škodo druge, da bodo vendarle morali prevzeti del naraščajočih stroškov na svoja pleča tudi naročniki. Če natanko pomislimo, to spet ne bo tako velik de-

nar. Saj zdaj na primer ena sama vožnja z ljubljanskim mestnim avtobusom velja več, kot je treba odšteti za tri številke našega časnika. Če se bo list podražil od 700 na 1.000 dinarjev na leto oziroma od 14 na 20 dinarjev za številko — in vsaj toliko se bo prav kmalu moral podražiti — bomo še vedno daleč cenejši od vseh drugih časnikov. Ne mislimo izgubljati besed z zagotavljanjem, da bomo na vseh koncih in krajih še bolj kot doslej morali varčevati (med drugim: osebni dohodki zaposlenih v našem uredništvu so za 20 do 25 odstotkov nižji kot v drugih tednikih in podobnih listih), toda tudi varčevanje, ki ima svoje meje, splošno divjanje cen neusmiljeno izničuje.

Upamo, da bodo borci naše težave razumeli, kakor so jih razumeli vse doslej. Kljub vsem dosedanjim podražitvam in kljub naravnemu osipu — borci se poslavljajo ali vse teže berejo — je število naših naročnikov zdrknilo le neznatno pod običajnih 30.000. Prav ta okoliščina nas prepričuje, da jim TV-15 Naš tovariš veliko pomeni; daje nam pogum, da si mislimo, da so z listom zadovoljni. Bilo bi nam torej silno hudob, če bi ob podražitvi — bodisi zaradi resnične stiske bodisi zaradi hipne jeze — svoje glasilo odpovedovali. V stabilizacijskih časih smo vsi državljani prisiljeni stiskati pasove, vendar verjamemo, da se dolgoletno tovariševanje borcev s TV-15 še ne bo kmalu znašlo na seznamu potreb, ki bi se jih bilo treba odreči.

Prijatelji mladine v novomeški občini

— Pionirji so se pogovarjali tudi o mentorjih. Potrebujemo jih, so menili, in premalo jih je. Mentor mora biti strokovno usposobljen, zainteresiran za delo z otroki, upoštevati pa mora tudi mnenje učencev in njihove interese. Želimo si mladih mentorjev, če ne po letih pa vsaj po srcu. Mentor naj bo sproščen in zabaven. Ne sme pa postavljati vojaškega režima, vztrajati pri pretirani avtoriteti in iz krožka na-

Še veliko problemov so našli pionirji, obenem pa izmenjali svoje izkušnje in ugotovili, da se da marsikaj doseči, če si iznajdljiv in pripravljen delati. »Zdi se nam, da je bila naša konferenca uspešna,« je ob koncu povedal Primož Časl iz Pirana; »če bodo tudi ukrepi tako uspešni, kot je bila konferenca, bomo lepo živeli.«

rediti učno uro. Želimo si več zunanjih mentorjev — delavcev iz ozdov, pripadnikov JLA, mladincev.

— Kaj pa prostor? Tudi s tem so težave: nimamo ga dovolj ne na šolah, preganjajo nas s stopnic, s hodnikov, iz sob, z zelenic, s parkirišč. Več bi moralo biti igrišč, in to urejenih po našem okusu. V blokih in v krajevnih skupnostih bi nam morali pomagati, da dobimo poseben prostor, kjer bi se mladi lahko zbirali. Tudi zaradi pomanjkanja prostora in zaradi nerazumevanja naših staršev in odraslih se pojavljajo mladinsko prestopništvo, problemi z mamili, alkoholom in s kajenjem.

— Pionirji so se pogovarjali tudi o mentorjih. Potrebujemo jih, so menili, in premalo jih je. Mentor mora biti strokovno usposobljen, zainteresiran za delo z otroki, upoštevati pa mora tudi mnenje učencev in njihove interese. Želimo si mladih mentorjev, če ne po letih pa vsaj po srcu. Mentor naj bo sproščen in zabaven. Ne sme pa postavljati vojaškega režima, vztrajati pri pretirani avtoriteti in iz krožka na-

Spominska slovesnost ob 30-letnici smrti dr. Pavla Lunačka

Pred dnevi so na osnovni šoli Dr. Pavla Lunačka v Šentrupertu s posebno proslavo počastili spomin na 30-letnico smrti znanega partizanskega zdravnika in akademika Pavla Lunačka-Igorja. Na proslavi, kjer je bila navzoča tudi Lunačkova soproga, je obujala spomine na revolucionarno in humano pod dr. Lunačka njegova sopotnica Mara Rupena-Osolnik. Mlade je seznanila z življenjsko potjo in likom revolucionarja Pavla Lunačka, ki je vse do svoje prezgodnje smrti ostal zvest svojim idealom.

Junija 1941 je dr. Lunaček postal član zdravniškega matičnega odbora Osvobodilne fronte za Ljubljano, v katerem je delal do odhoda v partizane, 28. maja 1942. V narodnoosvobodilnem boju je bil z imenom Igor najprej upravnik Slovenske centralne bolnišnice, od decembra 1943 pa šef sektorja za bolnišnice pri sanitetnem oddelku Glavnega štaba NOV

in PO Slovenije, in sicer kot polkovnik JLA. Bil je nosilec partizanske spomenice 1941 in štirih visokih vojaških odlikovanj, ki jih je dobil za požrtvovalnost in skrajne napore v prizadevanjih za ranence in njegovo hrabrost.

Oktober 1943 je bil na kočevskem zboru izvoljen za

Dr. Pavel Lunaček — Igor vodja roške partizanske bolnišnice

člana Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora in se je kot slovenski delegat udeležil 2. zasedanja AVNOJ.

Po osvoboditvi je bil imenovan za rednega profesorja na kliniki za ginekologijo in porodništvo v Ljubljani. Ob svojem rednem delu se je posebej posvetil organizaciji porodništva v Sloveniji. V poletnem semestru 1950 je bil izvoljen za dekana medicinske fakultete. Zadolžitev je opravljal do jeseni 1953, ko je bil izvoljen za rektorja takratne medicinske visoke šole.

Do svoje prezgodnje smrti, leta 1955, ko je bil star 55 let, je opravljal še vrsto drugih pomembnih strokovnih in družbenih zadolžitev. Bil je poslanec v zvezni ljudski skupščini, član glavnega odbora Osvobodilne fronte Slovenije in drugo. Pomembne zadolžitve je opravljal tudi v glavnem odboru Združenja rezervnih oficirjev in v Zvezi borcev Jugoslavije.

Za svoje strokovno delo je prejel dvakrat Prešernovo nagrado. Med drugim je napisal tudi 42 pomembnih strokovnih del.

Črn je bil kruh njegovega življenja. Usoda mu ni prizanesla niti v smrti. Bil je to poslednji preizkus njegovega značaja in volje. V dve leti trajajočem neenakem boju s smrtjo je ostal dr. Lunaček moralni zmagovalec, čeprav je bil telesno premagan šele v zadnjih štirinajstih dneh življenja. Pri vsem tem mu je veliko pomagala njegova revolucionarna prekaljenost, saj nikoli ni poznala poraza.

Slavko Dokl

Spominski dom v Gabrovici

Letos v maju bo minilo enainštirideset let, ko so nemški in italijanski fašisti do tal požgali vasico Gabrovico pri Kopru. Tam je bilo med vojno središče partizanstva slovenske Istre, sovražnik pa se je pri svojem uničevalnem delu krepko uštel. Vsi bunkerji, v katerih so bili sedeži narodnoosvobodilnih organizacij, tiskarna in drugo, so ostali nedotaknjeni. V spomin na tedanje dogodke in v počastitev štiridesetletnice osvoboditve bodo 26. maja v Gabrovici izročili namenu spominski dom. Ob tej priložnosti, ko bo tudi praznik krajevnih skupnosti Črni kal, bodo organizirali široko proslavo.

V spominskem domu bodo uredili posebno sobo, v kateri bodo prikazali predvino in medvojno revolucionarno dejavnost te istrske vasi. V domu bodo tudi uredili prostost za družbenopolitično in kulturno dejavnost in trgovino.

Ljuban Omladič

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 — Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji — uredniki: ŽIVA DROLE — TV-15 za mladino; BOJANA KUNTARIČ — notranja politika; MILENKO STRAŠEK — reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ — naša organizacija; Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 — Uprava in naročniški oddelak: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana — Letna naročnina 700 din, posamezna številka v prosti prodaji 20 din — Tekoči račun: Založba Borec, p. o. Ljubljana 50101-603-45772 — TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 — Rokopisov in fotografij ne vračamo — Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije št. 421-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov — Korektura in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35